

**ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ»**

«Затверджую»

проректор з наукової роботи

д.е.н., професор Козьменко С.М.

« ____ « _____ 2010 р.

ЗВІТ

про науково-дослідну роботу

**«Розвиток фінансової політики України та напрямки підвищення її
ефективності»**

**ЗА ТЕМОЮ «РЕФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В
УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ»**

(номер державної реєстрації 0109U006782)

Науковий керівник: к.е.н., доц.

Дехтяр Надія Анатоліївна

Суми - 2010

Виконавці

Д.е.н., професор

І. О. Школьник

К.е.н., доцент
(керівник)

Н. А. Дехтяр

Асистент

І. М. Крайніков

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ І РЕАЛІЗАЦІЇ ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ.....	7
1.1 Сутність, зміст і значення фінансової політики держави для забезпечення соціально-економічного розвитку країни.....	7
1.2 Місце внутрішньої та зовнішньої фінансової політики в системі економічної політики держави	16
1.3 Характеристика складових елементів внутрішньої та зовнішньої фінансової політики держави	24
РОЗДІЛ 2 СТРАТЕГІЯ І ТАКТИКА ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УРАЇНИ.....	31
2.1 Бюджетно-податкова політика в Україні та її вплив на забезпечення соціально-економічного розвитку країни	31
2.2 Еволюція боргової політики України	48
2.3 Становище грошово-кредитної сфери та проблеми валютно-грошової стабільності	58
РОЗДІЛ 3 НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ	68
3.1 Фінансовий потенціал України та напрями його нарощування	68
3.2 Напрямки підвищення ефективності податково-бюджетної та грошово- кредитної політики	82
3.3 Фінансова безпека держави та проблеми її забезпечення в Україні ...	100
ВИСНОВКИ.....	123
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	129
ДОДАТКИ.....	151

ВСТУП

У сучасних умовах розвитку світового господарства економічна роль держави залежить не від ступеня втручання в ринковий механізм, а від участі в забезпеченні внутрішніх і зовнішніх умов ефективного функціонування національної економіки. При цьому значний вплив на неї здійснює стрімке зростання фінансових ринків і глобалізація світової економіки, інтернаціоналізація, транснаціоналізація виробництва і капіталу, інтеграція та інтернаціоналізація господарського життя країни. Стан національної та світової економіки безпосередньо позначається на показниках соціально-економічного розвитку країни, рівні добробуту громадян, що є стратегічними цілями фінансової політики держави. Між тим, стійке погіршення макроекономічних показників, брак фінансових ресурсів на всіх рівнях фінансової системи країни останнім часом свідчать про недосконалу систему заходів органів державної влади в сфері управління фінансовими відносинами. У зв'язку з цим державна фінансова політика потребує підвищення ефективності та адаптації до фінансово-економічних умов розвитку економіки, що і обумовило актуальність теми дослідження.

Метою дослідження є вивчення та обґрунтування розвитку фінансової політики держави та механізму взаємодії її головних складових у забезпеченні соціально-економічного розвитку і фінансової безпеки держави.

Для досягнення поставленої мети передбачалося вирішити наступні завдання:

- дослідити сутність, зміст і значення фінансово-економічної політики для забезпечення соціально-економічного розвитку країни;
- визначити місце внутрішньої та зовнішньої фінансової політики в системі економічної політики держави;
- охарактеризувати складові елементи фінансової політики;
- проаналізувати стан та еволюцію бюджетно-податкової, грошово-

кредитної та боргової політики;

- визначити фінансовий потенціал України та напрямки його нарощування;

- запропонувати напрямки підвищення ефективності фіскальної та монетарної політики;

- обґрунтувати рівень фінансової безпеки держави та проблеми її забезпечення.

Об'єктом дослідження виступила державна фінансова політика за період 1992-2010 рр.

Предметом дослідження є механізм реалізації фінансової політики держави у забезпеченні соціально-економічного розвитку країни.

В цих умовах такі базові завдання фінансової політики як забезпечення збалансованості і стійкості фінансової, грошово-кредитної, валютної, банківської, бюджетної, податкової систем до внутрішніх і зовнішніх негативних впливів, створення сприятливого інвестиційного клімату набувають особливого значення. Вони визначається комплексом заходів державних органів управління на території країни та за її межами, а, отже, є підставою для поділу фінансової політики на внутрішню та зовнішню.

Питання сутності, типів та напрямків фінансової політики, а також впливу її на забезпечення реалізації державою своїх внутрішніх та зовнішніх функцій знайшли своє відображення в роботах зарубіжних та вітчизняних вчених економістів та політологів. Так, наприклад, питанням фінансової політики значної уваги приділяється в роботах М.І. Боголепова, М.Х. Бунге, В.І. Гер'є, В. Зомбарта, А.О. Ісаєва, І.І. Кауфмана, І.Х. Озерова, Л.З. Слонимського, І.І. Янжула, А. І. Буковецького, М.М. Сперанського, М.І. Тургеєнієва, С.Ю. Вітте, Б.М. Сабанті, А.Ю. Казака, Е.О. Вознесенського, М.В. Грідчіної, В.Б. Захожай, Л.Л. Осіпчук, О.В. Отрошко, О.І. Міняйло, Г.М. Азаренкової, І.І. Борисенко, М.Я. Азарова, Ф.О. Ярошенко, Т.І. Єфименко, А.М. Бабич, Л.Н. Павлової, Я.В. Белінської, І.Г. Благун, Р.С. Сороки, І.В. Єлейко, С.В. Большакова, С.А. Буковинського, Л.І. Василенко,

Л.В. Єрмошенко, М.М. Єрмошенко, О.Д. Василика, Б.А. Карпінського, О. П. Кириленко, С.В. Ковальчука, А.С. Колесова, В.П. Кудряшова, О. І. Лаврушина, Л.Л. Лазебника, Т.В. Любицької, І.О. Лютого, С.В. Львовчкіна, С.О. Мисака, В.І. Міщенко, В.М. Опаріна, В.І. Оспіщева, О.Р. Романенко, П.І. Юхименко, В.М. Федосова, С.І. Юрія.

Проблемам формування та реалізації окремих напрямків фінансової політики у їх взаємозв'язку присвячені праці О.Д. Василика, Л.І. Василенко, О.Р. Романенко, О.І. Ковтун, В.І. Оспіщева, С.О. Мисак, В.М. Федосова, В.М. Опаріна, С.В. Львовчкіна, Р.А. Набієва, Г.О. Тактарова, С.І. Юрія, а також західних вчених С. Фішера, Р. Дорнбуша, Р. Шмалензі, К. Р. Макконелла, С.Л. Брю, Е.Дж. Долана, К.Д. Кемпбелла, Р.Дж. Кемпбелла.

При написанні даної роботи використовувалися наступні методи: монографічний, статистичний, розрахунково-аналітичний, балансовий, трендовий, факторний, економіко-математичного моделювання.

Інформаційною базою для проведення дослідження виступили підручники, посібники, монографії, науково-публіцистичні статті з питань формування та реалізації фінансової політики держави, електронні джерела, в т.ч. звітна інформація та статистичні дані з офіційних сайтів органів державної влади, в т.ч. Міністерства фінансів, Рахункової палати, Комітету Верховної ради України з питань бюджету, Державної Комісії з регулювання ринків фінансових послуг, Національного банку України, дані Статистичних щорічників за 1992-2007 рр., статистичні дані міжнародних фінансово-кредитних установ і організацій, в т. ч. Міжнародного валютного фонду, Світового банку, Depository Trust & Clearing Corporation, Astrum Investment Management, International Swaps and Derivatives Association, Credit Suisse, Standard & Poor's, CME Group, Bespoke Investment Group, Cbonds Group, CIA.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ І РЕАЛІЗАЦІЇ ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ

1.1 Сутність, зміст і значення фінансової політики держави для забезпечення соціально-економічного розвитку країни

Фінансова політика на рівні держави та регіональному рівні є однією із ключових та актуальних проблем на сьогоднішньому етапі розвитку української економіки. Для її вирішення необхідно використовувати накопичений досвід у формуванні та реалізації внутрішньої та зовнішньої політики. У зв'язку з цим важливо дослідити підходи вчених-економістів до термінів «політика», «економічна політика», «фінансова політика», «внутрішня політика», «зовнішня політика» і «міжнародні відносини», визначити та охарактеризувати окремі складові фінансової політики у їх взаємозв'язку та взаємозалежності. Здійснення аналізу цих категорій необхідно для подальшого розкриття економічного змісту і місця фінансової політики при забезпеченні ефективного функціонування економіки країни.

Згідно з поглядами науковців кінця XIX – початку XX століття обов'язковим суб'єктом політики як відносин виступає держава, а особливістю предмета політики є її імперативний характер, тобто владний, наказовий, такий, що обмежує вибір способів дії, а сам термін «політика» має подвійне значення: по-перше як мистецтво, і по друге, як управління [31, 43, 51, 90].

Таке розуміння політики стало предметом дискусії таких вчених, як М.І. Боголепова, М.Х. Бунге, В.І. Гер'є, В. Зомбарта, А.О. Ісаєва, І.І. Кауфмана, І.Х. Озерова, Л.З. Слонимського, І.І. Янжула та ін.

Західні економісти у XX столітті істотно розширили сферу використання терміну «політика», надавши йому нового відтінку. Зокрема у 30-х роках Р. Коуз у роботі «Фірма, ринок і право» запропонував поширити

об'єкт дослідження в економічній політиці не лише на макро-, а й на мікрорівень. Він вважав, що метою економічної політики на будь-якому рівні є створення такої ситуації, за якої б люди, ухвалюючи рішення щодо своєї діяльності, вибирали такі варіанти, які забезпечують якомога кращі результати для системи в цілому. Склад економічної політики Р. Коуз характеризує вибором таких правових норм, процедур та адміністративних структур, які забезпечать максимізацію цінності виробництва [79].

Функціонування політики розмежовують за різними критеріями (рис. 1.1) [136].

Виходячи з того, що основним об'єктом впливу держави є різні сфери суспільного життя всередині країни, то визначальною, звичайно, є внутрішня політика держави.

Як правило, правові засади внутрішньої політики держави закріплені в Конституції (в Україні вони визначені в Преамбулі, ст. 3, 85, 106, 116). Відповідно до ст. 3 Конституції права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Внутрішня політика країни, окрім того, має на меті розвиток і зміцнення демократичної, соціальної і правової держави [169, 192].

Оскільки визначальною для внутрішньої політики є сфера економіки, відповідно, економічні функції та економічна політика держави забезпечують в цілому реалізацію інших суспільних функцій. В процесі реалізації економічної функції формуються організаційно-правові засади функціонування економіки, створюються умови для ефективного розвитку господарської діяльності всіх підприємців, забезпечується стабілізація економічного розвитку, забезпечується розв'язання економічних і соціальних проблем, регулюються соціальні відносини. Економічна функція обумовлена потребами розвитку суспільства в цілому [12, 28, 136, 164].

Реалізація економічних функцій держави здійснюється через механізм економічної політики [38, 59, 156]. Економічна політика визначається багатьма українськими і зарубіжними вченими, як система економічних

цілей та засобів (інструментів) їх досягнення в довгостроковій і короткостроковій перспективі, сукупність заходів впливу держави на перебіг економічних процесів [6, 7, 51, 52, 113, 142].

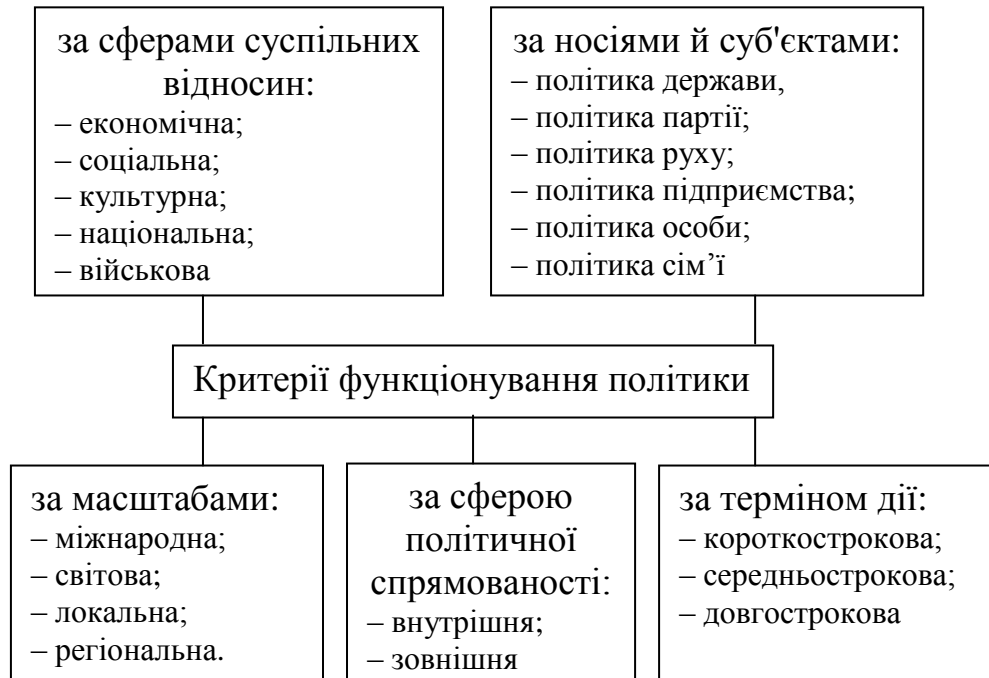

Рисунок 1.1 – Види та класифікація сфер функціонування політики

В демократичних державах суть економічної політики полягає в підтриманні адекватного її можливостям соціально-економічного розвитку, яке забезпечується шляхом здійснення фіскальної (бюджетно-податкової), монетарної (грошово-кредитної), боргової, антиінфляційної, антикризової, структурної, інвестиційної, цінової, соціальної, зовнішньоекономічної, антициклічної (кон'юнктурної), амортизаційної, науково-технічної, інноваційної, конкурентної (антимонопольної), політики інституційних перетворень, регіональної, природоохоронної (екологічної) політики [7, 24, 36, 46, 52, 59, 134, 136, 142, 156].

В цілому відносини, пов'язані з мобілізацією і використанням фінансових ресурсів в процесі функціонування держави стосуються фінансової сфери, а отже, фінансова складова економічної політики є базовою ланкою в системі економічної політики.

Одразу зауважимо, що на сьогоднішній день немає єдиного тлумачення фінансової політики, дослідники розглядають різні аспекти фінансової політики, в т.ч. як мистецтво управління державними фінансами, як сукупність нормативно-правових актів, інститутів управління фінансовими відносинами в суспільстві для виконання державою своїх функцій, узгоджуючи при цьому інтереси усіх суспільно-політичних і економічних груп з приводу формування і використання державних фінансових ресурсів.

Більшість економістів розглядає фінансову політику як складову економічної політики держави [19, 50, 56, 78, 96, 165, 177, 178, 180, 181, 195].

Деякі автори, зокрема М.В. Грідчина, В.Б. Захожай, Л.Л. Осіпчук, О.В. Отрошко, О.І. Міняйло фінансову політику виділяють у межах кон'юнктурної, основне завдання якої – забезпечувати рівномірний розвиток економіки через згладжування коливань у кон'юнктурних процесах для досягнення загальноекономічної рівноваги [119, 178] (рис. 1.2).

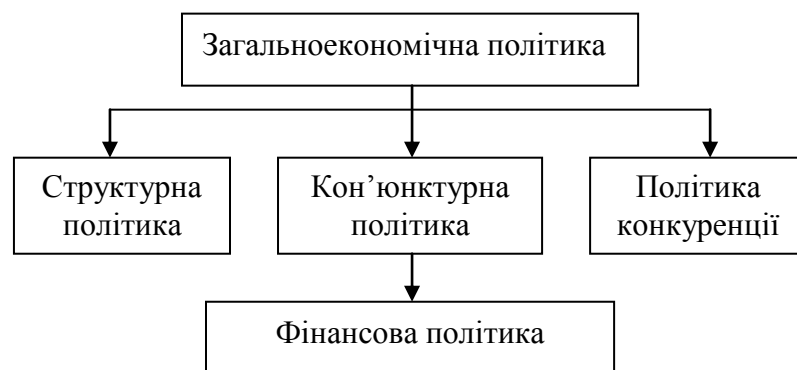

Рисунок 1.2 – Місце фінансової політики у складі загальноекономічної політики

Таким чином, виходячи з досліджень вчених-економістів XIX-XX століття І.Х. Озерова, І.І. Янжула, М.І. Боголєпова, С.Ю. Вітте та ін., а також сучасних послідовників Б.М. Сабанті та А.Ю. Казака, Е.О. Вознесенського, фінансова політика – це складова частина фінансової науки, специфікою якої є її прикладний характер та імперативні засоби розвитку, є сферою відносин, пов'язаних з імперативним перерозподілом частини вартості чистого

продукту суспільства, створенням і використанням на основі цього фондів грошових ресурсів держави та її органів [90, 195].

Не можна не погодитись з думкою вчених про імперативність фінансової політики, яка репрезентує тільки державну управлінську діяльність. В той же час необхідно зазначити, що часто в загальне розуміння фінансової політики включають і політику інших суб'єктів господарювання у сфері фінансів [15, 177, 181, 182, 195].

Аналізуючи погляди сучасних вчених-економістів можна відзначити, що фінансову політику відносять до сфери державного управління фінансовими відносинами в країні [75, 96, 182].

Виходячи з функцій управління фінансова політика характеризується як теоретично та науково обґрунтована система планування, організації, регулювання й контролю фінансових відносин у процесі формування, раціонального розподілу між соціальними групами населення, галузями народного господарства і регіонами країни, і ефективного використання централізованих грошових фондів держави чи її органів з метою вирішення поставлених задач [85, 96].

Необхідно звернути увагу на те, що більша частина фінансових відносин знаходиться поза управлінням державою, оскільки основна частина фінансових ресурсів формується і використовується їх власниками на свій розсуд. Іншими словами, відбувається не управління фінансами з боку держави, а дія через фінанси – реалізація фінансової політики. У сферу безпосереднього державного управління входять лише державні фінанси [56, 190].

При цьому значна частина дослідників наголошують на тому, що фінансова політика забезпечує виконання державою своїх функцій [18, 19, 28, 56, 71, 80, 96, 125, 178, 182, 190].

Серед основних завдань фінансової політики, що виносяться на першочерговий план в результаті виконання державою своїх функцій є: розвиток фінансово-кредитної системи та національної економіки, зростання

внутрішнього валового продукту й розв'язання економічних проблем держави, забезпечення економічного й соціального розвитку країни [2, 72, 80, 96, 157, 165, 178, 182, 185], збалансоване зростання фінансових ресурсів у всіх ланках фінансової системи країни, фінансове забезпечення виконання соціально-економічних програм країни і регіонів, що ставлять за мету зростання рівня і якості життя населення [44, 78, 180, 177], зростання суспільного багатства, згладжування коливань у кон'юнктурних процесах для досягнення загальноекономічної рівноваги [178], забезпечення безперервності відтворювального процесу і насамперед відтворення продуктивних сил, підвищення добробуту всіх членів суспільства [182].

Тут варто зазначити, що до функцій держави відносяться не тільки заходи, спрямовані на досягнення стратегічних цілей (забезпечення соціально-економічного розвитку, економічної незалежності, платоспроможності держави), але й тактичних (забезпечення макроекономічної збалансованості, досягнення бюджетного профіциту, оптимізацію обсягу державного боргу, організацію фінансового контролю, розроблення і затвердження стабільного фінансового законодавства) [91].

При цьому важливою задачею є створення умов для збільшення натуральної і грошової бази розподілу, що і забезпечує в кінцевому підсумку досягнення соціально-економічного розвитку в країні, що є стратегічним завданням органів державного управління в будь-якій країні [18, 96].

Відтак, заходи держави, спрямовані на досягнення стратегічних цілей фінансової політики, реалізуються в рамках фінансової стратегії.

Фінансова стратегія – це комплекс заходів, спрямованих на досягнення перспективних фінансових завдань і розрахована на тривалий період. Вона передбачає реалізацію масштабних цільових програм, що визначаються економічною та соціальною стратегією держави, особливостями функціонування економіки та соціальної сфери країни [15, 18, 28, 71, 91, 157, 178, 180, 182].

Фінансова стратегія включає дії держави щодо стратегічного розвитку

її фінансової системи, пов'язані зі структурними змінами у фінансовій системі та фінансовому механізмі загалом [18, 178, 180].

Поточна фінансова політика держави, в рамках якої реалізуються тактичні цілі і спрямована на вирішення конкретних завдань відповідного періоду, що впливають із розробленої фінансової стратегії, є фінансовою тактикою. Вона включає конкретні методи та засоби досягнення поставленої мети за конкретних умов, що дають змогу зосередити зусилля на варіантах рішення, які не суперечать прийнятій стратегії [27, 28, 91, 157, 178, 180, 182, 195].

Фінансова тактика пов'язана з оперативним регулюванням ланок фінансової системи, їх збалансуванням і підтримкою рівноваги між ними, з регулюванням економічних та соціальних процесів та стимулюванням передових напрямків розвитку продуктивних сил, окремих територій та галузей економіки [71, 178].

В свою чергу деякі економісти розглядають фінансову політику, як синтетичну економічну категорію, яка ґрунтується на об'єктивних і суб'єктивних засадах, базується на економічних відносинах, які в свою чергу мають суспільну, техніко-технологічну та організаційні сторони [90].

Розглядаючи фінансову політику як організаційно-економічну категорію, враховуючи погляд вчених на дану категорію, представимо механізм її реалізації у вигляді наступної схеми (рис. А.1 додатку А).

Суспільна форма фінансових відносин віддзеркалює ситуацію у сфері відносин власності та форм господарювання, оскільки матеріальною основою фінансових відносин виступають процеси суспільного відтворення [90], а отже фінансова політика повинна проводитися з урахуванням відповідних економічних умов, а також регіональних, галузевих та інших особливостей фінансового розвитку, узгоджуючи при цьому інтереси усіх суспільно-політичних і економічних груп [85, 96, 182, 195].

Техніко-технологічна сторона економічних відносин у сфері фінансів відображає рівень розвитку технології акумуляції державних доходів та

здійснення видатків, впливаючи на переважаючі форми оподаткування та способи розподілу і принципи використання бюджетних коштів. Саме тому частина дослідників характеризують фінансову політику як сукупність законодавчих і нормативних актів, бюджетно-податкових, грошово-кредитних, інших фінансових інструментів [50, 182, 195].

Фінансова політика – сукупність заходів, що здійснюються урядом щодо акумуляції державних надходжень і здійснення витрат. Саме таке розуміння фінансової політики можна знайти в дослідженнях західних економістів, що також більшою мірою відображають техніко-технологічну сторону економічних відносин у сфері фінансів.

Так, наприклад, Стенлі Фішер, Рудігер Дорнбуш, Річард Шмалензі, Кемпбел Р. Макконелл та Стенлі Л. Брю, Едвін Дж. Долан, Колін Д. Кемпбелл, Розмарі Дж. Кемпбелл хоч і не виділяють фінансову політику як самостійну категорію, проте використовують термін "фіскальна політика" і тлумачать її широко, як рішення, що приймаються державними структурами щодо своїх доходів та витрат. При цьому Едвін Дж. Долан, Колін Д. Кемпбелл, Розмарі Дж. Кемпбелл зауважують, що на процес кругообігу доходів у державі, величину номінального національного доходу, а також на міру впливу номінальних змін доходу на зміни реальних величин та рівня цін також впливає грошово-кредитна політика держави [178, 182].

Техніко-технологічну сторону характеризує система фінансового законодавства (фінансового права), фінансова система і фінансовий механізм, через які здійснюються заходи з приводу мобілізації фінансових ресурсів, їх раціонального розподілу та ефективного використання в державі [72, 96, 125, 180, 182, 195].

Організаційна форма фінансових відносин характеризує спосіб управління матеріальними потребами держави і визначає органи та установи фінансової сфери (суб'єкти управління), а також принципи їхнього функціонування. На цю сторону фінансової політики звертають увагу в своїх визначеннях [50, 125, 193, 195].

Деякі економісти виходять з нерозривності фінансів і кредиту в справі управління фінансовими відносинами в країні. Так, наприклад, В.С. Павлов розглядає фінансово-кредитну політику і пов'язує її з умовами реального фінансово-економічного стану країни, напрямами і методами перебудови фінансово-кредитної системи, новими підходами до вирішення проблем реформування, що дозволяють повною мірою використовувати грошові розподільні відносини як могутній важіль економічного розвитку [96].

Таким чином, узагальнюючи підходи вітчизняних та зарубіжних вчених, можна зробити висновок, що фінансова політика держави – складова частина фінансової науки, частина (підсистема) її економічної політики, імперативна, науково обґрунтована система планування, організації, регулювання й контролю фінансових відносин у процесі формування, раціонального розподілу між соціальними групами населення, галузями народного господарства і регіонами країни, і ефективного використання фінансових ресурсів держави з метою виконання державою своїх функцій.

Слід зазначити, що фінансова політика в короткостроковому періоді може здійснюватися без безпосереднього втручання будь-яких державних органів за допомогою вбудованих стабілізаторів. До них відносять податки, соціальні трансферти, програми допомоги сільгоспвиробникам, ефект надійності компаній, інертність схильності до споживання. Таку політику називають недискреційною [72, 175].

Проте вбудовані стабілізатори не урівноважують економічну систему в довгостроковому періоді і необхідне проведення дискреційної політики.

Під дискреційною політикою розуміється свідоме маніпулювання податками і урядовими витратами шляхом здійснення державних закупівель, інвестицій, податкового регулювання, громадських робіт, соціальних програм і трансфертів з метою зміни реального обсягу національного виробництва і зайнятості, контролю над інфляцією і прискорення економічного зростання. Заходи, що здійснюються в рамках дискреційної фінансової політики цілком справедливо можна віднести до фіскальної

політики, відповідно економісти розглядають дискреційну і недискреційну фіскальну політику [143].

Дискреційна фінансова політика може бути спрямована на забезпечення економічного зростання (стимулююча фінансова політика, фінансова експансія), на стабілізацію, на обмеження ділової активності (рестрикційна). Зазначені напрями застосовують відповідно до конкретних соціально-економічних умов країни, фази економічного циклу, макроекономічної політики країни [178, 185].

Таким чином в результаті проведеного дослідження ми дійшли висновку, що фінансова політика держави є складовою економічної політики, яка здійснюється на основі науково обґрунтованої системи планування, організації, регулювання й контролю фінансових відносин у процесі формування, раціонального розподілу між соціальними групами населення, галузями народного господарства і регіонами країни, і ефективного використання фінансових ресурсів держави з метою виконання державою своїх функцій. В той же час окремі види рестрикційної або експансіоністської фінансової політики застосовуються в різних країнах виходячи із обраної моделі функціонування економіки. В цьому випадку виникає необхідність в дослідженні теоретичних концепцій, які полягли в основу фінансової політики держав з різними моделями економіки на різних історичних етапах суспільного відтворення.

1.2 Місце внутрішньої та зовнішньої фінансової політики в системі економічної політики держави

В цілому ми визначили, що фінансова політика є засобом реалізації політики держави в будь-якій сфері суспільних відносин при тому, що вона є самостійною сферою діяльності держави в сфері фінансових відносин.

Фінансова політика є базовою при проведенні у життя внутрішньої політики.

Відомо, що внутрішня політика – система цілей та засобів їх досягнення держави у різних сферах суспільного життя всередині країни [175, 192].

Виходячи із внутрішніх функцій держави і основних принципів формування і реалізації фінансової політики у складі економічної, можна виділити наступні рівні цілей внутрішньої фінансової політики (рис. 1.3).

Досягнення зазначених цілей залежить від низки внутрішніх чинників впливу на фінансову політику країни, серед яких основними є форма власності на засоби виробництва, структура економіки, соціальний склад населення, рівень добробуту народу, інтелектуальний рівень населення, стан розвитку економіки і організація грошового обігу, розвиток форм кредитування, стабільність грошової одиниці, що включає стабільність цін на товари, послуги і кредитні ресурси.

Отже, фінансово-економічна політика є базовою при реалізації внутрішньої політики держави, яка, в свою чергу, залежить від зовнішніх умов та зовнішньоекономічних зв'язків.

Рисунок 1.3 – Формування системи цілей внутрішньої фінансової політики держави

Оскільки зовнішні функції держави забезпечують її зовнішню політику, то зовнішньоекономічні функції – зовнішньоекономічну політику.

Зовнішню, а отже і зовнішньоекономічну політику тієї або іншої держави неможливо розглядати ізольовано від системи міжнародних відносин, в яку ця держава входить і яка в певних межах детермінує її зовнішню політику, адже зовнішня політика держави – система цілей, а також методів і засобів їх досягнення тієї чи іншої держави у її міжнародних відносинах [192].

При цьому в теорії міжнародних відносин визначальною щодо зовнішньої політики держав є категорія «національний (державний) інтерес», а отже необхідно визначити місце національних інтересів в сфері зовнішньоекономічної, і, відповідно, зовнішньої фінансової політики.

В літературі під національним інтересом розуміють усвідомлення і віддзеркалення в діяльності його лідерів потреб держави [134, 136, 186, 191], при цьому національний інтерес часто ототожнюють з державним інтересом [186, 191]. Інтереси держави можна класифікувати за ступенем важливості, сферою виникнення, за сферою розповсюдження, за тривалістю дії, за характером зіткнення, за ступенем реалізації, відповідно правового оформлення (рис. 1.4).

Важливе місце в системі національних інтересів належить економічним, під якими розуміють сукупність об'єктивних економічних потреб країни, задоволення яких забезпечує ефективне функціонування та сталий розвиток її економічної системи, а через неї й економіки [53].

В свою чергу в системі національних економічних інтересів найважливіше значення мають фінансові інтереси, при реалізації яких забезпечуються пріоритетні потреби народу та держави щодо фінансових ресурсів, фінансова спроможність сталого, суверенного та динамічного розвитку країни [158].

Рисунок 1.4 – Система національних інтересів за різними класифікаційними ознаками

Національні фінансові інтереси охоплюють проблеми оптимального забезпечення фінансовими ресурсами потреб економіки, незалежності держави в міжнародних фінансових відносинах, фінансової безпеки від зовнішніх загроз, мінімізації впливу світових фінансових криз, максимізації добробуту населення держави, захисту її фінансово-економічних позицій у відносинах з іншими державами, збереження і розширення її впливу в світовій фінансовій політиці [53, 136, 140].

При цьому, реалізуючи національні фінансові інтереси, кожна держава намагається забезпечити власну фінансову безпеку [186].

Проте зростання безпеки однієї з держав може розглядатися як небезпека для іншої і викликати з її боку відповідні дії. Звідси дослідники визначають міжнародні відносини, в т.ч. і фінансово-економічні, як сферу зіткнень, конфліктів і примирень національних інтересів різних держав. А отже, виходячи з цього національні фінансові інтереси забезпечуються

фінансовою силою, яка в свою чергу залежить від фінансового потенціалу країни. До показників фінансового потенціалу країни можна віднести ефективність використання фінансових ресурсів, стан фінансово-кредитної системи країни, ступінь інтегрованості національного фінансового ринку у світове фінансове середовище.

Слід зазначити, що національні інтереси, в т.ч. і фінансові, реалізується в зовнішньополітичному курсі держави, у політиці її уряду, який визначає конкретні цілі щодо інших держав і шляхи їх досягнення.

Оскільки міжнародні фінансові відносини знаходять своє практичне вираження в переміщенні фінансових ресурсів через державні кордони країн, то зовнішню фінансову політику держави можна охарактеризувати як комплекс дій і заходів, що здійснюються державою в межах наданих їй функцій та повноважень, спрямованих на розвиток і регулювання фінансово-кредитних відносин з іншими країнами, що передбачає мобілізацію «зовнішніх» фінансових ресурсів, їх раціональний розподіл і ефективне використання суб'єктами господарювання даної країни, забезпечуючи при цьому реалізацію економічного потенціалу держави, національних фінансових інтересів і фінансової безпеки, макроекономічну і зовнішньоекономічну стабільність.

Виходячи із зовнішніх функцій держави, враховуючи національні фінансово-економічні інтереси, можна виділити наступні рівні цілей зовнішньої фінансової політики (рис. 1.5).

Що стосується функцій зовнішньої фінансової політики, то вони впливають із задач зовнішньої та зовнішньоекономічної політики. Проведений аналіз дозволяє виділити наступні функції [51, 130, 133, 175, 186]:

- соціально-економічну (зовнішня фінансова політика повинна сприяти зростанню економічного потенціалу, ефективному функціонуванню економіки країни, зростанню добробуту суспільства);
- охоронну (охорона і захист національних фінансових інтересів, а

також фінансових інтересів громадян та підприємств країни за її межами, забезпечення зовнішньої фінансової безпеки);

– інформаційно-представницьку або організаційно-переговорну (діяльність відповідних органів щодо створення позитивного іміджу країни на світовій арені, забезпечуючи сприятливі умови для успішного вирішення завдань зовнішньої фінансової політики через участь у міжнародних організаціях та фінансово-кредитних інститутах, проведення переговорів, укладання договорів);

– регулюючу (створення сприятливих зовнішньополітичних умов для діяльності держави в сфері міжнародних фінансів, забезпечення рівноваги між внутрішньою та зовнішньою фінансовою політикою, збалансованості внутрішніх та зовнішніх фінансових ресурсів);

– інтеграційну (забезпечення інтеграції фінансового ринку даної країни у міжнародне фінансове середовище).

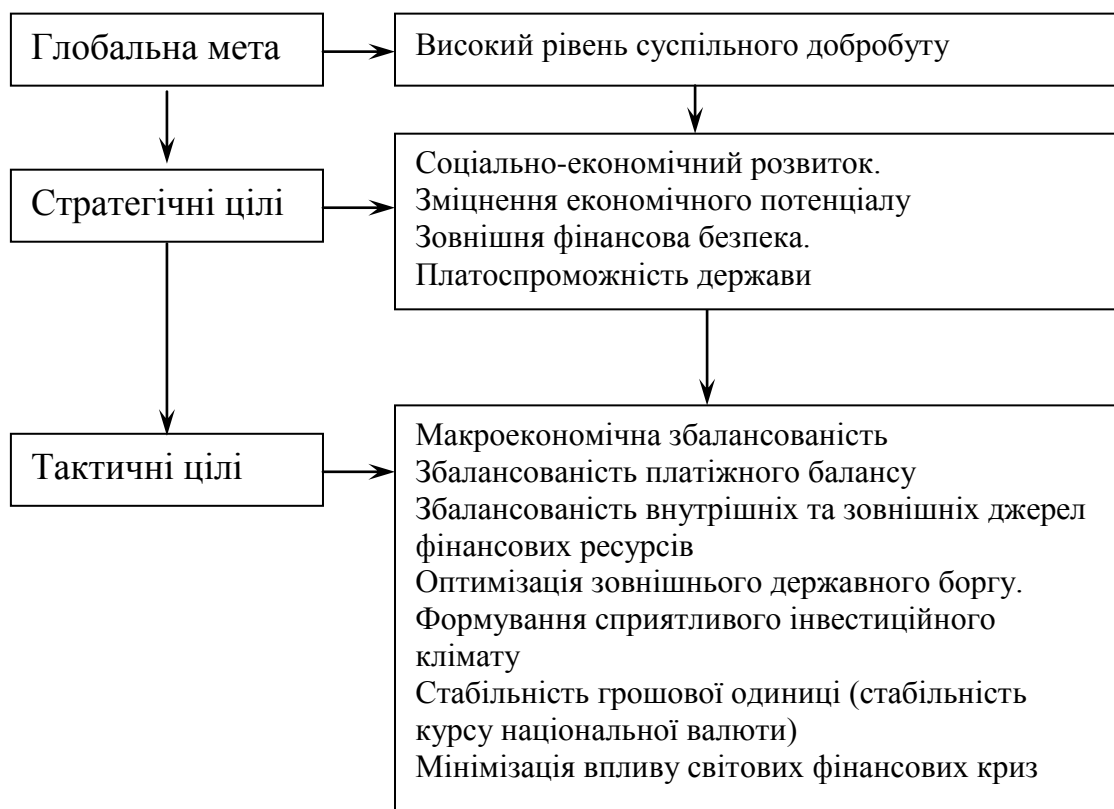

Рисунок 1.5 – Формування системи цілей зовнішньої фінансової політики держави

Реалізація зовнішньої фінансової політики залежить від ступеня відкритості та інтегрованості національної економіки у світове господарство, рівня фінансово-економічних взаємовідносини з іншими державами щодо матеріальних, фінансових та інших ресурсів, експортного потенціалу, членства держави у міжнародних фінансово-кредитних установах, міжнародної валютної системи та інших чинників.

В свою чергу слід зазначити, що міжнародний фактор завжди відігравав важливу роль у внутрішньополітичних і внутрішньоекономічних процесах, а отже стратегічні і тактичні цілі внутрішньої та зовнішньої фінансової політики тісно пов'язані.

Таким чином внутрішні та зовнішні функції держави взаємопов'язані, а відповідно не можна не відзначити взаємозв'язок між внутрішньою та зовнішньою фінансовою політикою держави, що обумовлено такими чинниками, як єдина база і кінцева мета, єдиний суб'єкт і т.і.

Реальне співвідношення зовнішньої та внутрішньої фінансової політики, напевно, більшою мірою залежить від конкретних обставин, адже будь-які значущі події у внутрішньоекономічному житті тієї або іншої країни негайно відображаються на її міжнародному становищі [12, 136, 186]. З іншого боку в останній час інше бачення зовнішньоекономічних функцій держави все більше вимагає відповідної кореляції внутрішньої фінансової політики залежно від зовнішніх завдань, з якими стикається міжнародне співтовариство в цілому і виробляє спільними зусиллями шляхи їх вирішення [186].

Отже, узагальнюючи підходи вчених економістів та політологів, можемо відзначити, що як внутрішня, так і зовнішня фінансова політика є невід'ємними складовими внутрішньої та зовнішньоекономічної політики держави, що спрямована на реалізацію національних фінансово-економічних інтересів, в т. ч. перш за все, на забезпечення фінансовими ресурсами всіх сфер та ланок фінансової системи країни за рахунок внутрішніх та зовнішніх джерел фінансування. При цьому внутрішня фінансова політика є

визначальною для зовнішньої фінансової політики держави, перебуваючи водночас під впливом останньої.

Схематично місце внутрішньої та зовнішньої фінансової політики в системі економічної політики держави зображено на рисунку 1.6

Рисунок 1.6 – Взаємозв'язок національної економіки зі світовим фінансовим середовищем

Певним чином міжнародна фінансова політика опосередковує внутрішню та зовнішню фінансову політику, забезпечуючи взаємозв'язок

національної економіки із міжнародним фінансовим середовищем (див. рис. 1.6) [102].

З іншого боку, оскільки фінансова політика є складовою частиною економічної, то слід виділяти у складі зовнішньоекономічної політики зовнішню фінансову політику (оскільки міжнародні фінансові відносини є складовою міжнародних економічних відносин). До того ж, певні заходи при реалізації кожного з напрямків фінансової політики пов'язані із розвитком і регулюванням економічних, і, безпосередньо, фінансово-кредитних відносин з іншими країнами, що надає право виділити їх у складі зовнішньої фінансової політики.

Міжнародна фінансова політика також є частиною економічної політики. Переплітаючись у тісному взаємозв'язку успішна зовнішня та міжнародна фінансова політика сприяє загальному розвитку національної економіки, і навпаки – неефективні дії в сфері міжнародних фінансів уповільнюють розвиток національної економіки [145]

Таким чином, в результаті проведеного аналізу щодо політичної спрямованості фінансової політики нами було охарактеризовано внутрішню та зовнішню фінансову політику у їх взаємозв'язку та впливу на забезпечення реалізації загальноекономічної політики держави в цілому. При цьому потребує подальшого розгляду окремі складові внутрішньої та зовнішньої фінансової політики, що дозволить обґрунтувати напрямки підвищення ефективності фінансової політики держави в цілому.

1.3 Характеристика складових елементів внутрішньої та зовнішньої фінансової політики держави

Критерієм структуризації фінансової політики можуть бути цілі її проведення, і, відповідно до перспективних і поточних цілей фінансова

політика поділяється на фінансову стратегію і фінансову тактику.

Слід зазначити, що не зважаючи на численну кількість наукових та методичних праць вчених-економістів, підручників та посібників, в яких досліджуються питання фінансової політики, на сьогоднішній день не склалося однозначного підходу до її структуризації. Проте можна відстежити певні збіги у поглядах щодо виділення певних складових (табл. Б.1 додатку Б).

Так, наприклад, більшість вітчизняних та зарубіжних економістів виділяють у складі фінансової політики фіскальну (бюджетно-фінансову, бюджетно-податкову) [9, 13, 19, 34, 54, 62, 63, 66, 73, 76, 108, 119, 155, 174, 187, 177]. При цьому зарубіжні та вітчизняні економісти тлумачать її як дії держави щодо централізації частини виробленого ВВП та її суспільного використання через впровадження різноманітних методів мобілізації державних доходів та розподілу цих коштів за окремими напрямками державних видатків [87, 99, 115, 173, 178, 177, 180, 182]. Тим самим у вузькому розумінні фінансової політики ці дослідники ототожнюють її з фінансовою. В той же час деякі економісти дещо звужують зміст фіскальної політики, розуміючи під нею заходи щодо мобілізації коштів у державну скарбницю, питання формування та регулювання державного бюджету, одночасно виділяючи політику державних видатків [72]. В цьому контексті під фіскальною політикою часто розуміють політику державних видатків. Оскільки державні доходи складаються переважно з податкових надходжень, то під фіскальною політикою часто розуміють податкову політику.

Слід зазначити, що у вузькому розумінні фіскальна (бюджетно-податкова) політика характеризується як політика формування, виконання та регулювання державного бюджету країни, яка в свою чергу виконує фіскальну функцію, функцію економічного регулювання, функцію вирівнювання доходів [180]. Оскільки підходи щодо розуміння фіскальної політики в цілому зводяться до формування доходів та здійснення витрат з бюджету, її умовно поділяють на бюджетну, податкову, інвестиційну,

соціальну, боргову [28, 89, 115, 173, 182].

Що стосується складових бюджетної політики, то до них більшість науковців відносять політику в сфері доходів, витрат, забезпеченості збалансованості бюджету, ефективного управління державним (муніципальним) боргом, політику в сфері міжбюджетних відносин [182].

Однією з найважливіших складових фінансової політики є податкова політика. Держава, встановлюючи податки, прагне перш за все забезпечити собі необхідну матеріальну базу для здійснення покладених на неї завдань, які реалізуються за допомогою податкової політики [28, 30, 44, 89, 115, 157, 176, 177, 180, 182].

Аналізуючи підходи до визначення податкової політики, слід зазначити, що дослідники виділяють дві характерні особливості, які визначають її місце в системі фінансової політики, які, в свою чергу спираються на функції, властиві податкам: мобілізація фінансових ресурсів до бюджету та стимулювання соціально-економічного зростання в країні. Інші особливості визначаються обраною моделлю економічного розвитку [16, 29, 58, 59, 64, 83, 116, 149, 158, 182, 187, 193].

Таким чином податкова політика держави – це насамперед формування і застосування затверджених на законодавчому рівні економічних інструментів і відповідних рішень, призначених сприяти зростанню надходження платежів до бюджету в достатньому обсязі для виконання державою покладених на неї функцій, а також врахування змін чинної податкової системи, визначення механізму обчислення, сплати і зарахування платежів до бюджетів.

Одними з основних показників стійкості бюджетної політики держави може служити величина бюджетного дефіциту, основним джерелом фінансування якого є державний кредит.

Відомо, що державний кредит в основній його формі – державних запозичень – є антиципацією податків, тобто авансовим вилученням податків, їх випередженням. Тому використання внутрішніх державних

позик деякими авторами відноситься до податкової політики в широкому розумінні [64, 149]. Проте, держава може здійснювати і зовнішні запозичення, що разом із внутрішніми зумовлює формування державного боргу, а отже необхідність чіткої системи управління ним. В свою чергу державний кредит, як і будь-яка інша форма кредитних відносин, вимагає особливого контролю, що в цілому складає основний зміст боргової політики держави.

Боргова політика є частиною фінансової політики, визначає межі та умови державного запозичення, співвідношення між його формами, між кредиторами держави, а також порядок і механізм погашення державного боргу [28, 48, 115, 173, 182].

Слід зазначити, що боргова, податкова і, насамперед, бюджетна політика спрямовані в кінцевому підсумку на максимізацію суспільного добробуту. Оскільки виконання державою функцій (в т.ч. перш за все соціальної), закріплених за нею конституцією, може здійснюватися лише за рахунок бюджету, соціальна політика є визначальним напрямом бюджетної, а отже і фінансової політики держави [28, 176, 177, 182].

Необхідно звернути увагу на те, що реалізація більшості напрямків фінансової політики значним чином залежить від рівня процентних ставок та інших показників грошового обігу і ринку позикових капіталів, стабільності грошової одиниці, які є об'єктом впливу грошово-кредитної та валютної політики держави.

Вітчизняні та зарубіжні науковці приділяють значної уваги цим напрямкам фінансової політики [2, 30, 44, 89, 101, 115, 125, 157, 175, 176, 180, 182], включаючи їх до складу монетарної політики, адже у багатьох розвинутих країнах сьогодні немає ані практичних, ані термінологічних розмежувань між ними [45].

Таким чином можна зазначити, що податково-бюджетна та грошово-кредитна політика є невід'ємними та взаємопов'язаними складовими фінансової політики. Поміж тим особливе місце у складі фінансової політики

посідає цінова політика, яка є її відносно самостійною частиною, водночас забезпечуючи антиінфляційне регулювання, згладжування циклічних коливань, регулювання зовнішньоекономічної діяльності [125, 175, 176].

Окрім того, завдання цінової політики досягаються і через антимонопольне регулювання, у зв'язку з чим окремі автори включають антимонопольну політику держави до складу фінансової [125].

В свою чергу цінова політика тісно взаємопов'язана з митною політикою, яку вчені-економісти розглядають як симбіоз цінової та податкової політики [176, 177] у зв'язку з тим, що мито та митні збори здійснюють прямий вплив на ціну товарів та послуг. Втім, митна політика може розглядатися як самостійна складова фінансово-економічної політики, оскільки вона має свої особливості впливу на економіку країни, обмежуючи або розширюючи доступ на внутрішній ринок імпортованих товарів і послуг і стримуючи або заохочуючи експорт товарів і послуг з країни [2, 30, 125, 157, 176, 177, 177, 180, 182].

Слід зазначити, що митна політика є базовою складовою зовнішньоторговельної політики, яку деякі науковці зараховують до складу фінансової [125, 176]. Зовнішньоторговельна політика як і митна опосередковано забезпечує перерозподіл фінансових ресурсів між суб'єктами зовнішньоторговельної діяльності, галузями, регіонами, державою і спрямована на розвиток зовнішньоторговельних відносин даної країни, включаючи визначення обсягів географічної та товарної структури імпорту та експорту [19].

В цілому митна політика є проміжною ланкою в системі міжнародних економічних відносин, сполучаючи інтереси національної економіки з інтересами господарюючих суб'єктів іноземних держав. Відповідно до цього важливим є те, що митна політика разом з валютною та грошово-кредитною політикою включається до складу міжнародної фінансової політики [118, 144]. Виділяючи міжнародну фінансову політику у складі фінансової, вчені-економісти розглядають її, перш за все, в контексті налагодженням

взаємовідносин держави з міжнародними організаціями і фінансовими інституціями, в т.ч. щодо участі в них та отримання від них фінансових ресурсів як на платній, так і на безоплатній основі, хоча в цілому вона спрямована на організацію та забезпеченням міжнародних фінансових потоків [28, 30, 115, 173, 182].

Що стосується державної політики у сферах фондового та страхового ринків, які виділяють у складі фінансової політики О. Д. Василик, В. М. Опарін, С. В. Львовчкін, В. М. Федосов, С. І. Юрій, в їх основі покладена діяльність, пов'язана з регулюванням розвитку фінансових посередників та їх професійної діяльності на цих ринках, забезпеченням відповідних гарантій клієнтам страхових компаній та інституціональних інвесторів [30, 105, 115, 173, 182]. Таким чином, як було визначено, фінансова політика є багатогранною і складною економічною категорією, яку залежно від способу формування управлінського впливу на економічну систему можна поділити на фіскальну або податково-бюджетну (у складі якої, у свою чергу, виділяють соціальну, податкову, амортизаційну, інвестиційну та політику управління державним боргом (боргову), фінансову політику державних підприємств), грошово-кредитну або монетарну (у складі якої виділяються грошова (емісійна), валютна, валютно-курсова (політика обмінного курсу), політика валютних обмежень, девізна політика, процентна (облікова, дисконтна), кредитна та міжнародна кредитна політика, політика управління платіжним балансом, політика управління золотовалютними резервами, політика обов'язкових резервів, політика відкритого ринку), політику у сферах фондового і страхового ринків, цінову, митну, зовнішньоторговельну та міжнародну фінансову політику.

При цьому слід зазначити, що всі напрямки реалізації фінансової політики знаходяться в тісному взаємозв'язку та взаємовпливу (рис В1 додатку В), а отже дієздатність фінансової політики значною мірою визначається узгодженістю її окремих складових.

Отже, виділяючи окремі напрямки реалізації фінансової політики

залежно від способу формування управлінського впливу на економічну систему, важливо розмежовувати їх також за критерієм політичної спрямованості (табл. Г.1 додатку Г).

Разом з тим слід зазначити, що будь-який напрям фінансової політики у своєму взаємозв'язку та взаємозалежності має як внутрішню, так і зовнішню спрямованість. Так, наприклад, здійснюючи бюджетну політику, держава забезпечує формування доходів бюджету як за рахунок внутрішніх, так і зовнішніх джерел, в той же час певні статті витрат бюджету пов'язані зі здійсненням внутрішніх або зовнішніх функцій держави; реалізуючи грошово-кредитну політику забезпечується стабільність грошової одиниці, що впливає з одного боку, на її купівельну спроможність всередині країни, з іншого боку на формування сприятливого інвестиційного клімату та приплив зовнішніх інвестицій; проводячи політику в сфері фінансового та страхового ринків забезпечується формування сприятливих умов для їх розвитку та інтеграції у світове фінансове середовище, що, в свою чергу, сприяє підвищенню ефективності перерозподілу інвестиційних ресурсів в країні.

Отже, в результаті проведеного аналізу наукових публікацій, підручників та посібників з питань напрямів фінансової політики було виявлено, що на сьогоднішній день немає чітко узгоджених позицій з приводу їх кількості та складу. При чому більшість вчених-економістів виділяють у складі фінансової політики фіскальну та монетарну політику, вважаючи їх основними напрямками впливу на перерозподіл фінансових ресурсів між державою, галузями, регіонами та суб'єктами підприємницької діяльності. Маючи як внутрішню так і зовнішню спрямованість, будь-який напрям фінансової політики забезпечує національні фінансово-економічні інтереси, впливає на соціально-економічний розвиток в країні та зростання суспільного добробуту.

РОЗДІЛ 2

СТРАТЕГІЯ І ТАКТИКА ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УРАЇНИ

2.1 Бюджетно-податкова політика в Україні та її вплив на забезпечення соціально-економічного розвитку країни

В умовах існування різних форм власності фінансово-бюджетна політика спрямована на діяльність держави у сфері оподаткування та формування доходів і витрат бюджету.

Сучасна вітчизняна економічна наука наголошує на зростанні значення аналізу наслідків впливу бюджету на економічне життя у контексті стабілізації української економіки. У зв'язку з цим необхідно звернутися до показників соціально-економічного розвитку країни та основних нормативно-правових та звітних документів, що регулюють та характеризують бюджетно-фінансові відносини в країні.

Серед щорічних документів, які визначають бюджетну політику України на наступний бюджетний рік, провідний – Основні напрями бюджетної політики на наступний рік, Основні напрями грошово-кредитної політики на наступний рік, Послання Президента до Верховної Ради та розроблена урядом державна Програма соціально-економічного розвитку на наступний рік, яка містить і розраховані урядом прогностичні макроекономічні показники, які також слугують орієнтирами для змісту проекту бюджету на наступний рік.

Слід зазначити, що починаючи з 1995 року, коли вперше було прийнято бюджетну резолюцію, визначення пріоритетів бюджетної політики характеризувалося такими рисами:

– в усі роки від початку ухвалення бюджетних резолюцій, за винятком 1998, 2007 та 2010 рр., серед пріоритетів бюджетної політики на перший план висувалися соціальні пріоритети, при цьому у 1998 році

соціальні пріоритети визначалися на досить високому рівні (табл. Д.1 додатку Д). Серед соціальних пріоритетів відзначалися такі, як реформування системи соціального захисту та підвищення якості соціальних послуг, соціальне спрямування бюджету, компенсація втрат від знецінення грошових заощаджень, вкладених в установи Ощадного банку СРСР, забезпечення збалансованості бюджету, реформування охорони здоров'я у напрямку переходу до системи медичного страхування. Найбільші соціальні пріоритети були визначені в 1999-2000, 2003 рр.;

- до 2006 року включно при затвердженні Бюджетних резолюцій використовувалася практика визначення захищених статей бюджету;

- серед економічних пріоритетів більш за все висувалися такі як зменшення фіскального навантаження, підтримка АПК, забезпечення позитивної динаміки економічного зростання (макроекономічної збалансованості), державна підтримка інвестиційних та інноваційних проектів, науки (табл. Д.2 додатку Д). При цьому найбільша кількість економічних пріоритетів визначалася в 2000, 2006, 2008-2010 рр.;

- в окремі роки декларувалися пріоритети, які на практиці виявляються недосяжними за даних умов функціонування економіки країни, зокрема, забезпечення гарантованого державою безоплатного медичного обслуговування населення, впровадження та бюджетне забезпечення ефективної демографічної політики, оновлення рухомого складу всіх видів транспорту тощо;

- бюджетні резолюції фактично ускладнювали процеси розробки і прийняття бюджету, оскільки орієнтовані на потреби, а не на реальні інституційні умови і фінансові можливості держави.

Крім того, проведений аналіз змісту Бюджетних резолюцій Верховної Ради України на 1996-2009 роки і Основних напрямів бюджетної політики на 2010 рік свідчить про наявність суттєвих недоліків щодо визначення пріоритетів бюджетної політики, а саме:

- наявність великої кількості пріоритетів, реалізувати котрі повною

мірою в умовах вкрай обмежених бюджетних ресурсів практично неможливо;

- визначення пріоритетів бюджетної політики лише на бюджетний період, тобто на рік. Такий підхід не дає можливості планувати їх на довгостроковий період, не забезпечує проведення бюджетної політики, спрямованої на здійснення економічних і соціальних задач на перспективу;

- відсутність взаємозв'язку з перспективними фінансовими планами, програмами соціально-економічного розвитку країни

- відсутність наступності і послідовності в реалізації визначених пріоритетів;

- значний перелік захищених статей бюджету, які не віднесені до пріоритетів у бюджетних резолюціях;

- відсутність обрахування потреби у бюджетних коштах для реалізації пріоритетів бюджетної політики;

- невідповідність фактичних напрямків використання бюджетних коштів визначеним пріоритетам.

Фактичні пріоритети витрачання бюджетних коштів визначені в таблицях Е.2, Е.4, Е.6, Е.8 додатку Е, а також в таблиці 2.1.

При цьому слід зазначити, що фактичні витрати коштів державного бюджету за функціональною класифікацією у співвідношенні до ВВП мають соціальну спрямованість попри те, що в деяких роках були визначені пріоритети економічного розвитку.

Протягом ряду років після видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення найбільшу частку від ВВП становили прямі видатки на народне господарство (1992 р., 1994 р., 1998 р., 1999 р., 2003 р., 2004 р.).

В структурі видатків зведеного бюджету найбільшу частку становлять видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення (23,95 % в 2008 р.), освіту (19,71 % в 2008 р.), економічну діяльність (16,6 % в 2008 р.). При чому в динаміці видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення, освіту мають тенденцію до зростання (від 21 % в 2002 року до 26 % у другому

кварталі 2009 року і від 20 до 23 % відповідно).

Таблиця 2.1 – Фактичні витрати коштів зведеного бюджету за функціональною класифікацією, % ВВП

Роки	Народне господарство	Соціальний захист та соціальне забезпечення	Освіта	Охорона здоров'я
1992	14,2	7,1	4,8	н/д
1993	7,4	12,2	4,5	н/д
1994	6,9	5,8	5,3	4,8
1995	н/д	6,1	5,6	4,8
1996	н/д	5	5	3,9
1997	4,4	6,1	5,5	н/д
1998	5,5	4,1	4,4	н/д
1999	4,7	3,3	3,7	н/д
2000	3,6	3,5	4,1	н/д
2001	3,5	4	4,6	н/д
2002	3,19	5,6	5,43	3,34
2003	4,57	4,85	5,6	3,63
2004	5,42	5,6	5,31	3,52
2005	4,33	9,05	6,07	3,51
2006	5,02	7,61	6,21	3,63
2007	5,62	6,73	6,15	3,71
2008	5,4	7,8	6,42	3,53
1 квартал 2009	5,51	9,62	8,32	4,09
2 квартал 2009	9,63	18,19	16,17	7,76

Таким чином, виконання пріоритетів державної бюджетної політики протягом 1992-2009 рр. характеризувалося:

- розпорощенням коштів серед великої кількості пріоритетів;
- незважаючи на пріоритетний характер видатків на соціальне забезпечення всі види соціальної допомоги для тих, хто її потребує, становлять мізерну величину, що значно менша від прожиткового мінімуму;
- невідповідністю в окремі роки проголошених і фактичних пріоритетів витрачання бюджетних коштів;
- зменшенням в окремі роки питомої ваги у ВВП видатків на соціальний захист, освіту і охорону здоров'я, незважаючи на їх проголошення протягом ряду років бюджетними пріоритетами.

Розглядаючи стан реалізації бюджетної політики не можна не відзначити, що роль бюджету в забезпеченні соціально-економічного

розвитку тісно пов'язана з рівнем державної централізації національного продукту у бюджеті і цільових фондах. При цьому рівень перерозподілу також визначається в бюджетній резолюції (табл. 2.2).

Масштаби державного впливу на економіку за цим показником у різних країнах різні. Якщо у США 2005 року доходи бюджету становили менше третини від ВВП, то в таких країнах, як Франція, Фінляндія, Данія, Норвегія, Швеція, цей показник перевищує 50 % (табл. Ж.1 додатку Ж).

Таблиця 2.2 – Граничний рівень показників перерозподілу ВВП через зведений бюджет і позабюджетні фонди

Роки	Частка перерозподілу ВВП, не більше
1996	47 % Зведеного бюджету
1997	46 % Бюджету розширеного уряду
1998	31 % Бюджету розширеного уряду за мінусом Пенсійного фонду
1999	не визначено
2000	28-30 % Зведеного бюджету
2001	30 % Зведеного бюджету
2002	не вище врахованого при затвердженні Закону України "Про Державний бюджет України на 2001 рік"
2003	не визначено
2004	38 % Бюджету розширеного уряду
2005	не нижче відповідних фактичних показників за попередні роки
2006	не визначено
2007	30 % Зведеного бюджету
2008	30 % Зведеного бюджету
2009	32 % Зведеного бюджету
2010	32 % Зведеного бюджету

З початку XXI століття в Україні намічається тенденція до підвищення рівня одержавлення ВВП. Якщо у 2002 році державні видатки становили 37,6 % від ВВП, то у 2005-му – 43,6 % , у 2006 році – 45,3 % (табл. 2.3).

Таким чином можна відзначити, що за результатами затвердження державного бюджету та виконання державного та зведеного бюджету показники перерозподілу ВВП через відповідні бюджети, що визначені в бюджетних резолюціях, не виконувалися.

Аналіз зростання макроекономічних показників та видатків бюджету засвідчує, що за виключенням 2007 року непроцентні видатки бюджету перевищували темпи зростання ВВП останніми роками (табл. И.1 додатку И).

Таблиця 2.3 – Основні показники виконання державного та місцевих бюджетів з урахуванням даних Пенсійного фонду України і фондів соціального страхування протягом 2002-2006 років, млрд. грн..

Показники	Роки				
	2002	2003	2004	2005	2006
Доходи	86,2	103,5	130,0	186,2	237,6
у % до ВВП	38,2	38,7	37,7	42,2	44,2
Видатки з урахуванням кредитування та погашення	84,9	103,8	142,9	192,4	243,3
у % до ВВП	37,6	38,8	41,4	43,6	45,3
Дефіцит (-)/профіцит (+)	1,3	-0,3	-12,9	-6,2	-5,7
у % до ВВП	0,6	-0,1	-3,7	-1,4	-1,1
Фінансування	-1,3	0,3	12,9	6,2	5,7
в тому числі за рахунок:					
зовнішніх джерел	-1,3	1,6	1,7	2,2	4,8
внутрішніх джерел	0,0	-1,2	11,2	4,0	0,9
приватизації	0,6	2,2	9,5	20,8	0,6

При цьому слід зауважити, що зростання бюджетних видатків за функціями держави відбувалося нерівномірно, а в деяких випадках стрибкоподібно. (табл. И.2 додатку И).

Рівень перерозподілу ВВП через державний та зведений бюджет України відображено в таблиці 2.4.

Таблиця 2.4 – Видатки державного та зведеного бюджету України до ВВП, %

Показники	Роки									
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	1-й квартал 2009	2-й квартал 2009	
Планові видатки зведеного бюджету	31,52	29,93	30,8	33,85	33,91	33,25	35,22			
Фактичні видатки зведеного бюджету	26,71	28,35	29,39	32,1	32,21	31,36	32,55	35,48	69,23	
Планові видатки державного бюджету	23,87	21,95	23,66	27,05	26,7	25,83	27,73			
Фактичні видатки державного бюджету	19,64	20,99	23,03	25,59	25,2	24,18	25,42	27,82	53,47	

Такі перекося у бюджетному плануванні, перш за все, є наслідком відсутності відповідних методичних розробок із визначення обсягів

бюджетних коштів на фінансування галузей, що забезпечують функціонування держави, слабкої роботи щодо нормування витрат, політичного лобіювання у прийнятті рішень стосовно державних видатків у процесі складання та затвердження бюджету.

Необхідними умовами стабільності бюджетної системи є відповідність видаткових зобов'язань повноваженням і функціям органів державної та місцевої влади й оптимальний розподіл бюджетних ресурсів для фінансування таких функцій. Це є можливим, коли встановлені законодавчими та іншими нормативно-правовими актами видаткові зобов'язання забезпечені фінансовими можливостями держави.

Законодавчо визначені порогові значення видатків бюджетної системи на здійснення окремих функцій держави, що далеко не вичерпані, перевищують нинішній рівень перерозподілу ВВП через зведений бюджет країни (табл. К.1 додатку К).

Забезпечити фінансовими ресурсами визначені державою видаткові зобов'язання неможливо. Це, у свою чергу, призводить до невиконання у повному обсязі намірів щодо полегшення податкового навантаження на економіку країни (табл. Л.1, Л.2 додатку Л).

Орієнтиром для оцінки здійснюваної бюджетної політики має слугувати дефіцит бюджету, рівень якого перебуває під постійним контролем, при чому граничний рівень дефіциту бюджету зазначається і в бюджетній резолюції (табл. М.1, М.2 додатку М).

Як свідчать наведені у табл. М.2 дані, за роки незалежності у політиці дефіцитного фінансування можна умовно виділити декілька етапів. Перший етап (1992-1999 рр.) характеризується тенденцією до скорочення бюджетного дефіциту з 17,3 до 1,5 % ВВП. Цей період пов'язаний з глибокою економічною кризою і негативним її впливом на обсяги дефіциту, з одного боку, та негативним впливом бюджетного дефіциту на соціально-економічні процеси у суспільстві, з іншого боку.

Другий етап (2000-2002 рр.) характеризується зведенням Державного

бюджету України з профіцитом, що позитивно відобразилося на усіх показниках соціально-економічного розвитку країни.

Третій етап (2003-2004 рр.) пов'язаний з проголошенням політики пріоритетного соціального розвитку та реалізацією соціальних програм, внаслідок чого спостерігається тенденція до зростання обсягів дефіциту бюджету та його частки у ВВП з 0,4 до 2,6 % .

На четвертому етапі (2005-2006 рр.) обсяги та частка бюджетного дефіциту у ВВП скоротилися. Одночасно кількісні і якісні показники соціально-економічного розвитку держави зросли, що свідчить про позитивні зрушення з економіці та соціальній сфері.

П'ятий етап (2007-2009) характеризується значним зростанням обсягів та частки дефіциту у ВВП. Серед причин, що призвели до зростання дефіциту бюджету економісти відносять наступні:

- суттєве підвищення цін на імпортовані енергоносії;
- посилення соціальної спрямованості видаткової частини державного бюджету впродовж останніх років, що було обумовлене трьома виборчими кампаніями протягом 2004-2007 рр., при цьому продуктивність праці зростала нижчими темпами, аніж розмір соціальних виплат;
- повернення до практики фінансування соціальних програм за рахунок дефіциту державного бюджету;
- зміцнення політичної складової як одного з факторів, що впливають на розмір дефіциту державного бюджету (причому у 2008 році посилення внутрішньої політичної кризи в Україні наклалося на світову фінансову кризу, яке викликало різке загострення структурних диспропорцій національної економіки);
- вичерпаність екстенсивних факторів росту реального ВВП країни, фінансово-економічна криза 2007-2009 років, що зумовить подальше зниження темпів росту ВВП і, відтак зменшить темпи росту дохідної частини державного бюджету;
- несприятлива кон'юнктура світових товарних ринків, внаслідок

чого основні експортоорієнтовані і бюджетоутворюючі галузі української економіки отримують збитки;

– недостатність залучення прямих іноземних інвестицій, в т.ч. і через світову фінансово-економічну кризу що могли б слугувати певною заміною фінансування дефіциту бюджету та не збільшувати державний борг країни.

Для забезпечення проведення структурних змін в економіці, підтримки пріоритетних напрямів економічного розвитку, розширення і вдосконалення виробничої та соціальної інфраструктури потрібні відповідні фінансові джерела. Слід зауважити, що шляхів комплексного вирішення питання про форми і методи участі у стимулюванні економічного зростання за рахунок державних інвестицій нині не знайдено. В ринкових умовах здійснення інвестицій у виробництво – справа суб'єктів господарювання. Однак обов'язком держави є створення дієвого механізму заохочення інвестиційної діяльності. Водночас участь держави в реальних інвестиціях не суперечить ринковій системі господарювання. Зауважимо, що, починаючи з 30-х років минулого століття, світова наука визнає достатньо важливим у структурі державного бюджету розподіл видатків на поточні і капітальні. Останніми роками в більшості випадків інвестиції в основний капітал в Україні (капітальні вкладення) зростали меншими темпами порівняно з приростом ВВП (табл. Н.1 додатку Н).

Слід зауважити, що нинішній рівень капітальних видатків бюджету є низьким. Бюджетна система поступово переорієнтовується на фінансування переважно органів влади й управління за недооцінки вкладення коштів у реальний сектор економіки. Фінансування капітальних вкладень обмежується головним чином об'єктами соціальної інфраструктури.

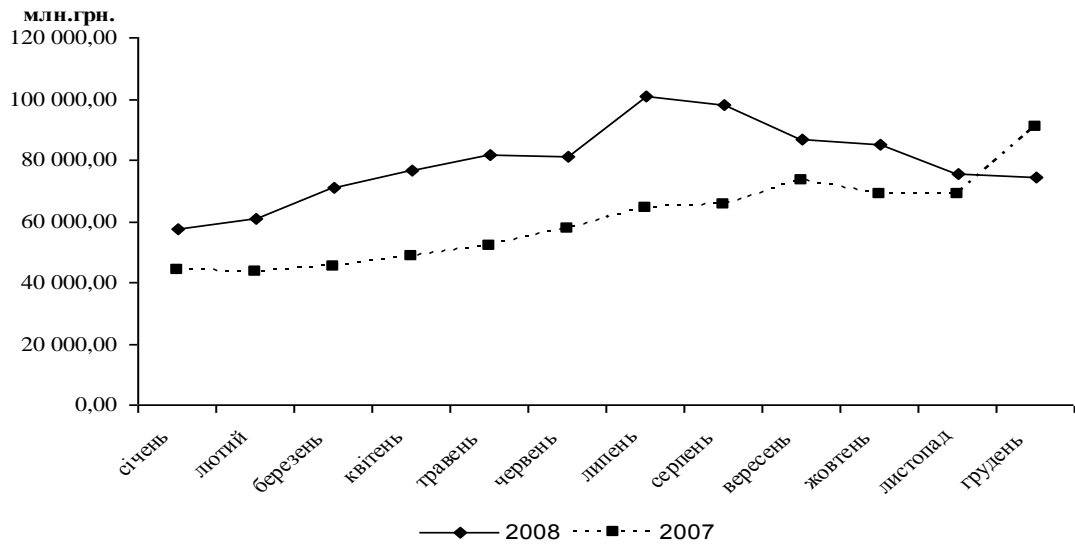
Як свідчать дані, наведені у таблиці Н.2 додатку Н, капітальні видатки зведеного бюджету у 2008 році становили 41,1 млрд. грн., або 13,3 % до загальних видатків. З указаних сум на придбання основного капіталу витрачено 21,4 млрд. грн., а на капітальні трансферти – 17,7 млрд. грн.

Одним із важливих завдань має бути забезпечення своєчасних та повних розрахунків у бюджетній сфері. Аналіз дебіторської та кредиторської заборгованостей установ, що утримуються за рахунок бюджету (зокрема обсягів заборгованостей протягом останніх років), свідчить про недостатній рівень роботи з поліпшення розрахункової дисципліни.

Відповідно до даних таблиці П.1 додатку П дебіторська та кредиторська заборгованості бюджетних установ щороку зростають. Протягом 2004-2007 дебіторська заборгованість збільшилася майже на 30 %, кредиторська – на 84 %. 2006 року дебіторська заборгованість за операціями капітального спрямування зросла у 4,1 рази і сягнула 5,1 млрд. грн., що становить понад 20 % капітальних видатків зведеного бюджету країни. Українсько швидко зростає кредиторська заборгованість, віднесена до категорії "інша": порівняно з 2003 роком вона збільшилася у 5,6 рази. З-поміж низки причин виникнення заборгованостей бюджетної сфери слід насамперед виокремити відсутність зафіксованих у законі про державний бюджет і рішеннях про місцеві бюджети та закріплених зобов'язань держави публічно-правового характеру, порушення термінів виконання договірних зобов'язань, а також нерівномірність фінансування, віднесення терміну виділення коштів з бюджету на кінець року.

Важливим принципом побудови бюджетної системи України є принцип збалансованості, відповідно до якого повноваження на здійснення витрат бюджету мають відповідати обсягам надходжень, що є важливою умовою виконання завдань і функцій, які здійснюються органами державної влади та місцевого самоврядування протягом бюджетного періоду. Натомість річна збалансованість не завжди може забезпечити рівномірне та ефективне використання бюджетних асигнувань. На перешкоді цьому стає касовий розрив, тобто недостатність у відповідний період бюджетного року надходжень доходів та коштів із джерел фінансування дефіциту для планомірного і пропорційного здійснення затверджених видатків. Зазначене зумовлюється низкою об'єктивних причин. Насамперед тим, що виробництво

ВВП більшою мірою відбувається у другій половині року (рис 2.1), термін сплати окремих належних платежів до бюджету не збігається з термінами проведення видатків, унаслідок чого не забезпечується рівномірне надходження доходів протягом року (рис. 2.2).

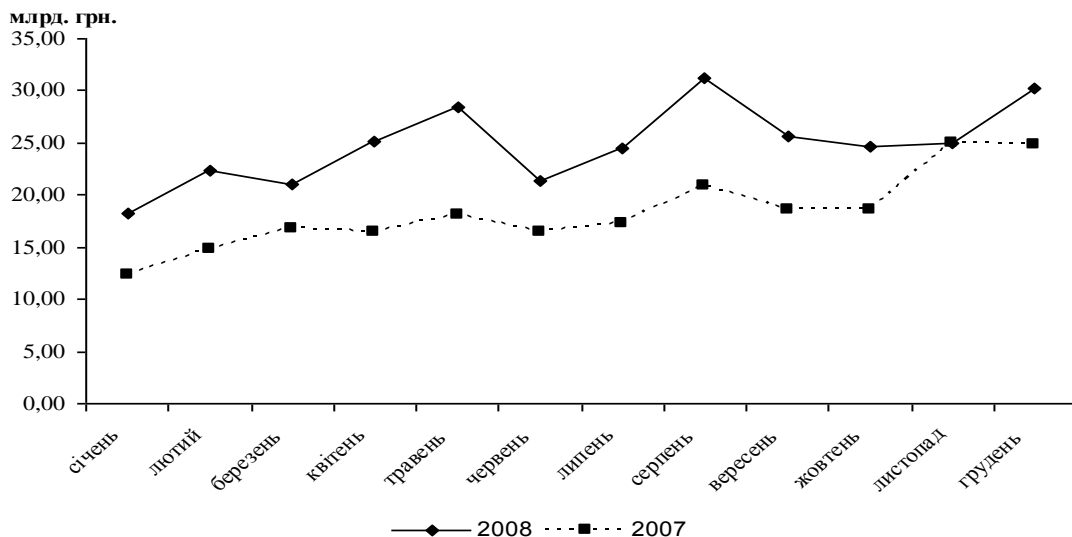

Джерело: розраховано за даними Міністерства статистики України

Рисунок 2.1 – Обсяг ВВП щомісячно протягом 2007-2008 років

Така ситуація зумовлює необхідність складання помісячного розпису видатків відповідно до джерел надходження коштів. Проте забезпечити таку відповідність на практиці не завжди можливо з огляду на необхідність сезонного проведення окремих видатків, таких як виплата відпускних працівникам бюджетних установ, насамперед у галузі освіти, заготівля палива на зимовий період, проведення капітальних видатків тощо.

Нижчий рівень мобілізації доходів у першій половині року, а також необґрунтоване часом утримання великих залишків коштів на бюджетних рахунках з метою створення фінансового резерву у разі недоотримання запланованих надходжень призводить до нерівномірного фінансування заходів з економічного та соціального розвитку, передбачених у законі про державний бюджет та рішеннях місцевих рад. Таким чином, упродовж 2002-2008 років видатки у першому півріччі становили 37,3-43,8 % від річних сум, а в IV кварталі – 32,3-36,9 %.

Джерело: розраховано за даними Міністерства статистики України

Рисунок 2.2 – Доходи зведеного бюджету щомісячно протягом 2007-2008 років, млрд. грн.

Така практика не сприяє забезпеченню правильного та ефективного використання коштів, іноді провокує керівників бюджетних установ на спрямування виділених наприкінці року ресурсів на будь-які цілі – тільки б використати їх, у тому числі і в дебіторську заборгованість.

Становлення в державі інституту місцевого самоврядування, розмежування функцій та завдань між центральними і місцевими органами влади об'єктивно викликають необхідність у зростанні ролі місцевих бюджетів, розширенні і зміцненні фінансової бази місцевих рад, розв'язанні низки проблем, пов'язаних з удосконаленням методів формування і використання бюджетних коштів.

Аналіз даних, наведених у таблиці Р.1 додатку Р, свідчить про те, що в загальному обсязі доходів місцевих бюджетів у 2004-2008 роках відбулося істотне зниження питомої ваги надходжень, які мобілізуються у вигляді податків, зборів та інших обов'язкових платежів. Так, якщо в 2004 році такі надходження становили 46,2 %, то у 2008-му вони скоротилися до 43,1 %. Натомість прослідковується чітка тенденція до підвищення питомої ваги дотацій та субвенцій.

Наслідки здійснюваних економічних і соціальних процесів позначаються на видатковій частині місцевих бюджетів. Головними завданнями місцевих органів влади є розробка і здійснення програм соціально-економічного та культурного розвитку на підвідомчій їм території. У структурі видатків місцевих бюджетів за 2004-2008 рр. біля 65 % посідають асигнування на фінансування закладів освіти, охорони здоров'я та заходів із соціального захисту й соціального забезпечення населення.

На початок 2009 року за рахунок коштів місцевих бюджетів утримувалося біля 20 тис. загальноосвітніх шкіл, 11 тис. дитячих дошкільних закладів, майже 2 тис. лікарень та територіальних медичних об'єднань, понад 0,5 тис. спеціалізованих лікарень та інших закладів. З місцевих бюджетів фінансується практично вся мережа закладів масової культури, бібліотек, палаців і будинків культури, клубів та інших закладів клубного типу.

Незважаючи на проголошення необхідності підвищення питомої ваги місцевих бюджетів у загальному обсязі зведеного бюджету це питання досі не вирішене. Так, видатки місцевих бюджетів у 2003 році становили 41,4 %, 2004-му – 37,8 %, у 2005 році – 36,7 %, у 2006-му – 41,2 %, у 2007-му – 22,9 %, у 2008-му – 21,9 %. (табл. Р.2 додатку Р).

За нинішньої практики регулювання розподілу загальнодержавних податків, зборів та інших обов'язкових платежів між державним і місцевими бюджетами понад 70 % загальної суми видатків місцевих бюджетів не забезпечується власними та закріпленими дохідними джерелами (табл. Р.3 додатку Р).

Слід зауважити, що видатки державного та місцевих бюджетів забезпечується податковими та неподатковими надходженнями, причому чинна система формування бюджетних доходів в Україні ще не повністю адекватна умовам ринкової економіки. Існують істотні деформації та нестабільність у ставках оподаткування, а надмірна кількість податкових пільг і привілеїв зумовлює необґрунтований перерозподіл ВВП, створює неоднакові економічні умови для господарювання. Наслідками цього є

утворення неофіційного (тіньового) сектору економіки, ухилення від оподаткування, затримки у перерахуванні належних платежів до бюджету.

Розглянемо деякі показники, що відображають динаміку надходжень до зведеного бюджету за 2002-2009 рр. (табл. С.1, С.2 додатку С, рис. 2.3).

Аналізуючи показники таблиць С.1, С.2 слід зазначити, що податкові надходження зростали більшими темпами у порівнянні з неподатковими. Причому у структурі доходів зберігається частка податкових надходжень на рівні 73 %.

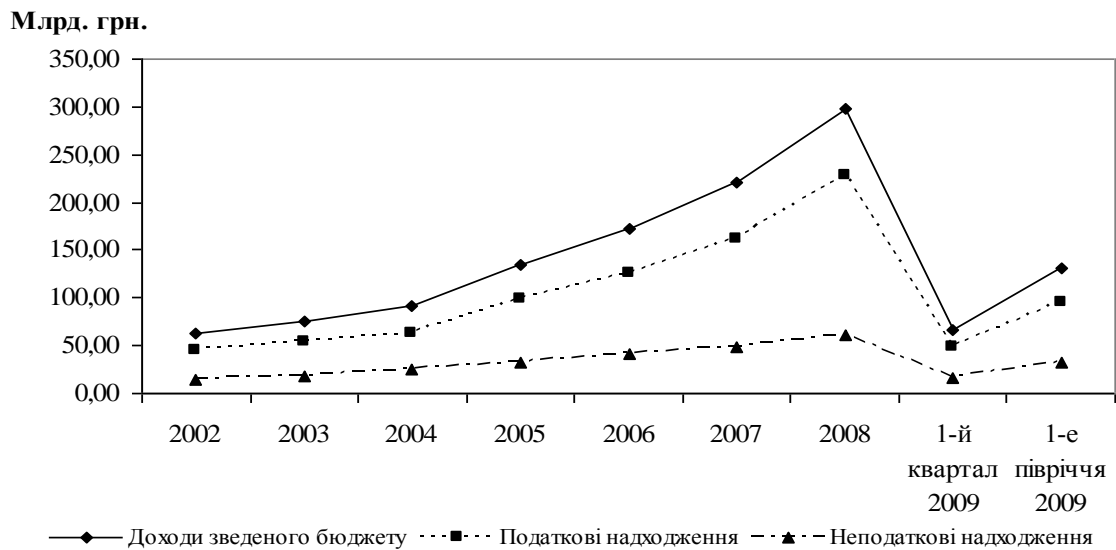

Рисунок 2.3 – Динаміка податкових і неподаткових надходжень до зведеного бюджету України за 2002-2009 рр.

Як видно з таблиці Т.3 додатку Т, загальна сума податкових надходжень починаючи з 2002 року збільшується. Детальніший аналіз податкових надходжень свідчить, що основними складовими системи оподаткування, які формують державний бюджет, є податок на додану вартість (ПДВ), акцизний збір, податок на прибуток підприємств, а також прибутковий податок із громадян (податок з доходів фізичних осіб).

Зауважимо, що зростання частки цих надходжень було позитивним моментом. Адже відомо, що в умовах ринкової економіки зазначені податки є основними наповнювачами бюджету.

Так, у за 2002-2008 рр. частка надходжень саме від цих податків щодо

загальних податкових надходжень становила від 83 до 87 % (рис. 2.4).

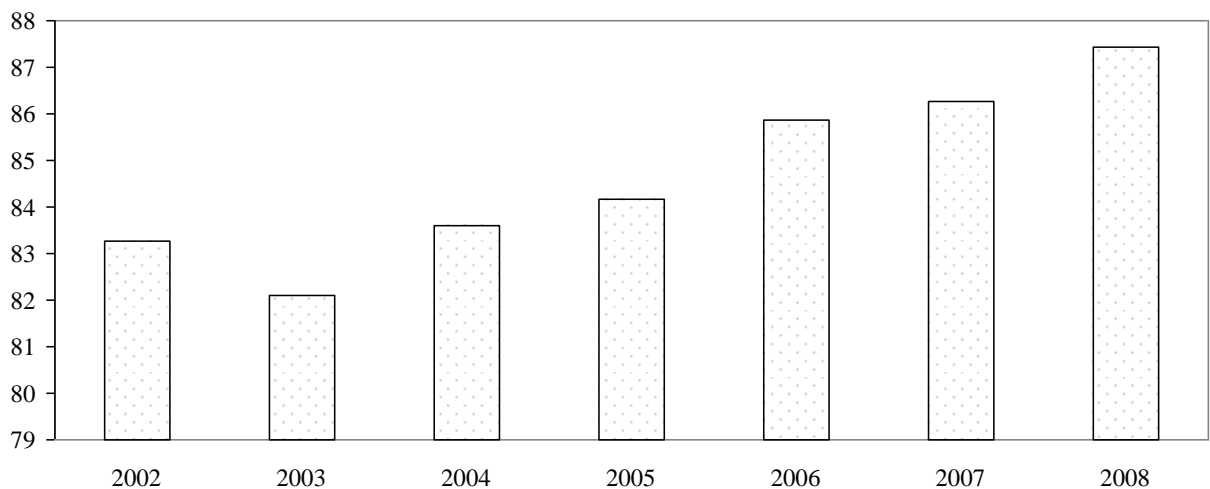

Рисунок 2.4 – Динаміка частки ПДВ, Акцизного збору, податку на прибуток підприємств, прибуткового податку з громадян (Податку з доходів фізичних осіб) до зведеного бюджету України за період із 2002 до 2008 року.

Аналізуючи динаміку надходжень непрямих податків за зазначений період бачимо, що податкові надходження з ПДВ зросли в абсолютних величинах за рахунок стабілізації виробництва і розмірів бази оподаткування. Питома вага цього податку в загальній сумі податкових надходжень, як свідчить динаміка останніх років, зменшується на противагу зростанню абсолютної величини. Це пояснюється насамперед зміною структури податкових надходжень, адже останніми роками вектор оподаткування зміщується саме у бік прямого оподаткування. Порівняно з ПДВ динаміка абсолютної суми акцизного збору і його частка протягом аналізованого періоду залишається більш-менш стабільною.

Надходження акцизу до державного бюджету порівняно рівномірне згідно з арифметичною прогресією, тобто відбувається стабільне нарощування цього платежу в межах 21 % щороку і, в основному, за рахунок збільшення ставок акцизного збору.

Акцизний збір, так само як і ПДВ, один із непрямих податків, отже, він входить до ціни товарів і сплачується у кінцевому підсумку покупцем, а не

виробником товарів. Акцизний збір, введений в Україні у 1992 році, разом із податком на додану вартість замінив податки з обороту й продажу.

Як видно з рисунку 2.5, надходження ПДВ і прямих податків з 2004 року збільшувалися більшими темпами у порівнянні з іншими податками.

Домінування непрямих податків у структурі доходів бюджету за умов його значної соціальної орієнтації є негативним чинником. Розширена частка ПДВ у структурі доходної частини бюджету забезпечила ситуативний позитивний ефект на наповнюваність бюджету в умовах фінансово-економічної кризи, яка охопила Україну наприкінці 2008 р. Це обумовлено тим, що за умов фінансово-економічної кризи стягнення податків на прибуток та податків з фізичних осіб традиційно зменшується більш стрімкими темпами, а база оподаткування ПДВ є стійкішою до кризових явищ. Саме надмірна питома вага непрямих податків у структурі надходжень бюджету може розглядатися як підґрунтя пом'якшення впливу наслідків фінансово-економічної кризи на бюджетно-податкову сферу України.

Разом з тим, така модель фінансування бюджетних витрат зумовлює значні ризики для економічного розвитку України в тривалій перспективі, оскільки ставить наповнення Державного бюджету в залежність від динаміки імпорту, який є одним з ключових джерел залучення ПДВ. Тим самим посилюється загроза розбалансування бюджету в умовах різкого скорочення імпортованих потоків, що й відбулося в останньому кварталі 2008 р. внаслідок девальвації національної валюти і зниження внутрішнього попиту.

Частка податку на прибуток підприємств за 2005-2008 рр. зросла з 21,1 % у 2004 р. до 25,6 %. Зменшення частки податків з міжнародної торгівлі, передусім ввізного мита з 8 % до 5,2 %, стало наслідком цілеспрямованої лібералізації зовнішньої торгівлі, яка активно здійснювалася у 2005-2008 рр. в рамках набуття Україною членства в СОТ.

Сприятливим для розвитку місцевих бюджетів є стійке зростання надходжень від податку на доходи фізичних осіб, що є насамперед наслідком послідовного динамічного зростання номінальної заробітної плати. З 2004 р.

сума надходжень від цього податку до Зведеного бюджету зростає майже у 3,5 разу. Між тим, значний рівень тінізації доходів фізичних осіб залишає значні незадіяні резерви для подальшого збільшення бюджетних надходжень за умов підвищення рівня адміністрування цього податку.

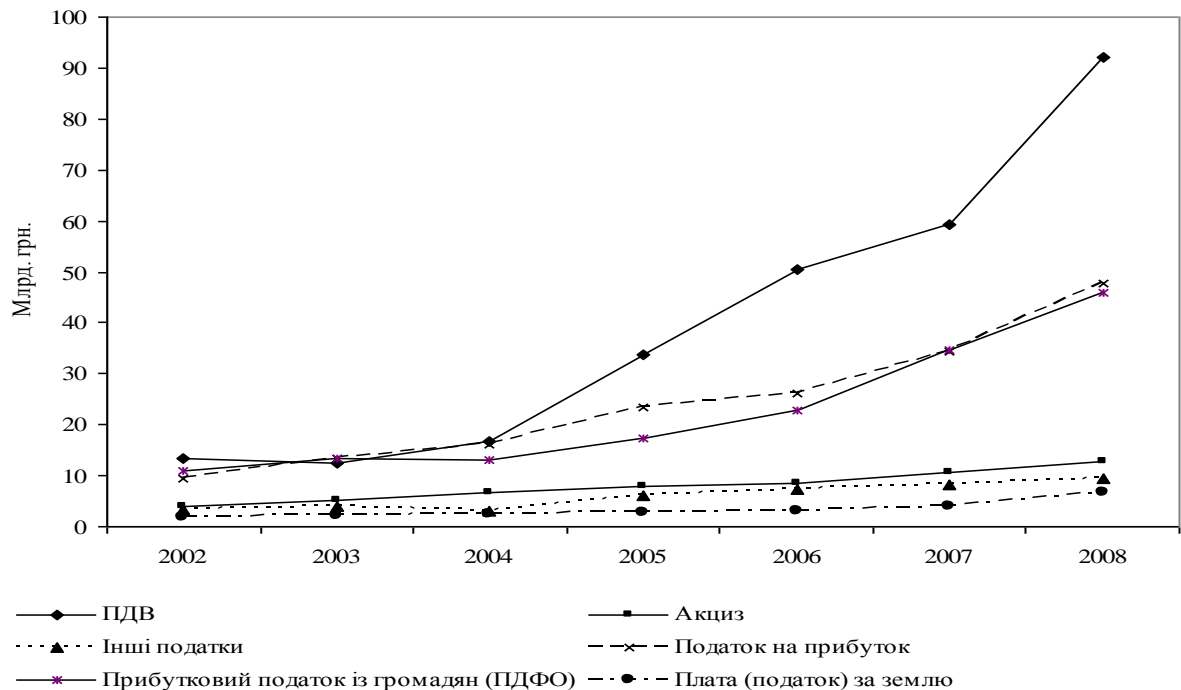

Рисунок 2.5 – Динаміка податкових надходжень до зведеного бюджету України 2002-2008 рр., млрд. грн.

Проблема формування ефективної податкової політики – одна з найактуальніших у період становлення в Україні ринкових відносин та інтегрування української економіки у міжнародний ринок. Її розв'язання має здійснюватися шляхом вивчення, аналізу і творчого осмислення як наявної в Україні законодавчої бази, так і здобутого у світі досвіду у сфері оподаткування, у напрямі запровадження такої податкової політики, яка гарантувала б або хоча не гальмувала розвитку економіки.

2.2 Еволюція боргової політики України

Нагромадження державного боргу в перехідній економіці України було спричинене певними суб'єктивними та об'єктивними факторами. Серед об'єктивних причин формування державного боргу слід назвати трансформаційний спад, викликаний процесами переходу української економіки від командно-адміністративної системи до ринкової; скорочення надходжень до бюджету через звуження податкової бази [130]; незбалансованість торговельного балансу; переважання неефективних та енергомістких технологій тощо.

Дію суб'єктивних чинників можна пояснити непослідовним та неефективним проведенням трансформаційної політики та фактичною відсутністю державної стратегії економічного розвитку, а також існуванням хаотичного і так званого «ручного» управління державним боргом, що у результаті наклало відбиток на його структуру та обсяги.

Крім того, на збільшення державного боргу в Україні вплинули також такі специфічні чинники:

- структурна розбалансованість національної економіки;
- надмірне збільшення видаткової частини бюджету за рахунок дотацій, які надає держава певним галузям (енергетика, вугільна промисловість та ін.);
- збереження значної кількості нерентабельних державних підприємств, що дотуються;
- значний обсяг тіньової економіки;
- структура бюджетних видатків, що не відповідає наявним фінансовим можливостям уряду;
- прийняття на себе Українською державою зобов'язань Ощадного банку СРСР [31];
- прийняття державою боргів підприємств (через відсутність

чіткого розмежування між фінансами підприємств та держави за рахунок державного бюджету відбувалось погашення простроченої заборгованості суб'єктів господарювання за енергоносії; виплата значних сум на виконання гарантійних зобов'язань за експортними кредитами);

- прихований дефіцит бюджету – накопичення заборгованості бюджетними установами (розрахунки взаємомозаліками та казначейськими вексями);

- нецільове використання бюджетних коштів;

- нерозвиненість фондового ринку;

- інфляційні очікування і перманентна девальвація гривні [130];

- недостатній рівень економічної свідомості та культури.

Формування державного боргу в Україні відбувалося у кілька етапів. Зокрема, перший етап тривав приблизно із 1991 р. до першої половини 1994 р. Характерною особливістю зазначеного періоду було безсистемне утворення та нагромадження боргу шляхом залучення прямих кредитів НБУ, надання урядових гарантій за іноземними кредитами українським підприємствам (тільки протягом 1992 р. заборгованість за міждержавними кредитними лініями зростає до 396 млн. дол. США), врегулювання боргових взаємовідносин з Російською Федерацією (згідно з Міжурядовою угодою від 26.05.93 у розмірі 2704 млн. дол. США і надання Україні кредиту у сумі 203,9 млн. дол. США). На початок 1994 р. державний борг становив 4,8 млрд. дол. США, із значним переважанням частки зовнішнього боргу у загальній структурі боргу [130].

На другому етапі (друга половина 1994 р. – перша половина 1998 р.), поряд з продовженням боргової політики попередніх років, почалося активне залучення ресурсів міжнародних фінансових організацій та зовнішніх комерційних (фідуціарних) позик.

Деякі дослідники окремо виділяють період з 1997 р. до першої половини 1998 р. [20, 73, 94], коли відбувається вихід України на приватні ринки запозичень.

Третій етап формування державного боргу, що тривав з другої половини 1998 р. до 2000 р., позначився загостренням проблем у сфері управління державним боргом. Необхідність виконання Україною своїх боргових зобов'язань, особливо пікові їх виплати в окремі періоди у поєднанні зі світовою фінансовою кризою, дуже ускладнили ситуацію

Четвертий етап формування державного боргу охоплює період з 2001 р. до вересня 2008 року. Управління державним боргом на цьому етапі характеризується переходом від антикризового управління до проведення виваженої боргової політики, спрямованої на зменшення боргового навантаження на економіку держави. Масштабна реструктуризація боргів 2000-2001 рр. у поєднанні зі сприятливою для України зовнішньої кон'юнктурою і стійким економічним зростанням дозволили суттєво знизити обсяги боргового навантаження на економіку, що зумовило підвищення міжнародних кредитних рейтингів нашої держави.

П'ятий етап формування державного боргу з вересня 2008 року по сьогоднішній день пов'язаний з розвитком світової фінансово-економічної кризи і негативних процесів в економіці країни. Внаслідок зростання умовних державних зобов'язань в умовах посилення загрози масових корпоративних дефолтів і фактичного закриття ринків зовнішніх запозичень забезпечення можливості забезпечення обслуговування державного боргу і стабілізації економічної ситуації в країні відбувається шляхом нарощування внутрішнього та зовнішнього державного боргу (переважно за рахунок позик міжнародних фінансових організацій).

На основі аналізу кожного з етапів формування державного боргу України побудовано таблицю періодизації за найбільш вагомими, на наш погляд, ознаками (табл. У.1 додатку У).

Слід відзначити, що протягом останніх кількох років спостерігається поступове зростання обсягів платежів за державним боргом в абсолютній величині, що пов'язано із закінченням пільгових періодів за раніше отриманими кредитами (протягом пільгових періодів сплачувалися лише

відсотки). З огляду на підвищення кредитного рейтингу з 2003 року і високої вартості запозичень на внутрішньому ринку уряд здійснював низку нових запозичень на зовнішніх ринках з терміном погашення в 2009-2013 роках, що забезпечило помітне зменшення вартості обслуговування та збільшення строковості зовнішніх державних запозичень в подальшому.

Тенденція до подовження терміну обігу державних цінних паперів спостерігалася і на внутрішньому позичковому ринку. Починаючи з 2002 р. для фінансування державного бюджету здійснюється планове розміщення, в основному, середньо- та довгострокових ОВДП. Ще однією особливістю ринку державних цінних паперів є те, що починаючи з 1999 р. до 2005-2007 рр. спостерігалася стала тенденція до скорочення дохідності державних цінних паперів, а починаючи з 2008 року у зв'язку із впливом світової фінансової кризи і, відповідно, браком дешевих фінансових ресурсів середньозважена дохідність почала поступово зростати (рис. 2.6).

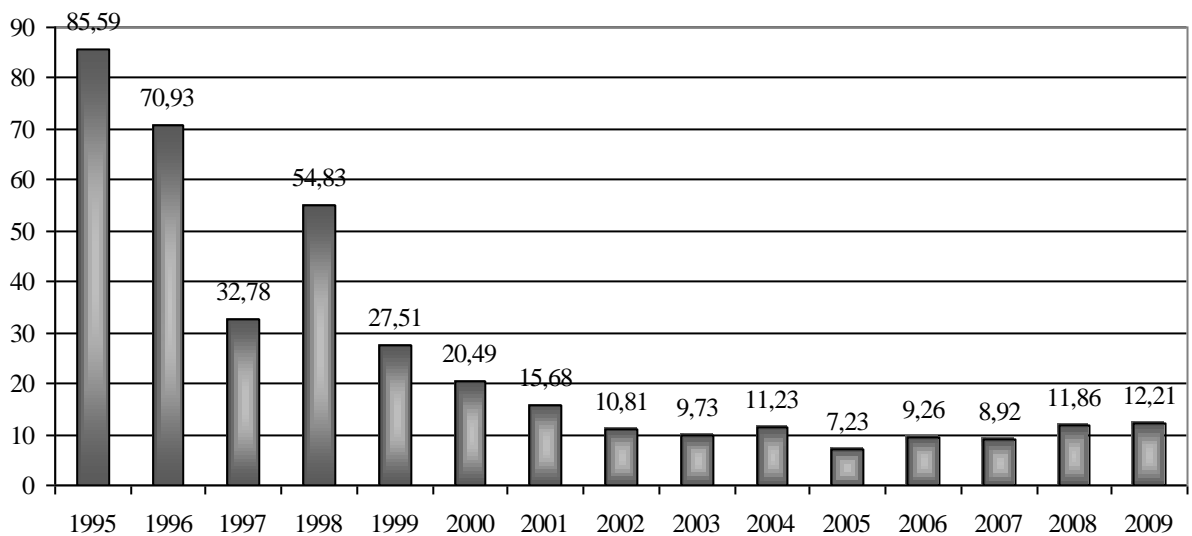

Рисунок 2.6 – Динаміка середньозваженої дохідності ОВДП, %

При цьому слід зазначити, що ліквідність державних цінних паперів на внутрішньому ринку є низькою, попит на такі цінні папери з боку інвесторів та трейдерів є незначним, торгівля на вторинному ринку дуже повільна. У структурі інвесторів велику частку становлять нерезиденти. Це свідчить про

те, що державні цінні папери купуються лише з метою отримання прибутку, та незацікавленість вітчизняних фінансово-кредитних установ у середньостроковому вкладенні фінансових ресурсів у цінні папери з низьким рівнем поточної ліквідності. За таких умов Уряд був вимушений надавати перевагу запозиченням в іноземній валюті. Ця тенденція дала змогу уряду більш активно використовувати інструменти боргу як складової економічної політики (рис. 2.7).

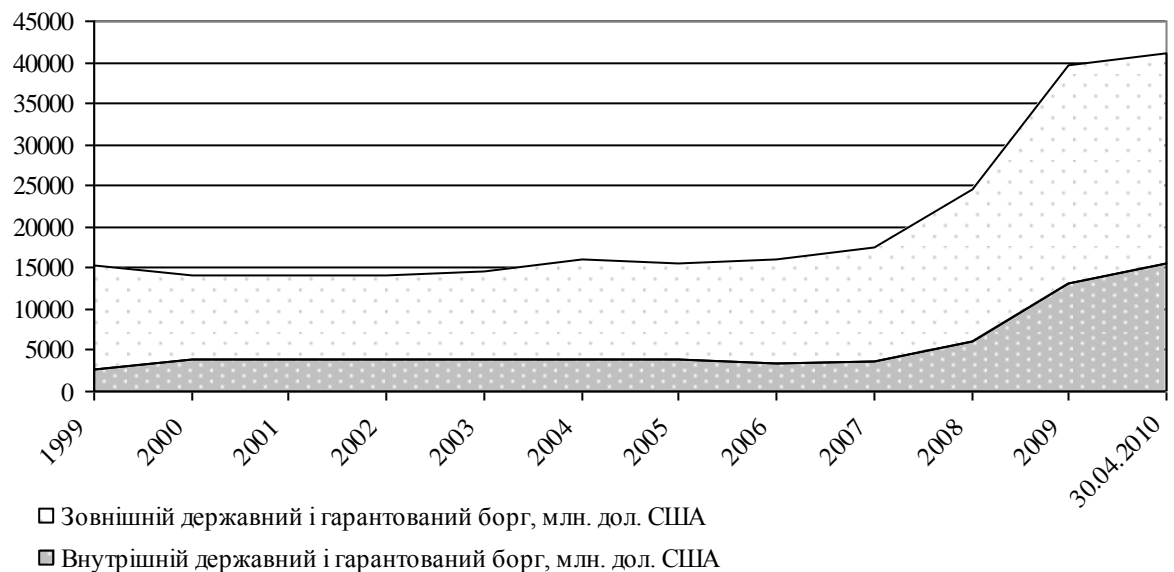

Рисунок 2.7 – Структура державного і гарантованого боргу України у 1999-2010 рр., млн. дол. США

Отже, перманентне зростання величини державного боргу в Україні та покращення управління боргом є свідченням активістської політики уряду. Причому варто зауважити, що зовнішній борг складає майже дві третини загальної суми державного боргу. Таке співвідношення можна пояснити вигіднішими умовами запозичення на зовнішніх фінансових ринках, зокрема через покращення кредитного рейтингу країни в 2000-2007 рр., позицією МВФ в 2008 році та більш низькою нормою фінансових позикових ресурсів у співвідношенні з внутрішнім ринком запозичень.

На увагу заслуговує також структура державного боргу за ознакою умовності. Так, протягом 2000-2003 рр. спостерігалась тенденція до

незначного, проте стійкого і зростання частки прямого (безумовного) боргу у загальній сумі державного боргу. І лише з 2008 р. відбувається збільшення частки гарантованого (умовного) боргу (рис. 2.8-2.9), що пояснюється залученням зовнішніх кредитних ресурсів під державні гарантії, а також збільшенням державних гарантійних зобов'язань у зв'язку із реструктуризацією зовнішніх боргів деяких системних банків і державних підприємств.

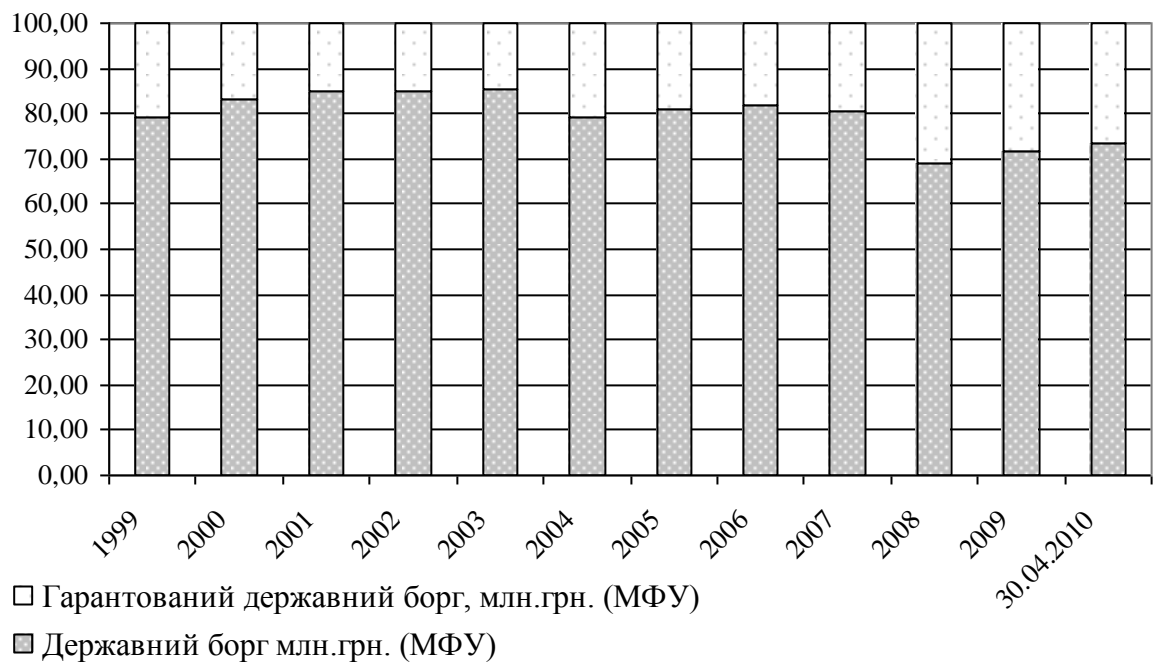

Рисунок 2.8 – Структура державного боргу за ознакою умовності, %

Важливим є також вивчення структури прямого внутрішнього та зовнішнього боргу.

Щодо прямого внутрішнього боргу, то показовою є значна його частка, яка належала Національному банку України до кінця 2008 року (рис. 2.10), що здебільшого утворилася в процесі реструктуризації боргу у 2000 році. При цьому в 2009-2010 роках значно збільшилася частка довгострокових зобов'язань (на 50 пунктів або на 263 %) з 19 до 69 %.

Загалом, вітчизняна практика формування державного боргу передбачає масштабну участь НБУ на первинному ринку ОВДП.

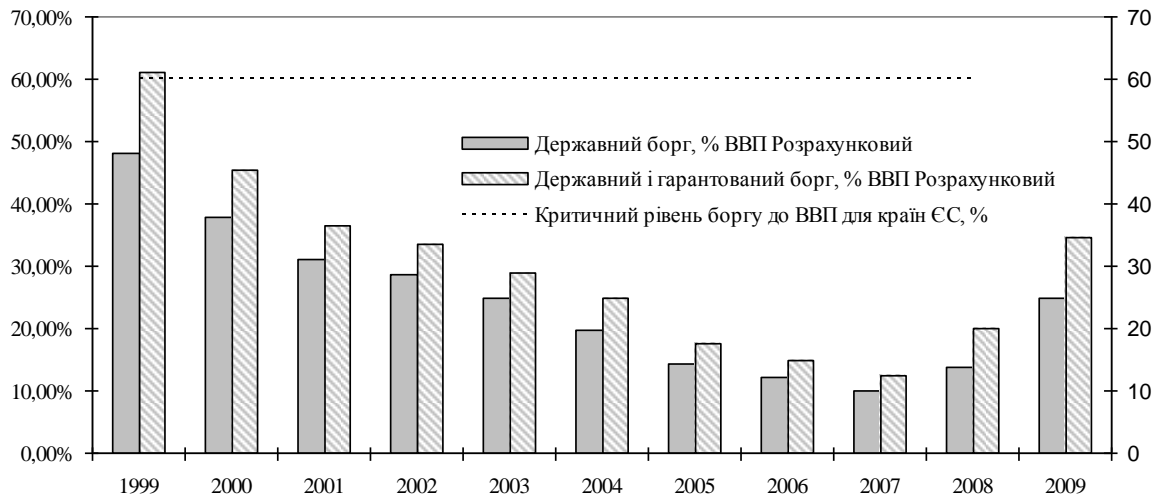

Рисунок 2.9 – Відношення державного прямого та гарантованого боргу до ВВП (на кінець періоду), %

Так, за деякими оцінками, у 1998-1999 рр. Національний банк України акумулював понад 70 % облігацій державної позики шляхом прямого викупу, до 60 % у 2009 році, до 65 % у січні-травні 2010 р. (не дивлячись на те, що офіційно станом на 30.04.2010 р. борг НБУ складає 3 % внутрішнього державного боргу; за оцінкою Асоціації банків України Національний банк України придбав у 2009 році ОВДП на суму 42,41 млрд. грн., 68,71 млрд. грн. у січні-травні 2010 р. [120, 123]), тим самим здійснивши приховану грошову емісію (незважаючи на офіційні переконання про припинення емісійного фінансування дефіциту бюджету).

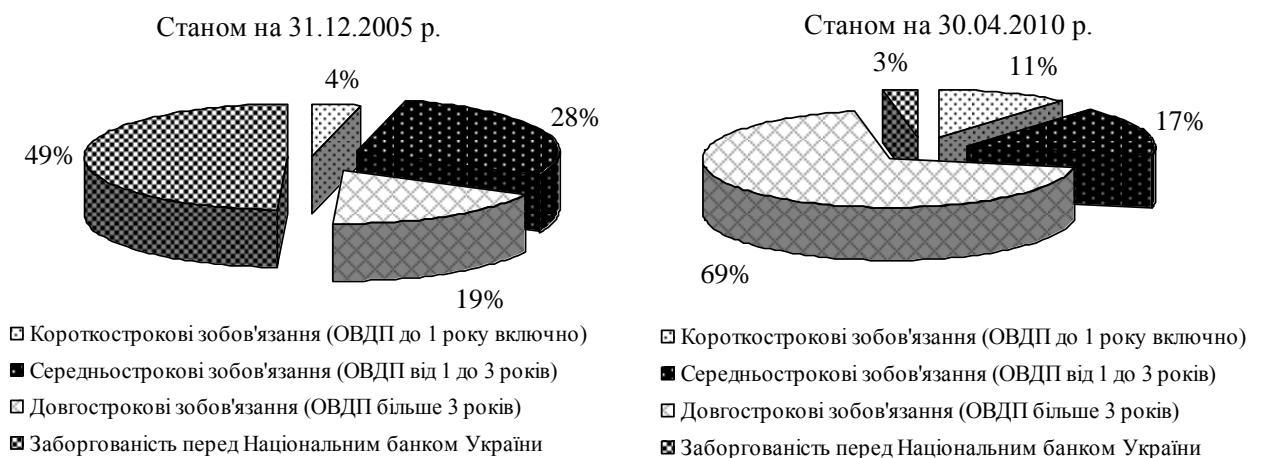

Рисунок 2.10 – Структура прямого внутрішнього державного боргу України станом на 31.12.2005, станом на 30.04.2010 року.

Щодо зовнішнього державно боргу, то слід зауважити, що більшу його частину становить несек'юритизована частина заборгованості перед міжнародними організаціями та урядами інших країн, що є типовим для ринків, які розвиваються (рис. 2.11).

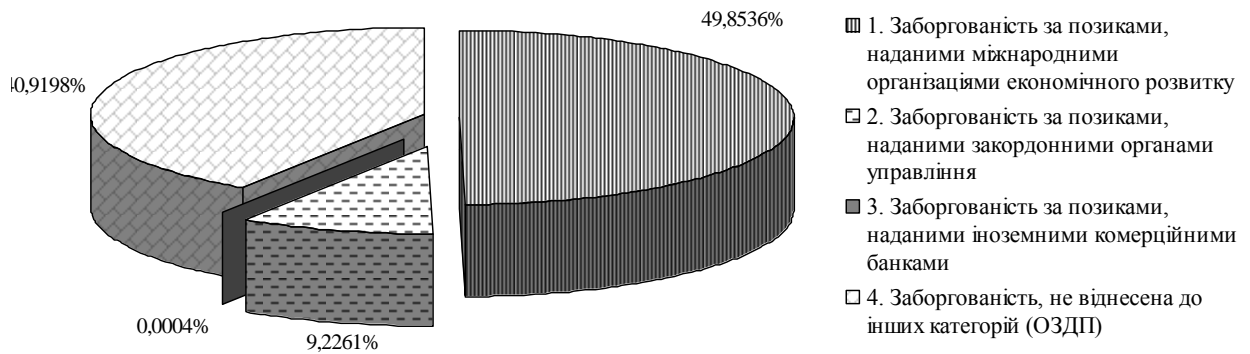

Рисунок 2.11 – Структура прямого зовнішнього державного боргу України станом на 31.08.2009 р.

Причому питома вага наднаціональних кредитних інституцій з 2007 року переважає із сталою тенденцією до її зростання в динаміці (рис. 2.12).

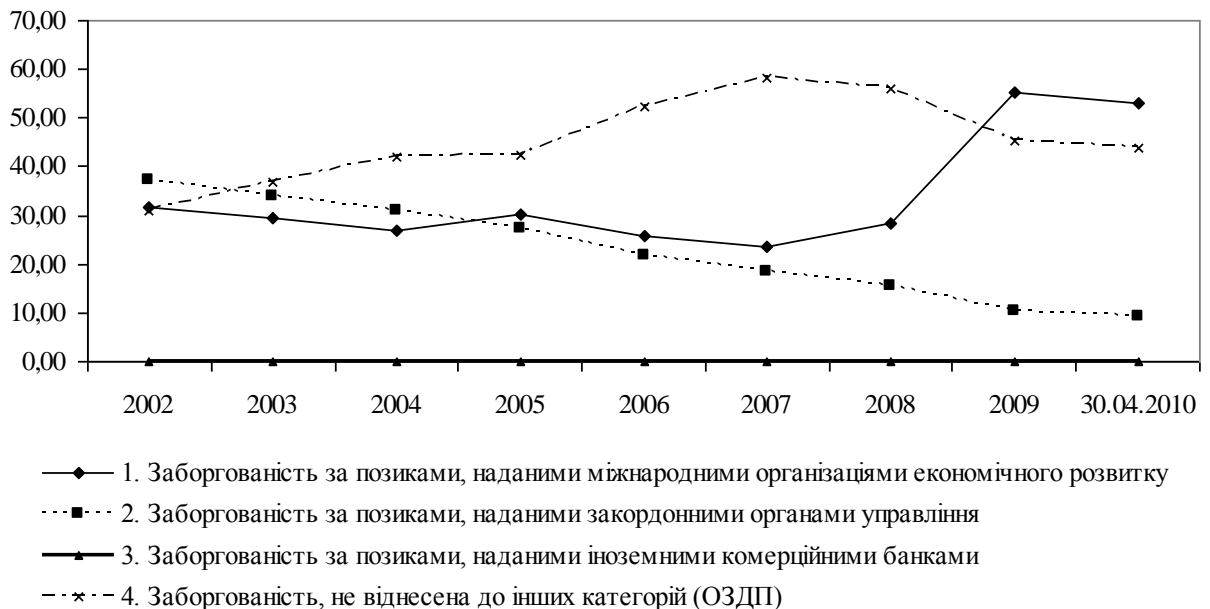

Рисунок 2.12 – Структура прямого зовнішнього боргу України за 2002-2009 рр.

Так заборгованість за позиками, наданими міжнародними фінансовими організаціями збільшилася з 23 % у 2007 році до 52,87 % станом на 30.04.2010 року, тоді як заборгованість за позиками, наданими закордонними органами управління має тенденцію до зменшення (з 37,25 % у 2002 році до 9,06 % станом на 30.04.2010 року).

Доцільним є також здійснення оцінки відношення державного боргу до ВВП України у розрізі внутрішньої і зовнішньої складової (рис. 2.13).

Аналіз наведених даних підтверджує те, що 1990-ті рр. характеризувались нерівномірністю та певною хаотичністю процесу утворення державного внутрішнього боргу України. Починаючи з 1996 до 1999 рр. спостерігається зростання внутрішньої складової державного боргу в абсолютних показниках та незначне зменшення у 1999 р. частки державного внутрішнього боргу у ВВП, що може свідчити про певну стабільність боргової політики на внутрішньому ринку запозичень. Причому з 1999-2000 рр. до 2007 р. спостерігається стійке зменшення внутрішнього боргу по відношенню до ВВП.

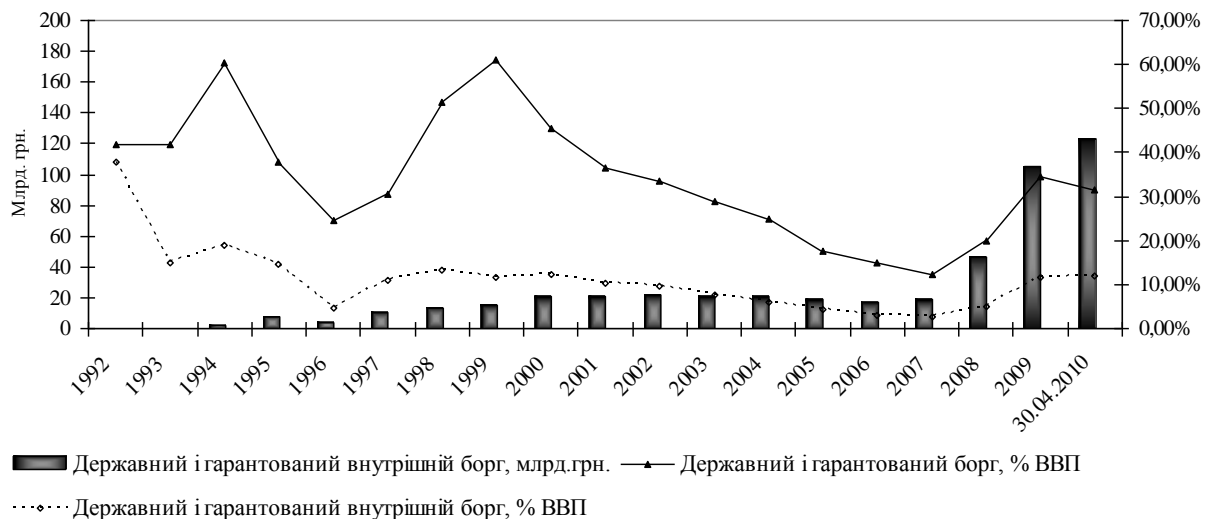

Рисунок 2.13 – Динаміка державного та гарантованого внутрішнього боргу України за 1992-2010 рр.

Динаміку державного зовнішнього боргу можна прослідкувати за допомогою рис. 2.14. На графіку простежується постійна тенденція до

зростання зовнішньої складової державного боргу упродовж 1993-2000 рр., причому на початку 2000 р. обсяг зовнішнього державного боргу склав майже 50 % ВВП країни.

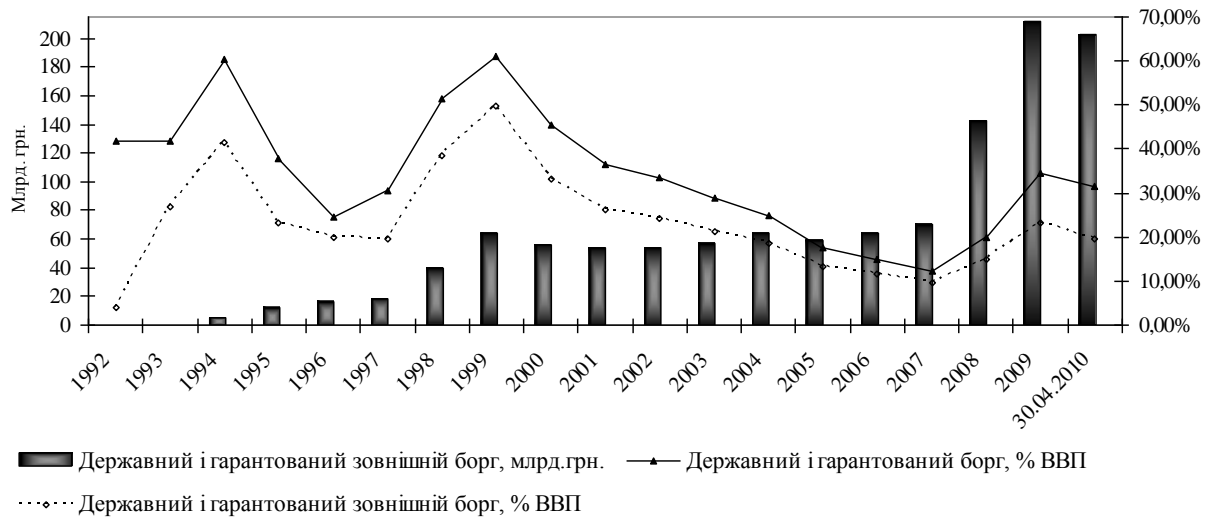

Рисунок 2.14 – Динаміка державного та гарантованого зовнішнього боргу України за 1992-2010 рр.

Як видно з рисунка 2.14, 2000-2002 рр. позначились скороченням аналізованих показників, що пояснюється масштабною реструктуризацією зовнішньої заборгованості перед офіційними та комерційними кредиторами, здійсненою у 2000-2001 рр. Значне збільшення зовнішнього боргу у 2008-2010 рр. пояснюється залученням стабілізаційної позики від МВФ у розмірі 16,4 млрд. дол. США.

Крива, що характеризує відношення сукупного державного боргу до ВВП на рис. 2.14, демонструє схожі тенденції до кривої, що характеризує відношення зовнішнього державного боргу до ВВП. Цей тренд свідчить про і те, що основний вплив на боргову політику держави за період її незалежності справляла саме зовнішня складова. Пікові навантаження на ВВП боргових зобов'язань у і 1995 р., а особливо у 2000, викликані потребою, окрім і витрат на обслуговування, ще й виплатою основної суми боргу, що припадає на вказаний період. Такі зобов'язання були спричинені неефективною борговою політикою уряду.

Таким чином за результатами проведеного дослідження було з'ясовано об'єктивні та суб'єктивні фактори, а також деякі специфічні чинники зростання державного боргу в перехідній економіці України.

2.3 Становище грошово-кредитної сфери та проблеми валютно-грошової стабільності

Грошово-кредитна політика як складова економічної політики держави сприяє досягненню прогнозованих соціально-економічних показників шляхом реалізації монетарних цілей і завдань інструментами грошово-кредитного і валютного регулювання.

В Україні єдину державну політику в галузі грошового обігу, кредиту, зміцнення грошової одиниці, визначення курсу грошової одиниці відносно валют інших держав здійснює Національний банк України згідно покладених на нього завдань Законом України «Про національний банк України».

Як свідчить практична діяльність, проведення грошово-кредитної політики в Україні підпорядковується кільком цілям: рівень обмінного курсу національної валюти щодо іноземних валют, рівень інфляції, темпи зростання окремих монетарних агрегатів. Отже можна стверджувати, що в Україні діє різноплановий монетарний устрій.

Розглянемо еволюцію створення грошово-кредитної системи та проведення грошово-кредитної політики в Україні, яку умовно можна поділити на три етапи.

I етап (1991-1995 роки) – створення самостійної банківської і грошової систем України, організація внутрідержавних і міждержавних розрахунків, кредитна підтримка економіки, опрацювання механізмів валютного регулювання і банківського нагляду, запровадження практики міжбанківських розрахунків на кореспондентських засадах, реформування

монетарного менеджменту і статистики, започаткування співпраці з міжнародними фінансовими організаціями (МВФ, СБ, ЄБРР).

II етап (1996-1999 роки) – проведення грошової реформи з уведенням в обіг національної грошової одиниці та використання на її основі ринкових елементів регулювання грошово-кредитного ринку.

III етап (2000-2008 роки) – подальший розвиток банківської системи і монетарних інструментів із регулювання грошово-кредитного ринку, зорієнтованих на підтримку сталого економічного зростання та цінової стабільності.

2000-2008 роки в монетарній сфері можна охарактеризувати як адекватні процесам, що відбувалися в реальному секторі економіки та бюджетній сфері.

У цей період відновлено тенденції до економічного зростання, значно підвищилася цінова стабільність, рівень інфляції після проведення грошової реформи мав тенденцію до поступового зниження і був таким, що відповідає стану економічного розвитку країни, яка щойно стала на шлях започаткування суттєвих економічних реформ (що підтверджується даними рис. 2.15 та 2.16).

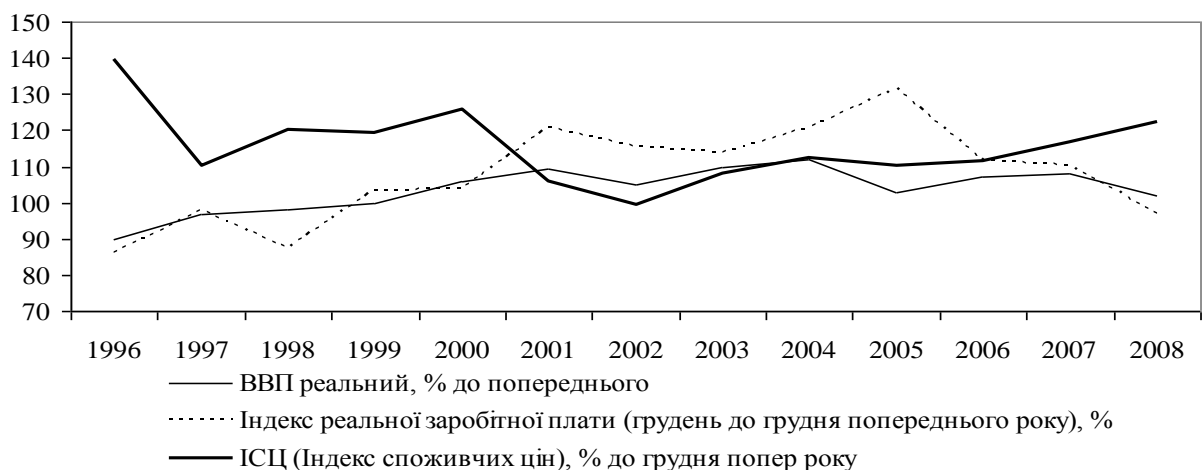

Рисунок 2.15 – Динаміка макроекономічних та монетарних показників України у 1996-2008 рр.

Активно проводилася політика щодо відновлення і збільшення обсягів

валютних резервів (рис. 2.17). Станом на 31.08.2009 року їх обсяг зріс до 28,871 млрд. дол. США (за станом на кінець 1994 року цей показник дорівнював 0,65 млрд. дол. США).

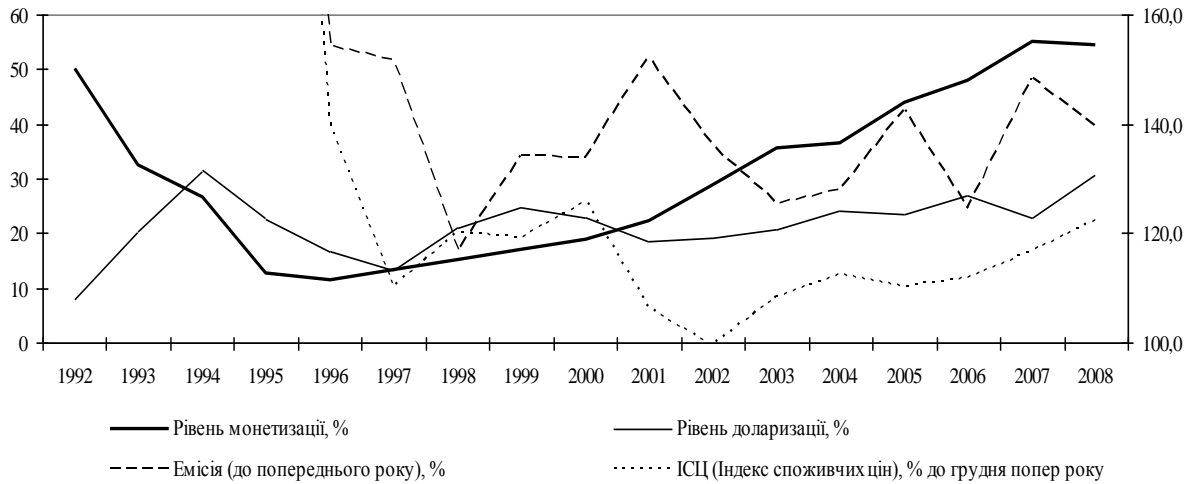

Рисунок 2.16 – Рівень монетизації, доларизації, емісії та інфляції в Україні протягом 1992-2008 рр.

Протягом третього етапу Національний банк України розробив нормативні документи, які регламентують його відносини з банками під час регулювання грошово-кредитного ринку на всіх його сегментах – кредитному, валютному, фондовому.

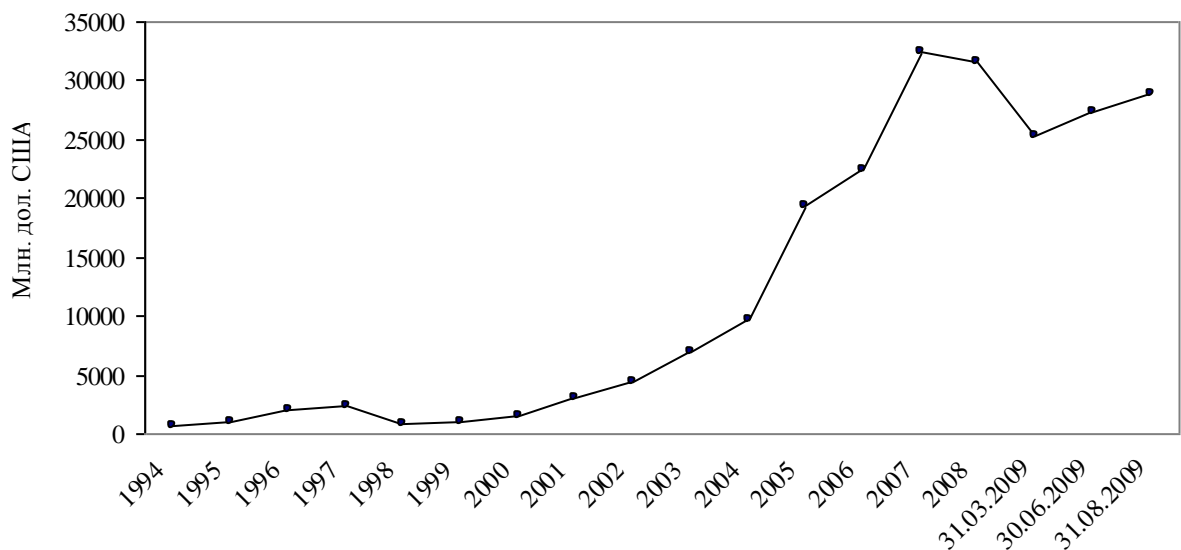

Рисунок 2.17 – Динаміка золотовалютних резервів Національного банку України протягом 1994-2009 рр.

Це – положення про формування банками обов'язкових резервів, про процентну політику, про регулювання ліквідності банків України, про регулювання діяльності банків України, План рахунків бухгалтерського обліку Національного банку і комерційних банків та багато інших.

Динаміка монетарних агрегатів у 2005-2008 рр. підтримувалася Національним банком України на рівні, який давав змогу поступово підвищувати рівень задоволення потреб економічних суб'єктів у грошових коштах. Темпи зростання монетарних агрегатів суттєво перевищували темпи приросту ВВП, проте практично не відрізнялися від темпів приросту торговельного обороту в Україні (рис. 2.18). Упродовж зазначеного періоду торговельний оборот в Україні зріс у 3,6 разу, або в середньому зростає на 65,2 % щороку, грошова база збільшилася у 3,4 разу, середньорічні темпи її приросту становили відповідно 61 %, грошова маса М3 – у 4,1 рази, середньорічні темпи – 77 %.

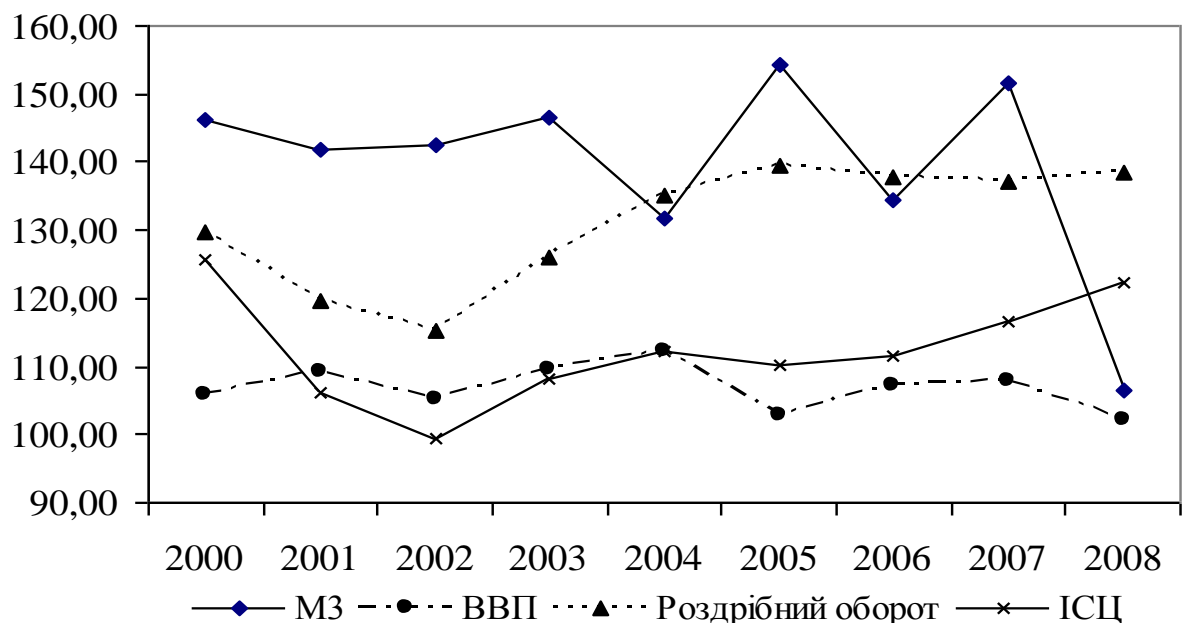

Рисунок 2.18 – Динаміка реального ВВП, цін, грошової маси і роздрібного товарообороту у 2000-2008 рр., % до попереднього року

Починаючи з жовтня 2007 р., приріст монетарної бази у річному вимірі (у розрахунку до відповідної дати попереднього року) почав

уповільнюватися, проте активна мультиплікація грошей банківською системою (грошовий мультиплікатор зріс з 2,34 у 2005 р. до 3,05 у I кв. 2008 р.) підтримувала високі темпи зростання грошової маси.

Протягом 2005-2008 рр. високі кількісні показники динаміки грошових агрегатів спостерігалися в умовах недосконалості структури емісійного механізму. Навіть за погіршення зовнішньоторговельного балансу за умов наростання зовнішнього боргу характерною особливістю механізму формування грошової пропозиції в Україні було домінування каналу валютних інтервенцій, який у 2004-2007 рр. забезпечував понад 60 % приросту грошової маси в обігу (у 2005 р. – 81,7 %). Це посилювало залежність приросту грошей у обігу від валютних інтервенцій та припливу потоків капіталу, нестабільність яких загальновідома.

Зміни темпів приросту грошової пропозиції пов'язувалися також з недостатньо ефективним управлінням коштами Єдиного казначейського рахунку уряду в НБУ. Зважаючи на те, що ці ресурси виведені з грошової бази НБУ, а тому не беруть участі у формуванні банківських резервів і мультиплікаційному процесі, суттєві коливання коштів на цьому рахунку, пов'язані з соціальними виплатами або бюджетними платежами клієнтів банків наприкінці місяця, викликали «стрибки» у монетарній базі, банківській ліквідності, порушували рівновагу на грошовому ринку, посилюючи інфляційну загрозу та вимагаючи від НБУ додаткового застосування інструментів регулювання ліквідності.

Як показано на рис. 2.19, НБУ постійно проводив операції як з рефінансування, так і з мобілізації коштів, обсяги яких у окремі періоди були досить значними. Періодичні різкі коливання обсягів коштів на коррахунках банків свідчать про існування циклічних профіцитів – дефіцитів ліквідності.

Одночасне проведення різноспрямованих операцій (зокрема восени 2008 р.) означає, що фактично на НБУ було покладено функції ринкового механізму збалансування попиту та пропозиції на міжбанківському ресурсному ринку. А це зумовлює значні фінансові втрати НБУ, і тому

вимагає невідкладного перегляду методів та інструментів управління банківською ліквідністю.

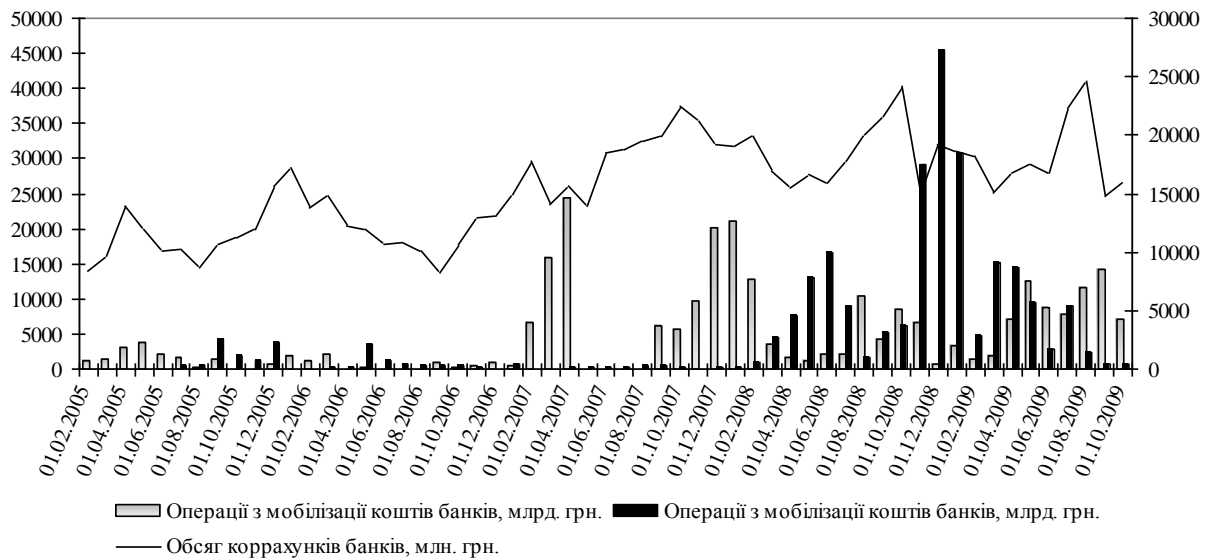

Рисунок 2.19 – Обсяги операцій рефінансування і мобілізації коштів НБУ та коррахунків банків, млн. грн.

За умов активного проведення операцій щодо підтримки ліквідності банківської системи головним монетарним важелем була процентна політика. Упродовж 2005-2008 рр. Національний банк України коригував облікову ставку щонайменше раз на рік: у 2005 р. її було підвищено з 9 до 9,5 %, у 2006 р. – знижено до 8,5 %, а у 2007 р. – до 8,0 %. З 1 січня 2008 р. розмір облікової ставки був встановлений на рівні 10 % річних, а з 30 квітня 2008 р. – 12 % річних. Відповідно до ринкової кон'юнктури регулювалися ставки за мобілізаційними операціями та ринкові відсоткові ставки на міжбанківському ресурсному ринку. Проте в умовах постійної структурної незбалансованості ліквідності банківської системи (переважно, її надлишку), облікова ставка не виконувала належним чином ролі ринкового регулятора – вона наслідувала ринкову кон'юнктуру, а не попереджувала появу несприятливих тенденцій. Крім того, відбиваючи ситуацію відносно надлишкової ліквідності та високі ризики банківської системи, рівень процентних ставок відривався від рентабельності реального сектору, що утруднювало нарощування кредитування останнього.

Отже, грошово-кредитна політика Національного банку України в 2005-2008 рр. характеризувалася недостатнім рівнем системності та чіткості методологічних підходів. Це позначилося на відсутності визначення основних завдань політики процентної ставки та її недостатній орієнтації на стан реального сектору, нерозвиненості методики оцінки попиту на гроші й концептуальних підходів до формування грошової пропозиції. За недосконалої структури емісійного механізму та деякої безсистемності у здійсненні НБУ операцій з регулювання ліквідності, постійного існування відносно надлишкових ресурсів у банківській системі загострюється потреба здійснення монетарних та пруденційних заходів, які б, з одного боку, впливали на причини, а не наслідки монетарних процесів, а з іншого – створювали б системні передумови для досягнення монетарної стабільності у середньо- та довгостроковій перспективі.

Протягом 2005-2008 рр. валютно–курсова політика Національного банку України спрямовувалася на підтримання стабільності обмінного курсу національної валюти. Між двома епізодами ревальвації (з 5,30 до 5,05 грн. за дол. США або на 4,8 % у квітні 2005 р. та до 4,85 грн. за дол. США або на 2,7 % у травні 2008 р.) офіційний курс до долара США утримувався на рівні 5,05 грн. за дол. США (рис. 2.20). Між тим, курсова стабільність не завадила наростанню дисбалансів у валютній сфері в цілому.

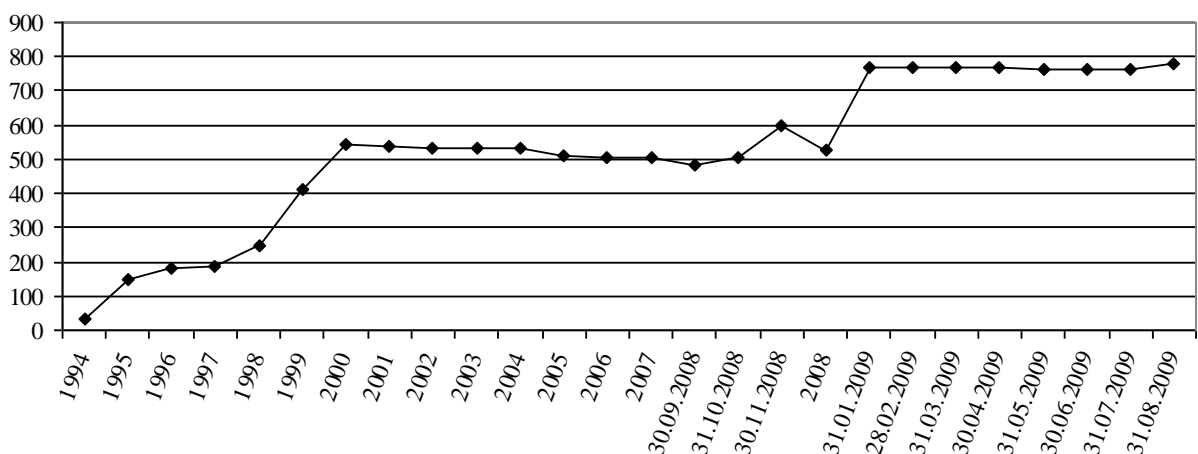

Рисунок 2.20 – Валютний курс, середній за період (гривень за 100 дол. США)

Серед дестабілізуючих проявів, насамперед, зазначимо різноспрямовану динаміку реального і номінального курсів. За незмінного офіційного курсу кумулятивне укріплення реального ефективного обмінного курсу (РЕОК) за період з 2004 р. по червень 2008 р. становило 30,1 %, що стимулювало високі темпи споживання і погіршувало динаміку показників зовнішньої торгівлі. Така різновекторність динаміки ціни національної валюти, вираженої в товарах та послугах, що стрімко падала в умовах високої інфляції, та у виразі іноземної валюти, яка залишалася відносно стабільною завдяки прив'язці гривні до долара США, створювала базову макрофінансову нестабільність, підтримуючи високу процентну ставку і стимулюючи економічних агентів отримувати валютні кредити і залучати ресурси із зовнішніх ринків капіталу.

За такої ситуації змінилася й спрямованість валютного регулювання НБУ. Якщо протягом 2000-2004 рр. його зусилля спрямовувалися на запобігання «втечі» капіталу з країни й підтримання достатнього рівня пропозиції іноземної валюти на валютному ринку, то у 2005-2008 рр. нагальним завданням стали розробка і впровадження важелів стримування припливу спекулятивного капіталу, посилення дії ринкових механізмів саморегулювання валютного ринку, гальмування темпів зростання валютних кредитів та посилення контролю над валютними ризиками банківської системи. З цією метою у 2005-2007 рр. було вжито низку заходів щодо реформування системи регулювання валютного ринку, стримування темпів припливу іноземної валюти в країну, зменшення короткострокової й спекулятивної складової руху капіталів, обмеження темпів видачі валютних кредитів. Проте за умов накопичення високих ревальваційних очікувань зазначені заходи виявилися неспроможними істотно зменшити економічну привабливість валютних кредитів та зовнішніх запозичень, обсяги яких продовжували зростати. У підсумку в українській економіці накопичився потужний потенціал попиту на іноземну валюту з боку домогосподарств, нефінансових і фінансових корпорацій. Зовнішні та внутрішні кризові події в 2008 р. стали поштовхом для реалізації цього потенціалу – розпочалися

масований вивід капіталу з країни (За даними Державного комітету фінансового моніторингу України, обсяг штучного виведення капіталу за межі країни під виглядом повернення інвестицій досяг у 2007-2008 рр. майже 17 млрд. грн.) та активне скуповування доларів населенням та суб'єктами господарювання.

Аналіз перебігу подій на валютному ринку в Україні восени 2008 р. свідчить, що ефективність заходів НБУ щодо впливу на курсову динаміку виявилася недостатньою, а незрозумілість логіки дій НБУ для комерційних банків, населення, суб'єктів господарювання не додавала стабільності вітчизняному валютному ринку. Суттєве зменшення припливу в Україну валютних ресурсів у четвертому кварталі 2008 р. зумовило різке зниження курсу гривні та динамічні курсові коливання. Стрімкі курсові «стрибки» гривні продовжили загальний процес погіршення очікувань та зниження довіри до вітчизняної фінансової системи, дезорієнтації виробничих процесів, стали потужним інфляційним чинником.

З метою уникнення надмірної витрати золотовалютних резервів, НБУ обрав тактику «шокової» девальвації. Перейшовши восени 2008 р. до жорсткого регулювання валютного ринку і скасувавши 20-відсоткову норму резервування за короткостроковими валютними депозитами нерезидентів для максимального вивільнення резервів банків в іноземній валюті, НБУ зробив спробу зменшити потребу в валютних інтервенціях. Це дозволило зберегти міжнародні резерви та відносно зменшити період девальвації за рахунок швидкого досягнення граничних курсових значень.

Між тим, у цілому позитивне значення відмови НБУ від політики фіксованого курсу розширювало його можливості проводити незалежну монетарну політику і використовувати курс як компенсатор зовнішніх шоків, але послабилося відсутністю чіткої нової доктрини валютно–курсowego регулювання. Це сприяло високій невизначеності на валютному ринку України. Незрозумілість логіки дій НБУ для комерційних банків, населення, суб'єктів господарювання не додавала стабільності вітчизняному валютному ринку – у відповідь на жорстке регулювання з боку НБУ посилювався дефіцит

іноземної валюти, яку банки продавали з комісією, що перевищувала 10 %, виник тіньовий валютний ринок. За скасування НБУ частини адміністративних обмежень щодо торгівлі валютою процеси дестабілізації ринку лише активізувалися – офіційний курс «обвалився» з 6,74 наприкінці листопада до 8,9 грн/дол. США на середину грудня, безготівковий – перевищив позначку 12 грн/дол. США. Поліпшити ситуацію вдалося лише після суттєвого посилення адміністративних обмежень на ринку в грудні 2008 р. та виведення з ринку частини операцій з продажу валюти (зокрема – на погашення заборгованості за валютними кредитами) у березні 2009 р.

Спрацювання об'єктивних економічних законів за різкого падіння курсу гривні та відновлення валютних інтервенцій НБУ (2,8 млрд. дол. США у грудні 2008 р.) сприяло врівноваженню попиту та пропозиції на валютному ринку – у січні-квітні 2009 р. офіційний курс зупинився на позначці 7,7 грн/дол. США після падіння за вересень–грудень 2008 р. на 58,7 %, у реальному виразі – на 28,6 % (до рівня 1995 р.). Відтак після тривалого періоду курсової стабільності відбулася корекція як номінального обмінного курсу, так і РЕОК з характерним для валютного курсу «ефектом перестрибування» рівноважного рівня.

Таким чином, грошово-кредитна політика в Україні в різні періоди розвитку її економіки здійснювалась адекватно до тих процесів, які відбувалися в сферах макроекономіки, фіскальної і структурної реформ. Монетарна політика сприяла економічному зростанню, зупиненню галопуючої інфляції, а також спрямовувалася на забезпечення стабільності національної валюти. В Україні продовжує діяти різноплановий монетарний устрій (визначається декілька цілей проведення монетарної політики, які пов'язані з рівнем обмінного курсу, рівнем інфляції, обсягами окремих монетарних агрегатів). Реалізація грошово-кредитної політики забезпечується змішаним методом (частково з використанням ринкових інструментів, частково – адміністративних).

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

3.1 Фінансовий потенціал України та напрями його нарощування

Фінансова політика – досить складне і багатовекторне явище, її роль у період зміни моделі розвитку значно зростає, оскільки вона має забезпечити, окрім виконання функцій держави, реалізацію геополітичних інтересів країни та гарантію соціально-економічної стабільності. Однак сьогодні фінансова політика України, як і інших перехідних економік (за складом фінансових інструментів та за ефективністю функціонування фінансових інститутів), істотно відстає від світових стандартів у цій сфері. Одним із вузьких місць, що визначає їх відставання у формуванні сучасного інформаційно-індустріального суспільства п у рівні добробуту населення є слабкість фінансового потенціалу.

Фінансовий потенціал – одна з ключових базових характеристик економіки, від обсягу та ефективності якого залежать напрями та результативність національної фінансової стратегії – одного з важливих інструментів реалізації довгострокових національних інтересів країни, забезпечення її незалежності і безпеки.

Слід зазначити, то вирішальне значення для досягнення цих цілей має наявний фінансовий потенціал, оскільки саме він визначає можливості економічного зростання та соціального розвитку країни.

У науковій літературі підходи до методології визначення та оцінки фінансового потенціалу і фінансових ресурсів як у цілому, так і стосовно окремих економічних суб'єктів не мають однозначного трактування. Не розмежовуються також поняття фінансовий потенціал і фінансові ресурси, а трактування останніх охоплює лише різні їх частини. З урахуванням цього заслуговує на увагу визначення, надане Даниленко А.І., Барановським О.І., Буковинським С.А. та іншими [183].

Під поняттям «фінансовий потенціал країни» вони розуміють

сукупність фінансових ресурсів (що є у наявності та можуть бути мобілізовані) усіх сфер та ланок фінансової системи, які утворюються за рахунок внутрішніх та зовнішніх джерел, запасів і нагромадження, які в процесі виробництва перетворюються у товар чи капітал, а також ресурсів з джерел, які з різних причин поки що є недоступними чи незадіяними (але які за наявності необхідних механізмів та правового поля можуть стати джерелом формування реальних фінансових ресурсів), що на визначеному часовому проміжку характеризують фінансові можливості як окремих суб'єктів економіки, так і країни в цілому.

Якщо розглядати наявний фінансовий потенціал як складову економічного потенціалу, що разом із соціальним формує загальний потенціал соціально-економічної системи, то його (як і увесь потенціал) умовно можна поділити на дві частини: діючий потенціал – частина сукупного фінансового потенціалу, що активно експлуатується у даний час; резервний потенціал – частина потенціалу, що у даний період не використовується.

Аналізуючи структуру наявного потенціалу, не слід забувати також і про ресурси, що обслуговують тіньовий оборот економіки, і про ті кошти, що в силу особливостей вітчизняної статистики та обігу не враховані в складі офіційно розрахованих показників. Для України, що має досить значну частку тіньової економіки, ці ресурси є важливою складовою її фінансового потенціалу.

Зрозуміло, що поділ потенціалу на частини є досить умовним, оскільки його складові постійно змінюються в результаті дії різних соціально-економічних та політичних чинників, що призводить до перетоку ресурсів з однієї частини в іншу (у тому числі в приховану або невидиму, з точки зору офіційної статистики, складову фінансового потенціалу). Зміна пропорцій у структурі потенціалу ускладнює отримання його кількісних оцінок, однак навіть спрощений аналіз виділених складових є надзвичайно важливим кроком з точки зору визначення факторів зростання економіки. На рис. 3.1 представлено структурну схему фінансового потенціалу країни, де виділено,

окрім наявного фінансового потенціалу, ще й неактивну, незадіяну його складову.

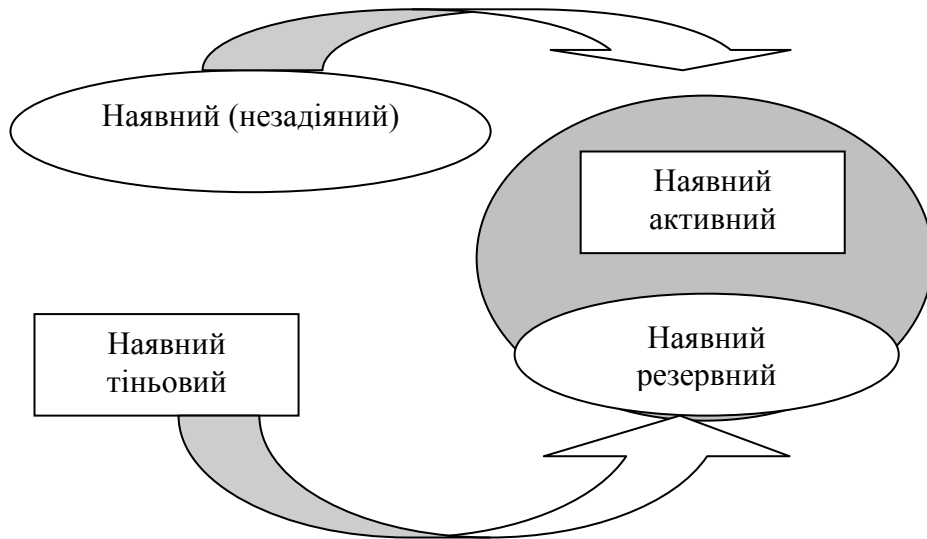

Рисунок 3.1 – Структура фінансового потенціалу країни за характером використання та можливістю доступу

Важливо підкреслити, що реальний процес формування та використання фінансового потенціалу знаходиться під впливом великої множини факторів, які є проявом не тільки економічних, але й політичних, соціальних та інших аспектів розвитку суспільства і окремих суб'єктів господарювання. Саме суб'єктивність процесу здійснення фінансової діяльності викликає необхідність розробки наукової класифікації фінансового потенціалу, що дасть можливість підвищити ефективність управління. Структуризація фінансового потенціалу може здійснюватися за ознаками, що представлені у табл. Ф.1 додатку Ф.

Запропонована класифікація фінансового потенціалу дозволяє врахувати різні аспекти його формування та використання і є основою для подальшого наукового аналізу цього поняття, розробки рекомендацій щодо його раціонального функціонування.

При кількісній оцінці фінансового потенціалу важливим є узгодженість змісту показників фінансових ресурсів окремих суб'єктів та параметрів їх оцінки. Це пов'язано з чинниками, що визначають фінансові можливості

окремих економічних суб'єктів – домогосподарств, суб'єктів господарювання і держави. Так, фінансові можливості домогосподарств і держави визначаються їх доходами, що можуть формуватися в різні способи – від продуктивної діяльності, від манна і майнових прав, на основі перерозподілу тощо. Недаремно фінансові ресурси цих суб'єктів досить часто ототожнюються з їх доходами. При цьому слід звертати увагу, з одного боку, на суттєві відмінності у формуванні їх доходів (якщо домогосподарства отримують їх переважно на основі продуктивної діяльності, то держава – у результаті перерозподілу, у зв'язку з чим відносно неї сформувалося поняття «фіскальна економіка»), а з іншого – на їх взаємозалежність: значна частина доходів держави надходить у вигляді податкових і неподаткових платежів громадян, а у доходах громадян відчутну роль відіграють державні трансферти, так звані "безоплатні послуги" та інші надходження від держави.

Отже, визначаючи фінансовий потенціал країни, необхідно уникати подвійного рахунку, викликаного перерозподільними процесами у суспільстві, бо, як показано на рисунку 3.2, ресурси суб'єктів фінансових відносин тісно переплітаються

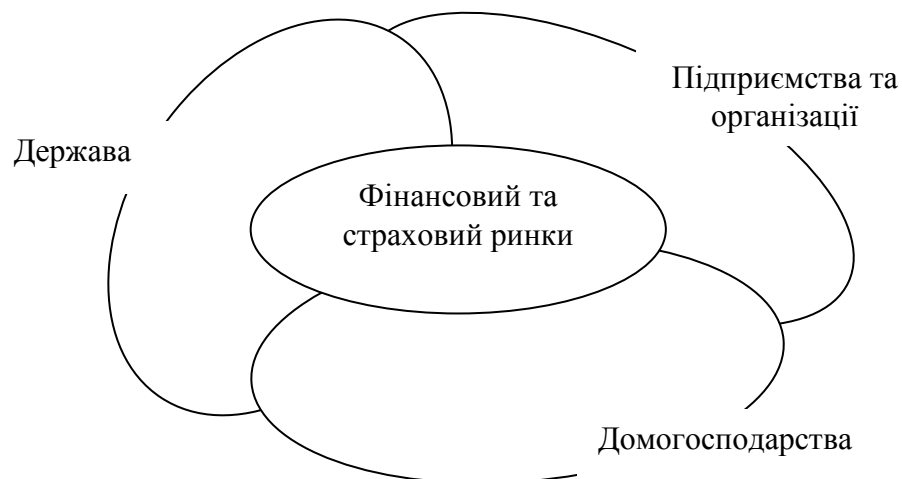

Рисунок 3.2 – Взаємозв'язок ресурсів суб'єктів фінансових відносин у процесі формування фінансового потенціалу країни

Слід також зазначити, що кожний сегмент фінансів, що розглядається з точки зору формування сукупного фінансового потенціалу країни, зберігає

свою самостійність та функції. Тому в рамках розробки довгострокової національної фінансової стратегії вирішення завдання кількісної оцінки фінансових можливостей української економіки ускладнюється, що пов'язано не тільки з необхідністю дослідження окремих складових фінансового потенціалу, але й з урахуванням взаємозв'язків між ними та синергетичних ефектів їх взаємодії, що в цілому показує невикористаний потенціал країни, а отже, й можливі джерела росту.

Таким чином фінансовий потенціал країни формуватимуть такі складові:

- фінансові ресурси, що перебувають у розпорядженні органів державного управління;
- фінансові ресурси господарських підприємств, установ і організацій різних форм власності та видів діяльності;
- фінансові ресурси населення;
- власні ресурси інституцій фінансового сектора економіки.

За такого підходу ресурси світової фінансової системи, що надходять в українську економіку різними каналами (через портфельні інвестиції, прямі інвестиції, інші інвестиції – торгові кредити, позики і кредити МВФ та МФО, фінансовий лізинг), акумулюються у різних суб'єктів – держави, підприємств, населення, а отже, в загальній оцінці фінансового потенціалу країни їх доцільно враховувати в розрізі окремих розпорядників цих ресурсів.

Роль забезпечувальних сфер – страхування та фінансового ринку – через сукупність різноманітних форм мобілізації й переміщення фондів фінансових ресурсів у розрахунках представлено відповідними частинами в складі фінансових ресурсів держави, підприємств та домашніх господарств (як залучені кошти).

Крім того, оскільки в організаційному плані фінансовий та страховий ринки є сукупністю ринкових фінансових інституцій, що супроводжують потоки коштів від власників фінансових ресурсів до користувачів, то і їх власний капітал окремо включено у величину сукупного фінансового

потенціалу країни (як суб'єктів, що роблять важливий внесок у його формування). Тому в розрахунках фінансового потенціалу України (табл. X.1 додатку X) окремою складовою виділено блок ресурсів фінансового ринку та страхування, до якого віднесено на даному етапі дослідження (за відсутності повних даних) тільки обсяги статутного капіталу комерційних банків та сектора (за 2001-2004 рр. сплачені статутні фонди страхових компаній та довірчих товариств, за 2005-2006 рр. – статутний капітал небанківських фінансових установ, що подають звітність у Держкомстат). Сюди ж додано страхові резерви, що формуються в результаті діяльності страхових організацій (резерви збитків, резерви незароблених премій, резерви зі страхування життя).

Дані табл. 3.1 підтверджують, що, незважаючи на зменшення питомої частки підприємств у структурі фінансового потенціалу України за останні роки з 80,4 до 66,9 % (що свідчить як про посилення функцій держави, так і про нагромадження потенційних можливостей у домашніх господарств), у його формуванні ключову роль продовжують відігравати фінансові ресурси підприємств – акумульовані грошові кошти з різних джерел, що надходять в обіг і призначені для здійснення виробництва (надання послуг) з метою отримання прибутку. У результаті розрахунків фінансові можливості українських підприємств оцінені на кінець 2006 р. в 1,8 трлн. грн. (що становить майже дві третини сукупного потенціалу).

Не менш важливу роль у ринковій економіці в процесі формування фінансового потенціалу країни відіграють фінансові ресурси домогосподарств – сукупність грошових коштів, що знаходяться в їх розпорядженні та використовуються на цілі кінцевого споживання (задоволення матеріальних, соціальних та інших потреб) й нагромадження (зміну вартості усіх активів, що формують капітал).

Розрахунки показали, що фінансові можливості населення за сім років номінально зросли майже у 5,9 рази порівняно з 2000 р. та у 3,8 рази порівняно з 2001 р., у відносному вимірі – домогосподарства володіють

ресурсами, частка яких у потенціалі країни зросла за 2001-2006 рр. на 6,1 відсоткового пункту.

Таблиця 3.1 – Структура фінансового потенціалу країни (частка в загальному обсязі), %

Ресурси	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Держави	7,1	8,0	8,8	11,4	13,7	13,0
Підприємств та організацій	80,4	78,7	76,9	73,3	67,8	66,9
Населення	11,8	12,5	13,2	13,9	16,6	17,9
Фінансових інституцій	0,6	0,8	1,1	1,5	1,9	2,2

Джерело: розраховано за даними НБУ, Держкомстату, Міністерства фінансів України, ДКРРФП за відповідні роки.

Співвідношення отриманих оцінок сукупного фінансового потенціалу до ВВП, що у 2001-2006 рр. становило від 1,94 до 5,34, показує ніби значний запас фінансових можливостей розвитку, але реально в ньому не враховано оцінку тіньового ВВП (що призвело б до суттєвого зменшення цього співвідношення). З іншого боку, за відсутності механізмів залучення коштів або низької ефективності існуючих інструментів та механізмів більшість вільних ресурсів залишається незадіяною і не бере участі у створенні суспільного продукту.

Таким чином, наявний фінансовий потенціал України за шість років номінально зріс у 2,5 рази (за сім років утричі), досягнувши на кінець 2006 р. 2,8 трлн грн. Щорічні темпи його зростання у 2001-2006 рр. були досить високими – від 11,2 до 26,2 %.

Аналізуючи якісні характеристики фінансових можливостей України з метою пошуку додаткових (невикористаних) джерел розвитку, варто оцінити динаміку резервної складової сукупного потенціалу. Виділення у фінансовому потенціалі резервів та запасів базується на тому, що складовою фінансових ресурсів є фінансові резерви як особлива група фондів грошових коштів держави чи підприємства, які тимчасово не беруть участі в обороті коштів свого власника, але продовжують рух у загальному грошовому обігу, зберігаючи потенційну можливість повернення в оборот власника [32]. В Україні застосовуються різні методи формування фінансових резервів:

бюджетний, галузевий, страховий, індивідуальний (госпрозрахунковий). Розрахунки показують, що резерви впродовж тривалого періоду становили відносно стабільну величину – близько 2 % (табл. 3.2), однак в останні роки почали зростати і досягали 4,7 % усього потенціалу.

Таблиця 3.2 – Якісні характеристики фінансових можливостей України у 2001-2006 рр.

Показник	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Резерви (запаси), частка у загальному обсязі потенціалу, %	1,6	2,1	2,9	3,4	4,7	4,3
Ресурси, генеровані на внутрішньому фондовому ринку, відносно фінансового потенціалу, %	6,5	7,4	7,8	8,4	9,8	10,7
Кредити в економіку, надані банками, млн. грн.	28373	42035	67835	88579	143418	245226
Ресурси світової фінансової системи, вкладені в українську економіку, млн. грн.	137581	149323	167553	213717	287194	388734
Готівка із іноземній валюті на руках у населення, млн. грн.	19700	19086	15202	28289	34176	51910

Джерело: розраховано за даними НБУ, Держкомстату, Міністерства фінансів України, ДКРРФП за відповідні роки.

Зрозуміло, що включення у розгляд іноземної готівкової валюти, що знаходиться на руках у населення, є дискусійним моментом, оскільки його можна вважати й "втечею" капіталу з української економіки, так само, як і обсяг недоотриманої виручки за експорт товарів та послуг, оплату за імпорт, що не надійшов, і платежі за фіктивними операціями з цінними паперами, а також інші випадки вивозу капіталів, що представлені у табл. 3.3, яка характеризує негативні фактори, що призводять до зменшення фінансового потенціалу країни.

Таким же дискусійним елементом є величина активів за кордоном, що характеризують прямі інвестиції українських резидентів за кордон, портфельні інвестиції та інші інвестиційні активи (торгові кредити, позики). За відсутності інформації щодо їх повернення та за існуючих труднощів

щодо врахування накопиченого реінвестованого доходу важко визначити, чи це резерви національного багатства країни, чи відтік капіталів за кордон, а тому на цьому етапі аналізу вони не були включені в розрахунки фінансового потенціалу.

Таблиця 3.3 – Динаміка показників, які негативно впливають на величину фінансового потенціалу України, млн. дол. США

Показники	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Відтік капіталу за рік (помилки та упушення з Платіжного балансу України)	150	231	885	953	38	152*	338*
Обсяг за рік недоотриманої виручки за експорт товарів та послуг, оплати за імпорту, що не надійшов, і платежі за фіктивними операціями з цінними паперами	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.	6940	3470	4356
Активи України за кордоном (активи у міжнародній інвестиційній позиції)	2761	3140	3259	4100	6387	7866	10412

*не є «втечею» капіталу, оскільки у Платіжному балансі має знак «+». Джерело: дані НБУ за відповідні роки.

Що стосується готівки в іноземній валюті на руках у населення, то на сьогодні вона де-юре знаходиться поза межами наявного активного потенціалу, хоча де-факто активно використовується в обігу (тобто відноситься до «невидимої» частини – наявного тіньового потенціалу, що включає ресурси, що виведені з обороту чи не враховані в офіційній статистиці). Оцінку цих ресурсів можна було б включати і до резервів наявного фінансового потенціалу, оскільки навіть спрощений аналіз даних щодо доходів та витрат населення з купівлі-продажу іноземної валюти (табл. 3.2) свідчить, що впродовж тривалого періоду значні обсяги грошових коштів (за мінімальними оцінками, від 3 до 10 млрд. дол. США) відволікалися з економіки на операції з іноземною валютою (ці кошти могли б бути залученими в реальну економіку, тобто це втрачені інвестиційні можливості) і на сьогодні вони є резервом для майбутнього зростання.

Наведені у табл. 3.2 та 3.3 розрахунки становлять інтерес з точки зору

як аналізу інвестиційної складової фінансового потенціалу країни, так і порівняння частки фінансового потенціалу, створеної за рахунок внутрішніх національних ресурсів, з обсягом запозичень на світовому фінансовому ринку, що вкладені в українську економіку. Так, позитивна динаміка показника, що представляє пасиви міжнародної інвестиційної позиції України (табл. 3.4), свідчить, що Україна залучає значні кошти зі світової фінансової системи, які перевищують кредитні вкладення національної банківської системи в економіку. Розглянувши абсолютні зміни (потоки за рік) коштів для забезпечення інвестицій, що надходять в Україну у різних формах, можна помітити значне збільшення зовнішніх фінансових надходжень: якщо у 2001-2002 рр. ми отримували по 2 млрд. дол. США, то у 2004 р. уже 8,9), у 2005 р. (враховуючи кошти за Криворіжсталь) – 16,6, у 2006 р. – 20,1 млрд. дол. США, що в цілому означає зростання інвестиційної складової фінансового потенціалу.

Таблиця 3.4 – Динаміка абсолютних змін пасивів міжнародної інвестиційної позиції України у 2001-2006 рр., млн. дол. США

Показник	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Прямі інвестиції в Україну	926	847	1642	2040	7603	5916
Портфельні інвестиції	-218	313	772	2326	2620	3885
Цінні папери, що дають право на участь у капіталі	-40	-95	-204	125	250	372
Боргові цінні папери	-178	408	976	2201	2370	3513
Інші інвестиційні зобов'язання	1443	877	1010	4490	6364	10306
Торгові кредити		9	222	2275	697	1406
Короткострокові кредити	107	391	295	246	1166	3622
Довгострокові кредити, надані МФО та гарантовані Урядом	-249	80	146	785	-477	-446
негарантовані	326	463	1141	2376	3567	6115
Фінансовий лізинг	11	17	14	4	14	99
Валюта та депозити	30	-17	290	334	894	26
Інші зобов'язання	1218	-66	-1098	-1530	503	-516
Всього	2151	2037	3424	8856	16587	20107

Джерело: дані НБУ за відповідні роки.

Відносно значні обсяги запозичень на світовому фінансовому ринку є відображенням слабкості внутрішнього ринку, що підтверджує також

співвідношення коштів, які були генеровані на фондовому ринку (обсяги отриманих від продажу ОВДП та випущених цінних паперів), і величини фінансового потенціалу, що становить 6,5-10,7 % (табл. 3.2). Слід зазначити, що лєвова частка інструментів фондового ринку – це боргові зобов'язання або папери, випущені з метою перерозподілу власності і не направлені на інвестиційні потреби.

У контексті аналізу зростання фінансового потенціалу української економіки за рахунок внутрішніх джерел заслуговують на увагу дані, що наведені в табл. Ц.1 додатку Ц. Із представлених розрахунків видно, що приріст ресурсів у 2006 р. за рахунок внутрішніх джерел в абсолютному виразі (421 млрд. грн.) був удвічі більшим, ніж у 2005 р. (222 млрд. грн.), що у свою чергу майже втричі більше, ніж у 2001 р., коли приріст становив 85 млрд. грн. Якщо порівняти отриманий приріст ресурсів з обсягом усього фінансового потенціалу, то зростання показника із 6,8 % у 2002 р. до 15,3 % у 2006 р. свідчить про прискорення процесу формування фінансового потенціалу за рахунок використання внутрішнього потенціалу країни.

Варто відмітити зростання ролі банків у забезпеченні ресурсних потреб підприємств, на яке вказує збільшення питомої частки кредитів у загальній структурі приросту ресурсів за шість років з 10,2 до 24,2 % (на фоні майже незмінної невисокої частки бюджетних ресурсів та зменшення з 26,6 до 15,6 % фондового ринку).

Якщо розглянути обсяг приросту ресурсів за рахунок як внутрішніх джерел (де взято приріст бюджетних ресурсів тільки в частині інвестицій в основний капітал та не враховано доходи позабюджетних фондів), так і зовнішніх (взявши з коштів іноземного інвестора тільки прямі іноземні інвестиції, цінні папери, що дають право на участь у капіталі, торгові кредити та фінансовий лізинг із табл. 3.4), то отримаємо обсяг коштів, задіяних у процесі формування ВВП, щодо яких можна умовно припустити, що вони визначають наявний фінансовий потенціал, орієнтований на зростання (табл. Ц.2 додатку Ц).

Аналіз динаміки представлених показників дає можливість виділити декілька тенденцій, що мають важливе значення з точки зору оцінки процесу формування фінансових можливостей розвитку та зростання:

- по-перше, величини приросту ресурсів, що визначають фінансовий потенціал зростання, мають висхідну динаміку щодо обсягу наявного фінансового потенціалу – від 7,1 % у 2002 р. до 16,7 % за 2006 р., що свідчить про активізацію процесу формування фінансового потенціалу країни на сучасному етапі;

- по-друге, зміна співвідношення приросту фінансових ресурсів (виділених у табл., Ц.2 додатку Ц) до приросту сукупного фінансового потенціалу з 71,1 до 52,5 % у 2002-2004 рр. свідчить, що значна частка збільшення потенціалу використовувалася не на активізацію й розширення діяльності, а на вирішення боргових проблем чи поповнення запасів. У 2005-2006 рр. ця тенденція була змінена – 80,6 % приросту фінансових ресурсів потенційно могли бути направлені на зростання;

- по-третє, зміни в структурі джерел фінансування – зменшення частки приросту за рахунок внутрішніх ресурсів з 94,7 до 91,4 % (83,7 % у 2005р.) та її збільшення за рахунок зовнішніх із 5,3 до 8,6 % (16,3 % у 2005 р.) – свідчать про поступове розширення зовнішніх джерел фінансування економічного розвитку, активізацію фінансових зв'язків національної економіки із світовою. Якщо в розрахунки включити всі кошти світової економіки, що надходять в Україну (незалежно від напрямку їх використання), то частка зовнішніх ресурсів у структурі приросту стане більшою – від 11,8 % у 2001 р. до 27,4 у 2005 р. та 19,4 % у 2006 р. Це підтверджує тезу, що Україна намагається використати досвід тих країн світу, які для зростання національної економіки активно використовували іноземні інвестиції.

З точки зору пошуку додаткових фінансових можливостей, які б забезпечили стійкий розвиток та стабільні темпи зростання економіки в довгостроковому та далекостроковому періодах, надзвичайно важливого значення набуває оцінка неактивної (незадіяної) складової сукупного

фінансового потенціалу. Наведені вище оцінки фінансового потенціалу України є неповними, оскільки вони не враховують інші важливі складові, що залишилися поза межами розрахунків наявного потенціалу. Для цього, зокрема, важливо оцінити кількісно можливий приріст потенціалу України за рахунок вартісної оцінки її природних ресурсів. За оцінкою земельних ресурсів України, здійсненою фахівцями Ради з вивчення продуктивних сил України НАНУ станом на 01.01.1997 р. (1575,5 млрд. грн.), можна припустити, що за наявності необхідних механізмів та правового поля, включення в обіг вартості землі вже десять років тому могло б значно збільшити фінансовий потенціал країни. Ще вищу оцінку природних ресурсів (до яких включено, окрім вартості землі – 2528,5 млрд. грн., ще й вартість економічно доступних запасів корисних копалин – 930 млрд. грн.) отримано в рамках дослідження капіталізації економіки країни в Інституті економіки та прогнозування НАНУ. З урахуванням індексації на кінець 2005 р. ця сума становила 3,5 трлн грн. і включала оцінку сільськогосподарських угідь, земель лісів та інших лісовкритих площ, землі в межах населених пунктів, землі промисловості, транспорту, зв'язку, оборони; землі природоохоронного, оздоровчого, рекреаційного, історико-культурного призначення, території, що вкрита поверхневими водами а також оцінку економічно доступних запасів корисних копалин.

За межами офіційної статистики, тобто «невидимою» складовою фінансового потенціалу, залишаються на сьогодні грошові потоки гастарбайтерів, що, за оцінками експертів, з кожним роком зростають (і збільшують наявний тіньовий потенціал). Так, згідно з даними опитувань Центру Разумкова зовнішні надходження від трудових мігрантів становлять на рік понад 1 млрд. дол. США. Оцінки Інституту демографії і соціальних досліджень НАН України значно вищі – 2,5-3,5 млрд. дол. США щорічно. Якщо в деяких країнах світу грошові перекази і привезений трудовими мігрантами капітал є статтею доходу платіжного балансу, то в Україні гроші, зароблені нашими співвітчизниками за кордоном (що порівнянні за обсягами

з іноземними інвестиціями), залишаються неврахованим джерелом розвитку.

Серед можливих складових зростання фінансових ресурсів країни у середньостроковій перспективі фахівці називають також і емісійний ресурс, який може бути отриманий в процесі нарощування пропозиції грошей за умови зміни в перспективі монетарної політики НБУ. Зокрема, за оцінками д-ра екон. наук, проф. М. Савлука, за певних умов безінфляційного використання емісії грошей, наприклад суттєвого розширення кредитування реальної економіки за рахунок емісії НБУ, появляться можливості для формування емісійного ресурсу від нарощування пропозиції грошей упродовж 2008-2011 рр. на суму понад 400-450 млрд. грн.

Отже, виходячи з проведених розрахунків величина неактивного (незадіяного) потенціалу сьогодні може бути оцінена, як мінімум, у 4 трлн грн., що перевищує наявний потенціал, а це у свою чергу вказує на необхідність розробки фінансових механізмів для перетворення вказаних можливостей у реальні діючі ресурси.

Окрім виведення капіталів із тіні, створення умов для зменшення їх відтоку з вітчизняної економіки, у контексті формування фінансового потенціалу серед важливих завдань фінансової політики української держави залишається актуальним стимулювання нарощування ресурсного потенціалу банків. Крім того, йдеться про стимулювання і підтримку розвитку фондового ринку та активізацію діяльності сектора небанківських фінансових установ.

Загалом, фінансове забезпечення стійкого економічного зростання залежить від трьох основних чинників: по-перше, від загального обсягу фінансових ресурсів, і тому, враховуючи, що домінуючою проблемою залишається обмеженість ресурсів за обсягами і в часі, першочерговим завданням Уряду України та Нацбанку України є створення передумов та всебічне сприяння зростанню обсягів фінансових ресурсів і нарощуванню фінансового потенціалу країни; по-друге, від раціонального розміщення ресурсів, що забезпечує всім суб'єктам достатньо вільний доступ до них: по-

третє, від підвищення ефективності використання фінансових ресурсів, що у свою чергу значною мірою залежить від використання різноманітних інструментів податкової та монетарної політики в Україні.

3.2 Напрямки підвищення ефективності податково-бюджетної та грошово-кредитної політики

Попри значні досягнення у бюджетно-податковій політиці України впродовж останніх років, вона має значні стратегічні недоліки. Головним з них є те, що відсутність послідовної позиції у Верховній Раді не дозволяє впродовж майже десяти останніх років визначити основні шляхи зниження загального рівня оподаткування та прийняти Податковий Кодекс, який має стати основою системної податкової реформи в Україні. При цьому зазначимо, що прийнята Кабінетом Міністрів України у 2007 р. Концепція реформування податкової системи України містить низку вад, які обмежуватимуть використання фіскальних заходів для відтворення економіки на інноваційній та інвестиційній основі:

- зберігається фіскальна спрямованість податкової системи, регулююча функція якої не зорієнтована на стале економічне зростання внаслідок значного податкового навантаження на виробництво та недостатньо високий рівень оподаткування використання природних ресурсів;
- зберігаються складність, неоднорідність та нестабільність, а в деяких випадках – суперечливість нормативно-правової бази оподаткування;
- не вирішуються проблеми, пов'язані із застосуванням спрощеної системи оподаткування, зокрема – створення схем уникнення оподаткування та мінімізації податкових зобов'язань, дроблення середніх підприємств з метою використання спрощеної системи оподаткування;

- не забезпечується узгодженість та ефективність діяльності Міністерства фінансів, Державної податкової служби, Державної митної служби щодо реалізації державної податкової політики, збирання і акумуляції в державному і місцевих бюджетах податків і зборів;
- значним залишається розмір витрат на адміністрування окремих податків порівняно з доходами бюджету від них;
- не забезпечується еластичність системи митно-тарифного регулювання, що не дає змоги оперативного реагування на зміни кон'юнктури світового ринку, торговельних режимів в інших державах та структури вітчизняної економіки;
- недостатньо урегульовані питання оподаткування доходів від інтелектуальної власності та незалежної професійної діяльності, що призводить до втрати надходжень податку з доходів фізичних осіб.

Еволюція бюджетно-податкової політики у 2005-2008 рр. загалом мала позитивний вектор, проте супроводжувалася й певними прорахунками, ефект яких негативно позначиться на економіці України у найближчій перспективі. Не враховано низку важливих недоліків та деструктивних тенденцій попередніх років, які доповнилися прорахунками фіскальної політики 2005-2008 рр. та новими проблемами, актуалізованими фінансово-економічною кризою. Серед найсуттєвіших недоліків бюджетно-податкової політики у зазначений період варто виділити наступні:

- відсутність виваженої стратегії у здійсненні фіскальної політики.

Кожен новий уряд в першу чергу вирішував поточні завдання, досить часто ігноруючи ризики такої кон'юнктурної політики, які можуть проявитися в майбутньому. Зокрема, скасування податкових пільг та преференцій стало дієвим та ефективним тактичним заходом збільшення надходжень до бюджету. Проте, з стратегічної точки зору, після радикального очищення даної сфери від тіньових схем, наступним кроком мала б стати розробка та запровадження нової системи податкових пільг, яка підтримала б інвестиційно-інноваційну діяльність в тих регіонах і галузях, де

це було обґрунтовано необхідно;

- ігнорування владою необхідності проведення непопулярних та складних реформ, передусім, податкової системи України, сфери державних закупівель.

Фактично, бюджетно-податкова політика 2005-2008 рр. здійснювалася в рамках інституційної моделі, сформованої в попередні роки, яка потребує модернізації та удосконалення відповідно до умов сьогодення. Йдеться як про відсутність належної нормативно-правової бази (передусім Податкового кодексу), так і про проблему налагодження тісної конструктивної взаємодії між інституціями, які провадять фіскальну політику. Так і не було вирішено проблему підвищення ефективності адміністрування основних податків;

- відсутність прогресу в питанні фінансового зміцнення регіонів.

У 2005-2008 рр. центральні органи влади здебільшого ухилялися від децентралізації бюджетних відносин. Це зумовлювалося небажанням передавати частину повноважень та ресурсів у регіони, що автоматично звужувало інструменти бюджетно-податкової політики уряду. Паралельно на органи місцевого самоврядування перекладалося все більше соціальних зобов'язань. Така політика призвела до розриву між питомою вагою витрат і доходів місцевих бюджетів у структурі Зведеного бюджету. Якщо у 2004 р. на них припадало 24,9 % доходів і 38,2 % витрат Зведеного бюджету, то у 2008 р. при збереженні фактично незмінної частки доходів витрати зросли до 41 %.

Суттєвий прогрес у даному напрямі можливий лише через законодавче реформування адміністративно-територіального устрою України, де у 2005-2008 рр. також практично не було прогресивних зрушень.

Нераціональна система відносин між рівнями бюджетної системи послаблює спроможність місцевих органів влади до ефективної бюджетної політики. Бюджетне вирівнювання не забезпечує умови для покращення показників економічного розвитку, оскільки навіть регіони, з бюджетів яких передаються кошти до державного бюджету, не мають достатніх фінансових

ресурсів для власного розвитку. Незначна увага владних структур до зазначених проблем призводить до посилення утриманських настроїв окремих регіонів відносно держави, незацікавленості збільшення виробничих потужностей інших регіонів, неефективного розподілу коштів та їх витрачання;

- необґрунтоване збільшення соціальних видатків.

Наведення порядку в бюджетно-податковій сфері, скасування більшості податкових пільг та покращення платіжної дисципліни сприяло стрімкому збільшенню бюджетних надходжень. Недофінансування соціальної сфери 2004 р. змінилося надмірною соціальною частиною бюджету в 2008-2009 рр. З економічної точки зору, така диспропорція так само деструктивна, як і надмірна концентрація на інвестиціях за рахунок соціальної сфери в 2001-2004 рр.;

- зниження стимулюючої ролі фіскальної політики.

У країнах з трансформаційною економікою інструменти бюджетно-податкової політики є ефективнішими та дієвішими у процесі регулювання економіки, на відміну від інструментів грошово-кредитної політики, які, як правило, активно використовуються у розвинених економіках. В Україні потенціал фіскальних важелів у 2005-2008 рр. був девальвований односторонньою орієнтацією бюджету на соціальні цілі та ставленням до податків виключно як до інструментів наповнення державної скарбниці.

Таким чином, перед бюджетно-податковою сферою на даному етапі постала низка важливих першочергових стратегічних завдань;

- врахування проблеми різкого зниження податкових надходжень до бюджету через загальне охолодження економіки.

Розбалансування бюджетно-податкової сфери через фінансово-економічну кризу почало спостерігатися в останньому кварталі 2008 р. та виявилось у зменшенні податкових та неподаткових надходжень, а також ускладненні фінансування дефіциту бюджету. За рахунок надпланових надходжень до Державного бюджету в перші десять місяців, за підсумками

2008 р. видатки та надходження вдалося збалансувати.

Значно гіршим виявилось становище у 2009 р. Наявні статистичні дані за перше півріччя свідчать про різке падіння ВВП, яке, за даними Міністерства статистики України становить 20,3 % в першому кварталі, 18 % за результатами другого кварталу. Наприкінці року ситуація поліпшилася, але не кардинально: за результатами 2009 року темп росту ВВП склав біля 85 %.

У галузях, які формують ВВП – промисловості і будівництві, – спостерігається різкий спад, станом на 01.01.2010 року індекс промислового виробництва склав 78,1 %, індекс будівництва – 51,8 % (рис. 3.3).

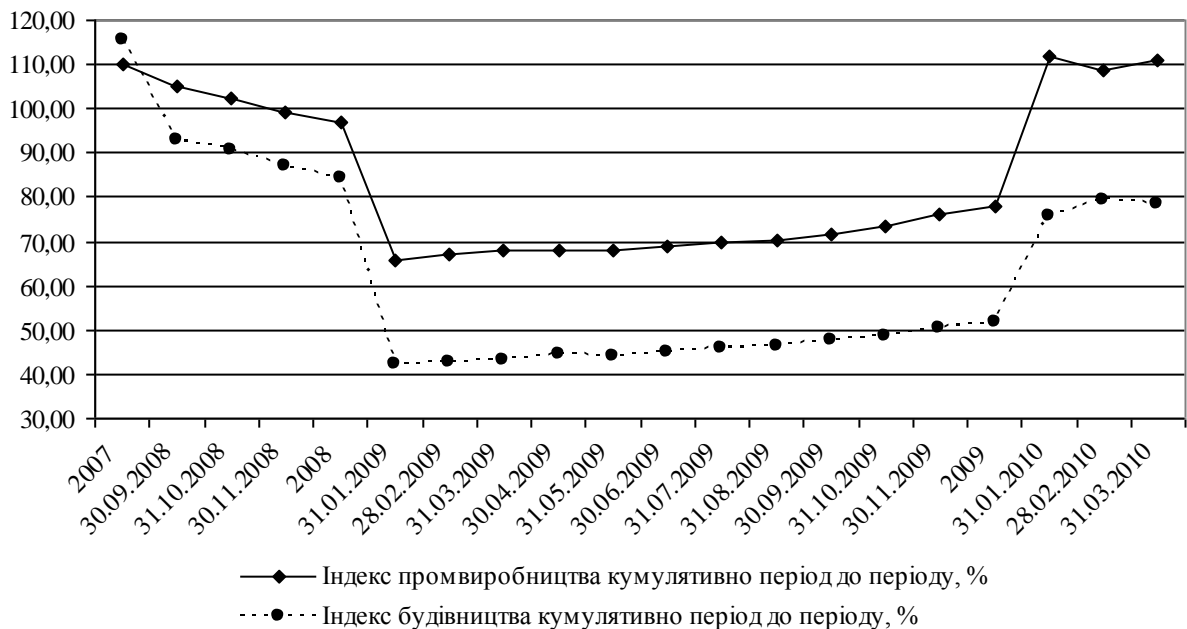

Рисунок 3.3 – Динаміка індексу промислового виробництва в Україні протягом 1991-2009 рр. (кумулятивно до відповідного періоду), %

Виходячи з цього податкові надходження до Державного бюджету України за 2009 р. порівняно з 2008 р. зменшилися на 11,3 %, в т. ч. надходження податку на прибуток зменшилося на 33,8 %, ПДВ з вироблених в країні товарів – на 8,1 %, ПДВ із ввезених на територію України – на 13,8 %. Компенсувати дефіцит бюджету одним лише збільшенням ставок податків (за рахунок збільшення ставок акцизів у порівнянні з 2008 року до бюджету надійшло акцизів на 67,7 % більше, на 42,3 % акцизів більше із ввезених

товарів на територію України) практично неможливо, що спонукає приймати непопулярні, проте необхідні рішення, які, в тому числі, мають стосуватися і скорочення соціальних видатків;

– формування нової системи оподаткування, яка дозволить збільшити податкові надходження за рахунок розширення податкової бази (впровадження податку на землю та нерухомість), зміцнити фінансову основу місцевого самоврядування, зменшити навантаження на фонд заробітної плати та підтримати підприємства, що займаються впровадженням інновацій.

У даному контексті важливим завданням є прийняття Податкового кодексу. Крім того, особливу увагу необхідно приділити формуванню автоматичного і оперативного механізму відшкодування ПДВ.

За період розбудови незалежності в Україні було запропоновано до розгляду 8 проектів податкових кодексів, з них 3 урядових і 5 запропонованих народними депутатами. За результатами розгляду цих проектів у Верховній Раді жоден з них не дійшов третього читання. Останній законопроект податкового кодексу № 6509, прийнятий у першому читанні, залишає незмінними максимальні ставки ПДВ і податку на прибуток як в 2011 році, так і після 2015 року. Запропоноване щорічне зниження ставки ПДВ на 1 процентний пункт, до 17%, діятиме лише впродовж трьох років – з 2012 по 2014 рік, а потім ставка знову становитиме 20%. У цей же період очікується і щорічне зниження на 1 п.п. базової ставки податку на прибуток – до 17%. Потім ставку підвищать до 20%, хоча з урахуванням максимальних додаткових ставок місцевих органів влади її загальний розмір становитиме нинішні 25%. Урядовий проект Податкового кодексу передбачає скорочення кількості загальнодержавних податків з 29, що існують сьогодні, до 17; місцевих податків – з 14 до 8 [131].

При цьому запропонований податковий кодекс не вирішує проблеми відшкодування вхідного ПДВ від держави, сплаченого підприємствами при виробництві експортної продукції. Останніми роками актуальність теми

відшкодування заявлених платниками податків сум ПДВ зростала разом із збільшенням бюджетної заборгованості (рис. 3.4) [81, 167].

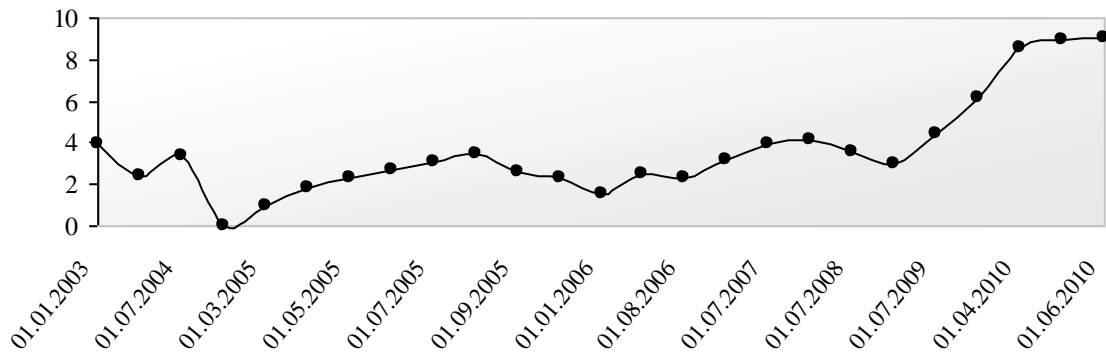

Рисунок 3.4 – Динаміка бюджетної заборгованості з відшкодування ПДВ за 2003-2010 рр.

При цьому сума відшкодованого ПДВ складала від 20% загальних надходжень ПДВ в 2000 році до 40% в 2004 році, що пов'язане як із зростанням експорту, так і із зростанням кількості незаконних операцій щодо отримання бюджетного відшкодування ПДВ. Так, фахівці МВФ відзначають, що шахрайство з відшкодуванням ПДВ відбуваються у всіх країнах, в яких він введений. Поміж тим, вони зробили висновок, що рівень відшкодування ПДВ вищий в країнах з більш відкритою економікою, а також в країнах з сучасними податковими і адміністративними системами, які поважають права платників податків. І навпаки, відшкодування буде нижчим в країнах, що використовують схеми для зменшення кількості і обсягів заявок на відшкодування, і в країнах, де податкові адміністрації і казначейства відмовляються відшкодувати ПДВ в періоди нестачі бюджетних коштів [81].

У цьому випадку нинішній рівень відшкодування ПДВ в Україні можна назвати близьким до оптимального. У той же час даний показник зменшується після 2004 року, що підтверджує зроблені висновки дослідників (рис. 3.5).

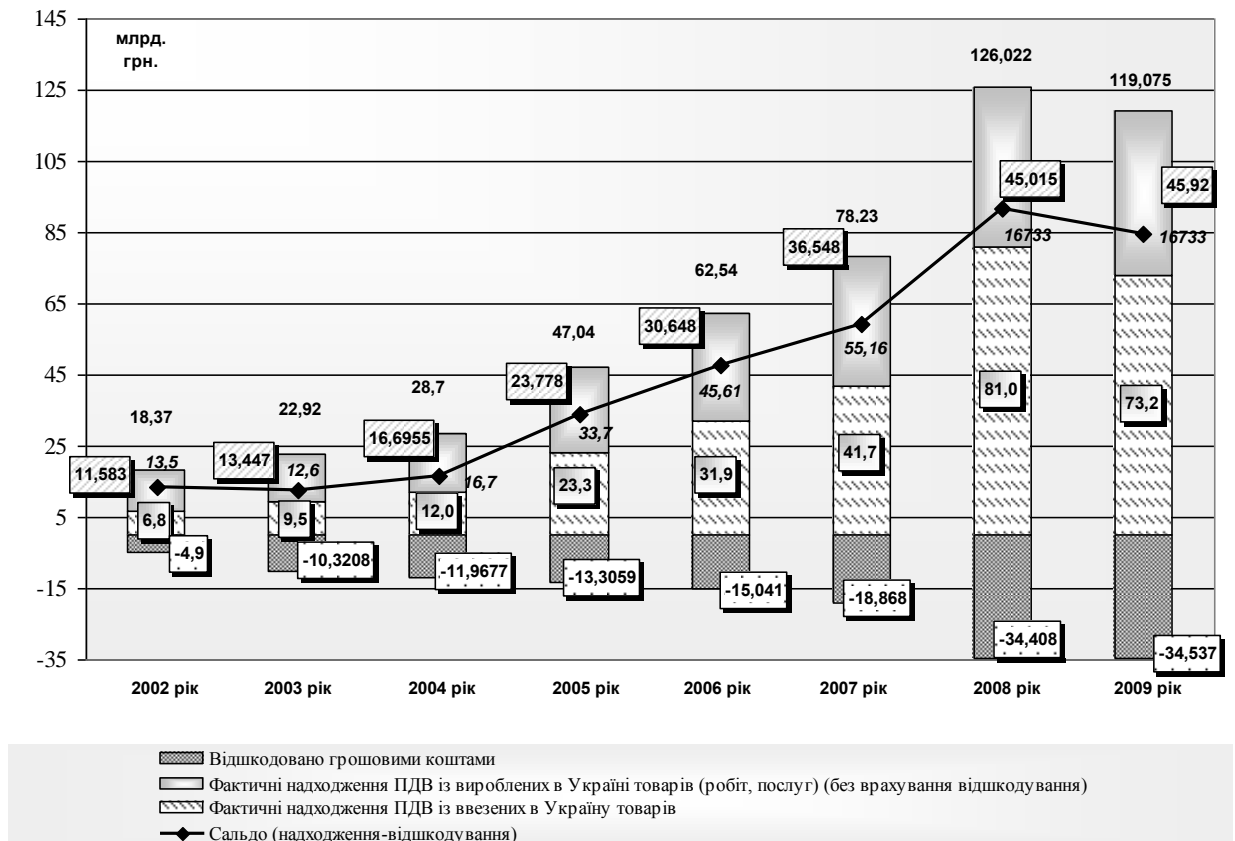

Рисунок 3.5 – Динаміка надходження і відшкодування ПДВ за 2002-2010 рр.

В 2004 році держава спробувала частково розв'язати проблему неповернення ПДВ через емісію облігацій внутрішньої державної позики з терміном обігу п'ять років з дохідністю 120% від облікової ставки НБУ на суму 1,926 млн. грн. [139]. При цьому згідно Порядку їх випуску, обігу і погашення операції з ПДВ-ОВДП здійснюється через Держказначейство і банки, що є клієнтами депозитарію державних цінних паперів НБУ, виконуючі функції агентів по оформленню простроченої заборгованості з ПДВ за участю Мінфіну, ДПАУ, НБУ. Виходячи з того, що в процесі обігу цих цінних паперів задіяно чимало державних фінансових інституцій, підприємствам було складніше отримати свої кошти через велику бюрократію і корупцію. До того ж експортери повинні сплачувати комерційним банкам за обслуговування цінних паперів, а також у зв'язку з цим, можливо, змінювати обслуговуючі банки заради зменшення

операційних витрат. Тому оформлення згаданих цінних паперів не відбувалося такими темпами як очіувалося.

Утім, державними облігаціями активно почали цікавитися на вторинному ринку, у тому числі й нерезиденти. Ринок ПДВ-облігацій значно активізувався протягом червня-жовтня 2004 року, коли дисконт за облігаціями зменшився з 30-40 % у травні до 10 % і менше в осінні місяці. Попит на ПДВ облігації пов'язаний з високою реальною доходністю, яка створилась внаслідок того, що первинними власниками облігацій є підприємства (в основному експортери), яким необхідні оборотні кошти. У результаті вони продають їх з дисконтом, який є основним визначаючим реальну прибутковість чинником. Так при дисконті 10 % ПДВ-ОВДП серії 1 мали прибутковість близько 19,2 %, тоді як середньозважена доходність розміщених в 2004 році ОВДП складала 10,83 %. Тим більше, що їх рейтинг за оцінками відомих агентств Moody`s/S&P/Fitch досить високий (B1/B/B+)

Такі показники роблять ПДВ-облігації дуже привабливими для зарубіжних інвесторів, особливо на фоні інших ОВДП (прибутковість трьохлітніх ОВДП складає 11,7 % річних), українських євробондів (7,6 %) і корпоративних облігацій (близько 10 %).

У зв'язку з цим, а також, враховуючи значну заборгованість із відшкодування ПДВ, в 2010 році держава знову вдалася до емісії ПДВ-облігацій [138], при цьому зі значно нижчим рівнем прибутковості (5,5 % річних) і погашенням 10 % номіналу кожні 6 місяців;

– впровадження ефективної та дієвої системи фіскального стимулювання розвитку економіки, яка б сприяла структурній перебудові національної економіки на засадах інвестиційно-інноваційної моделі.

Зокрема, значний потенціал мають СЕЗ та ТПР. Їх обґрунтоване запровадження з використанням світового досвіду дозволить створити нові сучасні виробничі потужності за рахунок залучення інвестиційних коштів у сфери економічної діяльності, розвиток яких необхідний для держави, проте, на даних територіях, за тих або інших причин непривабливий для інвесторів.

Незважаючи на певні позитивні досягнення практики функціонування СЕЗ і ТПР, доводиться констатувати, що загалом результати діяльності територій зі спеціальним режимом оподаткування виявилися досить сумнівними і не виправдали покладених на них завдань (табл. Ш.1 додатку Ш) [129, 146].

Найбільш вагомими аргументами для твердження про низьку ефективність діяльності СЕЗ і ТПР в Україні є:

- низька частка інвестицій у високі технології у СЕЗ і ТПР (лише близько 5 % від їх загального обсягу), хоча розвиток і впровадження у виробництві високих технологій становив одну з цілей їх функціонування;
- вивезення значної частини доходу без реінвестування в основний капітал, що призводить до передчасного зносу устаткування, виснаження ресурсів. При цьому органи державного управління не мають змоги фінансувати відповідні програми з відбудови виробництва через відсутність значної частини бюджетних надходжень з цих територій в умовах пільгового оподаткування;
- незначні обсяги залучених іноземних інвестицій (частка іноземних інвестицій складає менше третини загального обсягу інвестицій у СЕЗ). Лише 10% прямих іноземних інвестицій в Україну припадає на СЕЗ і ТПР;
- наявність оберненої залежності між розміром податкових пільг і обсягами інвестицій. Так, протягом 2000-2005 рр. (у 2005 р. було скасовано пільговий режим для СЕЗ) сума наданих державою пільг зросла більше, ніж у 3,3 рази, а податкові надходження – лише у 1,5 рази. Крім того, для територій пріоритетного розвитку характерне переважне розміщення інвестиційного капіталу в обласних центрах та великих містах, що суперечить одній з основних функцій ТПР – подолання депресивності та забезпечення повноцінного використання потенціалу і рівномірного розвитку регіону;
- використання СЕЗ і ТПР як «легального» інструменту мінімізації імпорتنних податків і зборів та суттєвого зниження собівартості виробництва

товарів, у зв'язку з чим підприємства, що реалізують інвестиційні проекти, використовуючи преференційні умови діяльності, мають більш вигідні стартові умови, порівняно з іншими вітчизняними виробниками, які працюють без усяких податкових пільг, погіршуючи тим самим конкурентне середовище на ринку;

– діяльність СЕЗ і ТПР не тільки не сприяє наповненню державного і місцевих бюджетів, а й з урахуванням пільг, спричиняє значні втрати (табл. Ш.2 додатку Ш). У цілому, станом на 01.04.08 р. з початку функціонування суб'єкти СЕЗ і ТПР отримали податкових пільг на суму 10,4 млрд. грн., тоді як обсяг надходжень до бюджету склав 8,1 млрд. грн. Це зумовлюється вкрай низькою бюджетною ефективністю зареєстрованих у них інвестиційних проектів. Так, в середньому по СЕЗ та ТПР від кожної гривні пільг держава отримує лише 78 копійок бюджетних надходжень, а для деяких зон та територій цей показник ще нижчий. Наприклад, для СЕЗ «Донецьк» він становить 6 копійок на гривню пільг; СЕЗ «Славутич» – 24 копійки; ТПР Волинської області – 48 копійок. Найбільша серед СЕЗ частка пільг припадає на СЕЗ «Донецьк» (76 %), тоді, як частка надходжень до бюджету становить лише 8 %. У той же час, наприклад, СЕЗ «Закарпаття» при частках надходжень до бюджету і пільг 61,9 % і 16,6 % відповідно, демонструє досить високий показник бюджетної ефективності – 2,19 грн./грн.; для СЕЗ «Азов» характерні показники 4,2 %, 0,2 % і 15,51 грн./грн. відповідно. Найвищий показник бюджетної ефективності у ТПР м. Шостка Сумської області – 49,68 грн. надходжень на 1 грн. податкових пільг;

– зловживання пільгами виявлялося також у несплаті акцизних та митних платежів, ігноруванні процедур сертифікації якості та відповідності.;

– існування пільгових умов господарської діяльності в рамках СЕЗ і ТПР створює передумови для проведення тінбових операцій і незаконної діяльності, а також таких видів діяльності, які виходять поза межі специфікації СЕЗ і ТПР. Так, в умовах функціонування спеціального режиму інвестиційної діяльності створюються можливості участі у приватизації

підприємств через підставних осіб іноземного підприємця, спекуляцій акціями, відкриття й реєстрації «фірм-одноденок» для здійснення разових (як правило, незаконних) операцій. Існує також серйозне підґрунтя для зловживань службовим становищем і корупції в різних органах державної влади, до функцій яких належить прийняття рішень стосовно реєстрації інвестиційних проектів, умов інвестування, оподаткування тощо;

– діяльність українських СЕЗ і ТПР не має схвальних відгуків у міжнародних економічних і політичних колах. Більше того, існування преференційних територій і виробництв значним чином перешкоджає інтеграційним прагненням України через нерівність стартових умов вітчизняних виробників і потенційних імпортерів;

– необхідно наголосити, що сукупність вітчизняних законодавчих актів щодо СЕЗ характеризується правовою неузгодженістю, непрозорістю, невідповідністю нормам законодавства ЄС, відсутністю дієвих механізмів захисту прав інвесторів, що стало однією з головних причин низької ефективності функціонування СЕЗ і унеможливило їх розвиток як інструмента інвестиційної та регіональної політики. Загалом в Україні щодо СЕЗ було прийнято майже 100 законів, урядових постанов, розпоряджень, указів Президента.

Враховуючи обмеженість фінансових ресурсів держави, подальше функціонування зон з пільговим податковим режимом доцільне лише в тому випадку, якщо задовольняються такі вимоги. По-перше, ефект від пільгового режиму на певних територіях, який встановлюється за рахунок державного, а не місцевих бюджетів, повинен мати загальнонаціональний характер. Відтак, функціонування СЕЗ і ТПР доцільне лише за умови, якщо воно дозволяє розв'язати одну з важливих загальногосподарських (а не локальних) проблем або вирішує локальну проблему, яка стає відправною точкою чи важливою ланкою на шляху досягнення загальнонаціональних цілей. По-друге, зазначений загальнонаціональний ефект повинен досягатися у порівняно невеликий строк, що можливе лише за наявності на певній території

внутрішніх резервів ефективного розвитку, а також при виборі таких проектів, які є ефективними відповідно до ринкових критеріїв.

Виходячи з цього, вирішення питання подальшого функціонування СЕЗ і ТПР в Україні потребує реалізації таких заходів:

– указом Президента України затвердити комплекс заходів щодо визначення результатів діяльності СЕЗ і ТПР, їх потенціалу, невикористаних резервів та, що найголовніше, вплив на економічний і соціальний розвиток держави чи певного регіону. При цьому принципово важливою є методологічна некоректність існуючої практики оцінки результатів функціонування СЕЗ і ТПР виключно за показником сальдо отриманих пільг та надходжень до бюджетів. В Україні необхідно розробити чіткі критерії ефективності СЕЗ, а також встановити граничні терміни для досягнення відповідності їм кожною СЕЗ. Одним з найбільш показових критеріїв оцінки результатів діяльності СЕЗ і ТПР повинне стати співвідношення бюджетної та «соціально-економічної» ефективності, тобто співвідношення між державними видатками у вигляді «пільгових» втрат бюджету на утримання СЕЗ та податковими надходженнями з одного боку і, з іншої сторони, – результатами від надання таких пільг (інтенсивне створення робочих місць, успішне залучення інвестицій, розвиток наукомістких галузей виробництва тощо). На підставі цього у випадку, коли для певної СЕЗ чи ТПР характерне перевищення обсягу пільг над обсягом надходжень до бюджету, але наявні позитивні результати у зазначених вище сферах, доцільно розробляти заходи щодо мінімізації бюджетних втрат через кожен конкретну СЕЗ і ТПР у межах певного терміну. У випадку недосягнення СЕЗ чи ТПР відповідності встановленим критеріям ефективності протягом визначеного терміну варто ставити питання про недоцільність подальшого функціонування і закриття зони зі спеціальним інвестиційним і податковим режимом;

– використати досвід нових членів ЄС, зокрема Польщі, у веденні переговорного процесу щодо збереження ефективних СЕЗ після створення зони вільної торгівлі з ЄС [21];

- обсяги пільг, наданих підприємствам, що діють у СЕЗ, скоригувати відповідно до норм та вимог ЄС (75 % від обсягу освоєних інвестицій на перехідний період до 01.01.2010 р. і 50 % – після перехідного періоду);

- на законодавчому рівні гарантувати збереження пільг суб'єктам СЕЗ у тому обсязі, який був визначений інвестиційними договорами;

- з метою встановлення рівних прав усіх суб'єктів СЕЗ обмежити термін функціонування СЕЗ до 25 років;

- усунути правову невідповідність між законами, що регламентують діяльність українських СЕЗ. У першу чергу це стосується неправомірної зміни умов пільгового режиму законами непрямої дії, зокрема законами „Про державний бюджет України” на певний рік.

Окрім цього, необхідно вирішити наступні завдання в бюджетно-податковій сфері:

- підвищення ефективності бюджетної політики, передусім наведення порядку в системі державних закупівель, які є важливою складовою сукупного попиту. Крім того, в умовах кризи за зменшення попиту на продукцію вітчизняних виробників необхідно впровадити низку національних програм, які б компенсували різке звуження внутрішнього та зовнішнього попиту;

- здійснення децентралізації бюджетної системи та проведення адміністративно-територіальної реформи для об'єднання фінансово слабких громад з метою зміцнення їх фінансової спроможності.

Механізми надання міжбюджетних трансфертів потребують реформування з метою підвищення ефективності політики бюджетного вирівнювання. У цілях раціоналізації фінансових відносин між бюджетами різних рівнів необхідно змінити механізм надання міжбюджетних трансфертів, посилити їх цільовий характер, передбачити механізм підвищення зацікавленості місцевих органів влади у результатах діяльності економіки регіону;

- гармонізація фіскального законодавства згідно стандартів ЄС.

Окрім значного внеску в процес економічної інтеграції України до економіко-правового простору Європи, це має сприяти покращенню позицій України в конкуренції за інвестиційні ресурси. В останні два десятиліття в Європі спостерігається конкуренція податкових систем – створення оптимальних умов для інвестиційної діяльності з метою заохочення притоку в країну додаткового капіталу. А оскільки інвестиційні ресурси обмежені, Україні варто активно включитися в процес конкуренції для їх залучення.

Перебіг подій в економіці України у 2008 р. – I кварталі 2009 р. засвідчує перманентне наростання ризиків, пов'язаних з розгортанням системної економічної кризи. Тому у короткостроковому періоді слід очікувати продовження негативного впливу зазначених кризових явищ, тоді як у середньостроковому періоді загостряться проблеми, пов'язані з необхідністю структурної перебудови економіки, формування принципово нової парадигми монетарної політики і оновлення структури фінансової системи. Це робить реальними ризики:

- блокування значної частини безготівкового грошового обороту через банківську кризу та зупинення процесу мультиплікації банківських грошей;
- подальшого зниження обмінного курсу гривні через недостатність обсягів міжнародних резервів НБУ для задоволення у повному обсязі попиту на іноземну валюту;
- стагнації фінансового сектору через руйнацію старих та відсутність нових механізмів страхування ризиків;
- падіння доходів населення і звуження внутрішнього попиту;
- поширення неплатежів та розвитку «альтернативного» грошового обігу (іноземної валюти, грошових сурогатів, бартеру).

У майбутньому становленні валютно-грошової стабільності в Україні вагома роль належатиме зовнішній кон'юктурі (масштабу і тривалості рецесії на світових фінансових ринках, трендам світових цін на сировинні

ресурси, курсовим співвідношенням між долларом США та провідними світовими валютами). А це пов'язано з тим, що:

- динаміка зовнішньоторговельної виручки є одним з ключових факторів, що визначає рівень доходів економічних агентів, а отже – впливає на платоспроможність фінансових і нефінансових корпорацій, рівень заощаджень, які акумулюються банками, обсяг надходжень до бюджету;
- приплив капіталів є вагомим чинником формування міжнародних резервів, динаміки грошової пропозиції й процентних ставок, що позначається на рівні ризиків ліквідності та процентних ризиків банків;
- динаміка валютного курсу впливає на платоспроможність населення і банків, конкурентоспроможність вітчизняних товаровиробників, інвестиційну привабливість України для іноземних інвесторів.

Розробка ефективної програми антикризових заходів в Україні ускладнена дилемою політичного вибору, за якої, з одного боку, цілей макроекономічної політики більше, ніж наявних інструментів, а, з другого боку, вибір інструментів є вкрай складним в економіко-політичному плані завданням. Наростання фінансових обмежень – погіршення доступності банківських кредитів та зовнішніх запозичень, падіння оборотів фондового ринку, зменшення обсягів експортної виручки та обсягів реалізації вітчизняних підприємств гальмує інвестиційні процеси та звужує обсяги споживчого попиту. Застосування додаткових інструментів макроекономічного регулювання пов'язане як з використанням інструментів фіскальної політики, яка в умовах послаблення впливу процентних ставок на потоки капіталу стає ефективною навіть за умов плаваючого обмінного курсу, так і з уведенням протекціоністських заходів – імпорتنих мит у контексті вимог СОТ (наскільки це виявиться необхідним для захисту від конкуренції з імпортом). Такі заходи є досить неоднозначними з погляду різних бізнес-груп, а тому їхнє застосування може зустріти відповідний опір.

Першочергові заходи макрофінансової стабілізації в рамках антикризової політики мають бути спрямовані на:

- стабілізацію фінансової системи;
- валютно–курсову стабілізацію;
- поживлення економічної активності та запобігання економічному спаду.

Системний характер кризи робить недоцільною концентрацію зусиль щодо стабілізації фінансової системи виключно на реформуванні банківської системи. Антикризові заходи мають охоплювати всі підсистеми фінансової системи та здійснюватися узгоджено й послідовно, орієнтуючись на стратегічні цілі розвитку України та поточний стан її економічної та фінансової систем. Нагальними завданнями у цьому є:

- посилення спроможності фінансового сектору до трансформації заощаджень в інвестиційні ресурси; створення системи державних інститутів розвитку фінансової підтримки високотехнологічних секторів економіки;
- рекапіталізація та реструктуризація банківської системи на основі посилення участі держави, розширення ресурсних можливостей та інструментів підтримки економічного зростання через кредитування інвестиційно–інноваційної діяльності – на необхідності вичерпної підтримки банківської системи акцентовано в щорічному посланні Президента України до Верховної Ради України 2009 р.;
- розробка механізмів заміщення зовнішніх фінансових ресурсів внутрішніми;
- селективні заходи боротьби з інфляцією з урахуванням їх коротко- та середньострокового ефекту;
- посилення пруденційного нагляду над якістю капіталу фінансових установ, ліквідністю та ризиками;
- підвищення прозорості діяльності фінансових установ як необхідної умови розвитку національних рейтингових агенцій;
- розширення «арсеналу» механізмів грошово–кредитного регулювання НБУ.

Реалізації пакету заходів щодо антикризової підтримки економіки має

передувати відносна стабілізація валютного ринку, висока волатильність якого викликає втечу капіталу і доларизацію економіки. У найближчому майбутньому є підстави очікувати збереження потужних чинників впливу на динаміку валютного ринку України, пов'язаних з періодичним розбалансуванням попиту та пропозиції, спекулятивними мотивами поведінки суб'єктів, зокрема ажіотажним попитом на іноземну валюту.

За таких умов дії ринкових регуляторів курсоутворення для підтримання збалансованого курсу гривні буде недостатньо. Зважаючи на те, що перехід до гнучкого курсу є однією з основних умов надання Україні стабілізаційного кредиту МВФ, актуалізується завдання розвитку комплексу дієвих інструментів щодо стримування надмірних курсових коливань, які є припустимими в практиці гнучкого курсоутворення.

Завданням курсової політики НБУ має стати збереження протягом 2009 р. курсу гривні на рівні, близькому до досягнутої у грудні 2008 р. – січні 2009 р. проміжної рівноваги та з допущенням певної реальної ревальвації внаслідок стабільності номінального курсу та підвищених темпів інфляції. Валютна стабілізація сприятиме недопущенню інфляційно–девальваційної спіралі, створить основу для врегулювання заборгованості по валютних кредитах у банківському секторі, стане чітким і зрозумілим орієнтиром для населення і бізнес-структур, надасть економіці час для пристосування до нової системи цін на основі досягнутих курсових значень.

У довгостроковому періоді ключовими цілями валютно–курсвої політики мають стати забезпечення стійкості національної валюти до дестабілізуючих впливів на основі побудови міцної фінансової системи, розвитку механізмів управління гнучким валютним курсом, передусім, підвищення дієвості дисконтної політики та розвитку інструментів управління ліквідністю і страхування валютних ризиків, та модернізація реального сектору економіки.

Основним завданням монетарної політики НБУ має стати розробка і реалізація концепції політики «оптимально доступних грошей» – з погляду

задоволення потреб фінансування пріоритетних напрямів економічного розвитку, стимулювання внутрішнього попиту, підтримання конкурентоспроможності виробників і платоспроможності населення. Це потребуватиме перегляду орієнтирів збільшення грошової пропозиції, виходячи з суттєвого зменшення швидкості обороту грошей через економічний спад, збільшення готівки в обігу й доларизації, падіння грошового мультиплікатора. Паралельно має бути посилено контроль за структурою використання грошових коштів та інструментами, які забезпечуватимуть абсорбцію їх надмірних нецільових потоків.

3.3 Фінансова безпека держави та проблеми її забезпечення в Україні

На початку XXI століття глобалізація фінансової сфери, що проявляється у розвитку ринку євровалют, системи транснаціональних банків, формуванні розгалуженої мережі офшорів і глобальних комп'ютерних мереж, які забезпечують миттєві переміщення капіталів, створює можливість руйнування навіть стійких економічних систем, зумовлюючи адекватні політичні зміни.

Передчуття негативних наслідків глобалізації призвело до розробки у багатьох країнах світу концепцій національної безпеки, що включають різні складові. Така робота активно розпочалася з перших днів існування країн СНД, зокрема і в Україні. Базовими елементами усієї системи національної безпеки стала економічна та фінансова безпека. Це зумовлено тим, що проведені на початку 90-х років в Україні економічні реформи торкнулися фундаментальних основ суспільного устрою. Проведення корінних перетворень призвело до нагромадження протиріч і кризи економічної системи. Україна пережила гіперінфляцію, істотний спад виробництва, масове приховання безробіття, дестабілізацію валютного ринку. Важким

іспитом для її економіки була фінансова криза, реальним став крах фінансової системи, внаслідок чого рівень життя більшої частини населення різко знизився.

В Україні внаслідок руйнівної дестабілізації створилася реальна загроза економічній та фінансовій безпеці, що зумовило потребу у всебічному дослідженні її стану, виробленні і впровадженні системи фінансово-економічного потенціалу держави [159].

У додатку Щ наведені етапи становлення та розвитку правового регламентування економічної безпеки в Україні [182].

Однією із основних складових економічної безпеки є фінансова безпека держави, яка попри своїй доленосній важливості залишається мало вивченою [159].

У таблиці Ю.1 наведемо деякі підходи до визначення фінансової безпеки держави [85].

Фінансова безпека є надзвичайно складною багаторівневою системою, яку утворюють ряд підсистем, кожна з яких має власну структуру і логіку розвитку. Фінансова безпека держави включає: бюджетну, податкову, боргову безпеку, фінансову безпеку банківської системи, валютну, грошово-кредитну, інвестиційну безпеку, фінансову безпеку страхового та фондового ринку. Причому в першу чергу йдеться про те, що забезпечення даних складових фінансової безпеки має сприяти нарощуванню фінансових ресурсів країни і забезпечувати фінансову стабільність.

У сутності поняття фінансова безпека закладено її взаємозв'язок і національною безпекою країни в цілому, оскільки дефіцит фінансових ресурсів може призводити до недофінансування базових потреб у різних сферах життєдіяльності суспільства та уповільнення економічного розвитку.

Вужчим за змістом є термін фінансова безпека держави, під яким розуміють стабільність системи державних фінансів та спроможність держави виконувати свої внутрішні та зовнішні зобов'язання. Проявом порушення такої безпеки можуть бути: а) технічна неплатоспроможність

держави (дефолт), що зумовлюється відсутністю або недостатністю наявних фінансових ресурсів для виконання таких зобов'язань; б) прихований дефіцит бюджету або зростання заборгованості держави перед одержувачами бюджетних коштів та постачальниками товарів та послуг для державного споживання. Фінансова безпека держави є складовою частиною фінансової безпеки країни в цілому, але не є її синонімом, зважаючи на ширше змістовне наповнення останньої.

Особливий вплив на стан та проблеми у сфері фінансової безпеки в Україні справляє недостатність внутрішніх фінансових ресурсів для економічного розвитку і необхідністю залучення таких ресурсів на зовнішніх ринках. У зв'язку з цим внутрішні загрози для фінансової безпеки (дефіцит бюджету, високі темпи інфляції і знецінення реальної купівельної спроможності фінансових ресурсів) доповнюються зовнішніми – зростанням залежності держави та корпоративного сектора від зовнішніх джерел фінансування.

Аналітичний інструментарій оцінки стану фінансової безпеки залишається мало розробленим. Дотепер відсутній загальноприйнятий набір кількісних показників виміру фінансової безпеки (індикаторів) та їх припустимих (граничних) значень. У табл. 3.5 порівнюються граничні значення індикаторів фінансової безпеки, запропоновані різними авторами.

Рейтингова агенція Moody's для визначення суверенного рейтингу застосовує велику кількість макроекономічних індикаторів. Аналіз показників доповнюється середньостроковим прогнозом на основі оцінки можливих сценаріїв впливу на економіку з боку внутрішніх та зовнішніх шоків з урахуванням історичних, політичних і культурних чинників. Індикатори поділяються на чотири групи – загальноекономічні показники; показники державних фінансів, зовнішніх платежів і боргу; індикатори монетарної і зовнішньої вразливості (vulnerability) та ліквідності. Динаміку деяких показників, які застосовувались при визначенні суверенного рейтингу України, наведено у табл. 3.6.

Таблиця 3.5 – Граничні значення індикаторів фінансової безпеки

Індикатори фінансової безпеки	Сухоруків А.	Глаз'єв С.	Безуглова М.	Концепція економічної безпеки України	Фактичні значення в Україні, на кінець		
					2007 р.	2008 р.	2009 р.
Рівень монетизації економіки, не нижче, %					55	54,4	53,27
Обсяги зовнішнього державного боргу, % від ВВП	30,0	-	30,0	25,0	9,7	15,06	23,15
Обсяги внутрішнього державного боргу, % від ВВП	10,0	-	30,0	30,0	2,61	4,92	11,49
Рівень інфляції, % на рік	5,0	-	25,0	20,0	16,6	22,3	12,3
Обсяг міжнародних резервів центрального банку, місяців імпорту	3,0		-	3,0	5,9	4,1	5,6
Дефіцит зведеного бюджету, % від ВВП	1,0	-	3,0	3,0	1,06	1,5	2,36
Вартість банківських кредитів у національній валюті, % річних	10,0	-	-	-	14,4	17,8	20,9
Рівень доларизації, %	-	10,0	-	10,0	22,8	30,6	31,68

Джерело: [13, 36, 76, 161] та дані Держкомстату України та НБУ за 2007-2008 рр.

Серед традиційних індикаторів фінансової стабільності, які зазвичай використовуються для внутрішньої оцінки рівня фінансової безпеки, агенція Moody's при визначенні рейтингу застосовує низку додаткових показників, серед яких можна виділити:

– показник відкритості економіки, який розраховується як відношення сумарного обсягу експорту й імпорту до ВВП і показує ступінь залежності економіки від світових тенденцій. Показник є суперечливим – з одного боку, інтеграція країни у світову економіку є важливим каналом трансферу технологій, менеджменту та потужним важелем посилення конкуренції на внутрішньому ринку й економічного зростання; і другого – високий рівень відкритості економіки може означати також високу залежність від імпортованої сировини та обладнання, що є характерним для України;

Таблиця 3.6 – Показники фінансової стабільності, що використовуються для оцінки суверенного рейтингу України за 2000-2007 рр.

Індикатори	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Відношення державного боргу до ВВП, %	45,3	36,7	33,5	28,6	24,7	19,7	17,1	17,5
Відношення витрат на обслуговування державного боргу до сукупних державних доходів, %	13,3	8,5	4,8	3,5	4,4	3,0	2,5	2,4
Відношення сальдо поточного рахунку до ВВП, %	4,7	3,7	7,5	5,8	10,5	3,1	-1,6	-3,6
Відношення сукупного зовнішнього боргу до ВВП, %	61,3	53,5	51,0	47,2	46,1	46,6	46,4	44,7
Відношення сукупного зовнішнього боргу до доходів від експорту товарів і послуг, %	92,8	89,2	84,8	75,2	69,9	80,1	83,8	80,5
Чисті зовнішні активи комерційних банків, млрд. дол. США	0,46	0,12	0,11	-0,27	0,06	-2,il	-8,75	-
Відношення чистих прямих іноземних інвестицій до ВВП, %	1,9	2,0	1,6	2,8	2,6	9,1	5,4	1,2
Відношення внутрішнього кредиту до ВВП, %	23,8	21,2	28,1	33,1	31,7	3-1,6	19,5	-
Відношення агрегату М2 до валютних резервів, разів	5,3	3,2	2,9	2,7	2,5	2,0	2,4	-
Коефіцієнт обслуговування боргу (відношення процентних платежів та погашення зовнішнього боргу до надходжень по поточному рахунку), %	3,5	3,2	3,9	4,6	4,5	3,2	3,4	3,3
Індикатор зовнішньої вразливості, EVI %	593,2	278,4	208,8	150,6	125,8	69,7	70,7	64,4
Відкритість економіки, %	119,9	109,3	105,8	112,9	114,9	106,1	99,9	104,7
Коефіцієнт ліквідності, %	45,8	56,5	23,4	28,0	24,4	33,9	35,8	-
Коефіцієнт доларизації, %	38,4	32,4	32,0	31,9	36,4	34,3	38,1	
Індикатор вразливості доларизації, %	65,3	44,9	45,0	45,8	48,3	41,3	53,6	

– відношення сальдо поточного рахунку до ВВП, вище значення якого свідчить про вищу вірогідність неспроможності обслуговувати борг у разі виникнення несприятливих зовнішніх або внутрішніх шоків (зміна умов торгівлі, політична криза, зниження попиту на основних експортних ринках, зростання процентних ставок на міжнародному фінансовому ринку). В останні роки зростання загроз фінансовій безпеці України є очевидним (коефіцієнт знизився з +10,5 % в 2004 р. до -3,6 % у 2007 р., до -7,1 % у 2008 р.);

– відношення чистих прямих іноземних інвестицій (ПІ) до ВВП, що оцінюється як неоднозначний показник. З одного боку, прямі іноземні інвестиції сприяють розвитку певних секторів економіки та експорту, а також забезпечують підтримку платіжного балансу, з другого – відзначається потенційно негативний вплив ПІ на сальдо поточного рахунку внаслідок зростання виплат дивідендів, роялті та оплати послуг материнським компаніям. Крім того ПІ часто супроводжуються наданням дочірнім компаніям корпоративних позик від материнських, що збільшує сукупний зовнішній борг;

– чисті зовнішні активи (the net foreign asset position) комерційних банків, що є частиною так званої міжнародної ліквідності. Розраховуються як різниця між вимогами комерційних банків країни до нерезидентів та зобов'язаннями нерезидентів перед такими банками (показник може мати як позитивне, так і від'ємне значення). Від'ємне значення показника розглядається як потенційна вимога до офіційних золотовалютних резервів. В Україні мають місце негативні тенденції у динаміці цього показника, який зріс із 0,06 млрд. дол. США у 2004 р. до 8,75 млрд. дол. США на початок 2007 р. Останні тенденції свідчать про посилення ризиків для фінансової безпеки України внаслідок надмірних запозичень на зовнішніх ринках. За 2006-2007 рр. заборгованість банківського сектора перед нерезидентами зросла в 5,1 рази і на 01.01.2008 р. досягла 31 млрд. дол. США (36,6 % ВВП);

– індикатор зовнішньої вразливості EVI (External Vulnerability

Indicator), який розраховується як відношення суми короткострокового зовнішнього боргу, довгострокового зовнішнього боргу, який підлягає погашенню протягом року, та сукупних депозитів нерезидентів з терміном більше року до офіційних золотовалютних резервів. Зазначений індикатор відображає наявність взаємозв'язку між співвідношенням запозичень на міжнародних фінансових ринках та золотовалютних резервів з вірогідністю знецінення національної валюти і показує "спроможність протистояти втраті довіри інвесторів внаслідок зростання ризиків або загальних проблем з ліквідністю на зростаючих ринках". Зростання індикатора є сигналом про більшу вразливість фінансового ринку країни, зумовлену надмірним короткостроковим боргом;

– коефіцієнт ліквідності, що розраховується як відношення короткострокових зобов'язань перед банками – учасниками Банку Міжнародних Розрахунків (Базель) до активів, розміщених у цих банках; коефіцієнт набув актуальності після кризи 1997-1999 рр., коли його рівень був надзвичайно високим у країнах, які пережили фінансову кризу (Корея – 140,5 %, Росія – 218,8 %, Індонезія – 291,8 %). Проблеми з ліквідністю в банківському секторі можуть негативно відобразитись на суверенному рейтингу, якщо уряд намагається врятувати проблемні банки від банкрутства (наприклад суверенні рейтинги Кореї і Таїланду були різко понижені в 1997–1998 рр. у зв'язку з тим, що уряди цих країн витратили значні кошти на підтримку банківського сектора);

– коефіцієнт "доларизації", що розраховується як відношення депозитів в іноземній валюті в національній банківській системі до загального обсягу депозитів. Рівень "доларизації" відображає довіру суспільства до урядової фінансової політики і є джерелом потенційного тиску на золотовалютні резерви і, відповідно, нестабільності фінансової системи в разі вилучення депозитів в іноземній валюті. Рівень доларизації в Україні не є найвищим з-поміж країн з низькими кредитними рейтингами (табл. 3.7) і становить 38,1 %. Разом з тим зберігається значний рівень

недовіри до національної валюти, оскільки цей показник практично не змінився порівняно з 1998 р. (рік фінансово-валютної кризи);

– індикатор вразливості доларизації ("dollarization" vulnerability indicator), що розраховується як відношення депозитів в іноземній валюті до суми офіційних золотовалютних резервів та іноземних активів комерційних банків. Індикатор є виміром додаткового ризику для фінансової системи, пов'язаного з "доларизацією", і показує спроможність фінансової системи протистояти впливу депозитів в іноземній валюті за рахунок резервів. Зростання цього показника в Україні з 41,6 % у 2005 р. до 53,6 % у 2006 р. свідчить про посилення ризиків доларизації для фінансової безпеки.

Таблиця 3.7 – Рівень доларизації у країнах з низькими кредитними рейтингами, %

Країна	Рейтинг	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Мексика	Baal	8,0	6,8	5,6	5,5	4,7	3,5	3,4	3,4	3,6
Таїланд	Baal	1,1	1,4	1,5	1,3	1,0	1,0	1,0	1,6	1,5
Казахстан	Baa2	37,0	47,8	50,9	60,9	60,0	47,1	43,2	41,9	35,2
Росія	Baa2	43,6	40,8	37,3	34,2	35,1	26,9	25,1	22,8	15,8
Болгарія	Baa3	51,2	50,3	54,0	52,4	52,0	48,3	43,1	44,1	45,3
Хорватія	Baa3	73,8	73,6	71,1	73,9	67,8	64,6	64,0	61,4	52,8
Румунія	Baa3	37,1	43,1	46,8	49,0	44,6	42,5	41,2	41,9	40,8
Азербайджан	Ba1	62,8	71,9	88,1	85,4	84,2	82,0	79,9	80,7	74, i
Перу	Ba3	76,5	77,3	76,9	74,3	73,2	70,6	64,1	64,3	59,9
Туреччина	Ba3	45,3	47,5	46,9	58,6	54,8	45,9	41,9	34,3	35,1
В'єтнам	Ba3	36,6	39,3	40,4	42,4	38,8	30,4	29,8	30,0	32,2
Індонезія	B1	20,2	15,1	13,9	12,9	13,0	13,8	11,5	13,1	13,5
Пакистан	B1	30,0	12,3	10,8	13,5	12,0	8,0	7,6	7,8	7,3
Філіппіни	B1	32,6	31,5	32,3	30,7	30,1	31,2	30,9	34,6	27,0
Україна	B1	39,1	43,7	38,4	32,4	32,0	31,9	36,4	34,3	38,1
Уругвай	B1	90,6	91,5	91,6	93,9	95,4	95,0	94,1	92,7	91,7
Аргентина	B3	58,4	61,1	66,6	72,5	2,9	6,1	10,3	9,3	10,0
Болівія	B3	84,6	86,0	85,9	83,9	85,1	85,8	80,1	72,1	61,9
Парагвай	Saa1	47,5	57,7	61,6	66,2	68,5	61,9	56,6	53,0	50,3

Отже, враховуючи відповідні показники фінансової стабільності, політичні, правові та економічні ризики міжнародні рейтингові агентства Standard & Poor's, Moody's, Fitch Rating та Rating and Investment Information, Inc. здійснюють оцінки суверенних рейтингів, від яких, в свою чергу, залежить вартість зовнішніх запозичень. При цьому суверенні рейтинги не в

повній мірі визначають вартість запозичень, а тільки несуть посилення кредиту (credit enhancement), адже більшості інвесторів закон або статутні документи не дозволяють вкладати кошти в цінні папери, які не досягли рейтингу відповідного класу. Тому країни зі спекулятивними рейтингами змушені залучати позики за високими відсотковими ставками або взагалі не мають такої можливості [170].

Суверенні рейтинги України за період з 2004 по травень 2010 року (додаток Я) свідчать про високий спекулятивний рейтинг боргових зобов'язань (в іноземній валюті B2 від Moody's і B- від Standard & Poor's і Fitch Rating, в національній валюті B2 від Moody's і B від Standard & Poor's, B- Fitch Rating) [122]. При цьому Україна перебуває на тому самому рівні, що й Ямайка, Ліван, Пакистан і Руанда, залишаючи позаду тільки Еквадор (додаток АА) [204].

Надто помітною фінансова слабкість країни стає тоді, коли порушується питання захисту її облігацій від дефолтних ризиків за допомогою відповідних кредитних свопів (credit default swaps).

Своп на кредитний дефолт, або кредитний дефолтний своп (CDS), ідентичний гарантії і концентрується на захисті від кредитного ризику. Як структурно простий і документально опрацьований, він міцно займає положення лідера за кількістю операцій, що укладаються, і питомій вазі у загальному об'ємі ринку кредитних деривативів.

Під CDS розуміють фінансовий інструмент, який дозволяє його емітенту продати (перенести) кредитний ризик по фінансових активах «інвесторові» в цей ризик. Канонічною формою CDS є двостороння угода між двома сторонами, як правило, строком 5 років, за яким відбувається своп (обмін) періодичних платежів на виплату обумовленої в контракті суми у випадку, якщо станеться кредитна подія за деякими фінансовими активами (reference assets) зазначеного боржника (reference entity). Кредитною подією може бути як оголошення дефолта позичальником або пов'язаними з позичальником емітентами за своїми зобов'язаннями перед кредитором, так і

зміна суверенного або корпоративного кредитного рейтингу. За разову плату (upfront) та річну премію, що виплачується впродовж терміну погашення облігацій (underlying), емітент свопа гарантує компенсацію [70, 160, 171].

CDS номінуються в іншій валюті, відмінній від національної, як правило, в доларах США чи євро. Вартість CDS вимірюється в базисних пунктах середа; в разі п'ятирічного CDS вартість покриття ризику дефолта на 1 млн. дол. США при спреді по CDS в 10 пунктів складає 1 тис. дол. США. Динаміку вартості українських свопів (CDS 5Y Ukraine) у порівнянні з іншими країнами відображено на рисунку 3.4-3.5 і таблицях АБ.1-АБ.2 додатку АБ (за даними Bespoke Investment Group, Cbonds Group, Astrum Investment Management та CME Group) [42, 49, 196, 197, 205].

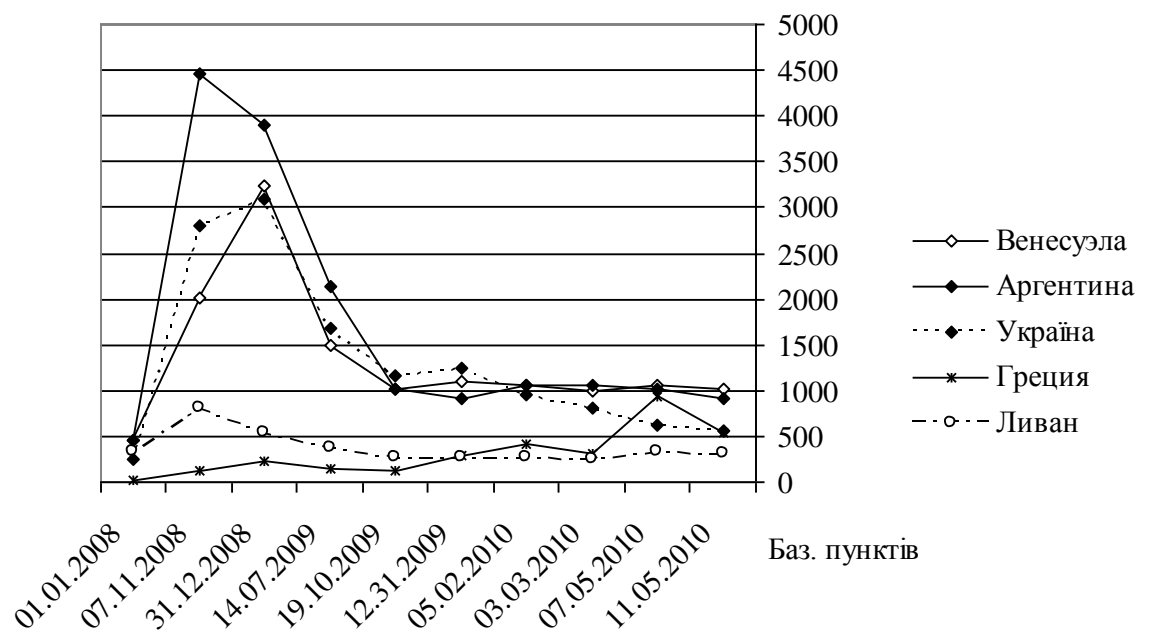

Рисунок 3.4 – Динаміка вартості CDS 5Y (USD) за 2008-2010 рр. (перші 5 країн з найбільшою вартістю свопів станом на 11.05.2010 р.), базисних пунктів (за даними Bespoke Investment Group та Astrum Investment Management)

Таким чином вартість страхування від дефолту по Україні є однією з найвищих у світі (подекуди поступаючись Венесуелі та Аргентині) – в четвертому кварталі 2009 року Україна займала перше місце у світі за цим

показником. Проте фінансово-кредитні проблеми країн PIIGS (Португалії, Італії, Іспанії, Ірландії і Греції), Пакистану, Венесуели та Аргентини у травні-червні 2010 року призвели до просунення в рейтингу найвищих цін по CDS на п'яте місце у світі [205] (рис. 3.5).

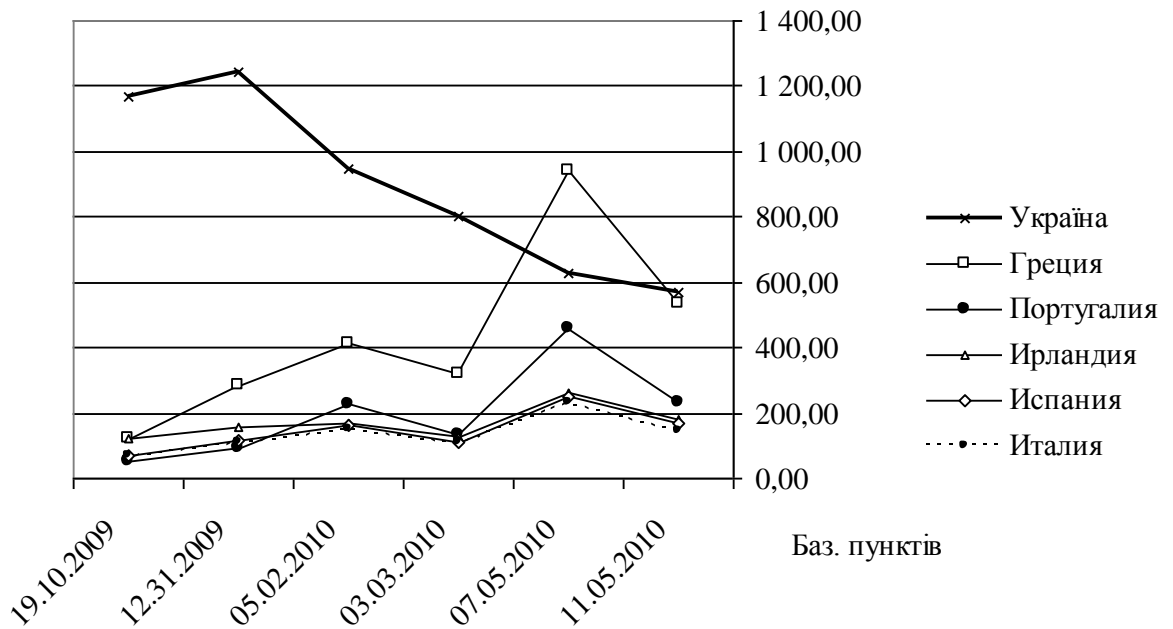

Рисунок 3.5 – Динаміка вартості CDS 5Y (USD) за період з 19.10.2009 до 11.05.2010 рр. (країни PIIGS і України станом на 11.05.2010 р.), базисних пунктів (за даними Bespoke Investment Group та Astrum Investment Management)

При цьому слід зазначити, що індекси, які відображають купівлю-продаж таких деривативів, можуть виступати показниками фінансової безпеки країни, адже на їх основі міжнародними фінансово-кредитними установами та організаціями розраховується ймовірність дефолту країни (Probability of Default). Так, наприклад, показник CPD (Cumulative Probability of Default) розраховується CME Group (таблиця АВ.1 – АВ.3 додатку АВ) [200, 201, 202, 205], Deutsche Bank (таблиця АВ.4 додатку АВ) [40], ООН (таблиця АВ.5 додатку АВ) [189], Credit Suisse (таблиця АВ.6 додатку АВ) [199], Royal Bank of Scotland (додаток АГ) [57].

Ймовірність дефолту також є об'єктом купівлі-продажу на

віртуальному ринку «Intrade.com», попит і пропозиція на якому також формується з урахуванням вартості CDS (таблиця АВ.7 додатку АВ) [137].

Слід зазначити, що операції з кредитно-дефолтними свопами не регулюються спеціальним законодавством, а торгівля здійснюється поза біржами, на неорганізованому ринку. Окрім того, завдяки відсутності вимог по підтримці відповідних зобов'язанню активів, дефолтні свопи також можуть використовуватися і для спекуляцій.

Офіційної статистики розміру обороту CDS не існує. За оцінками експертів Міжнародної асоціації свопів і деривативів (International Swaps and Derivatives Association), на кінець 1-го півріччя 2007 р. номінальний об'єм ринку CDS складав 45 трлн. дол. США (рис. 3.6). Тоді як ринок облігацій і інших первинних фінансових інструментів, на які можуть виписуватися свопи, не перевищував 25 трлн. дол. США, тобто майже половину ринку складала операції спекулятивного характеру. За оцінками ISDA на кінець II кварталу 2009 р. оборот CDS складав близько 30 трлн. дол. США (для порівняння: ВВП всього світу в 2009 р. не перевищував 70 трлн. дол. США) [203, 207].

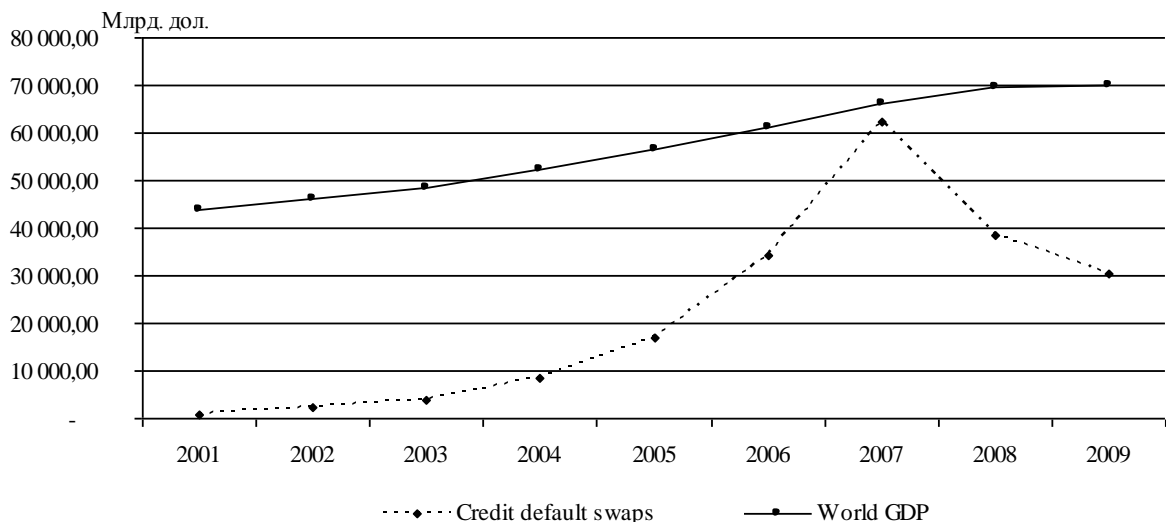

Рисунок 3.6 – Обсяг ринку CDS і світовий ВВП у 2001-2009 рр.

Вочевидь, що можливість спекуляцій з CDS призводить до того, що об'єми дефолтних свопів, випущених на один базовий актив, можуть в

десятки разів перевершувати величину цього активу. Наприклад, американський інвестбанк Lehman Brothers за станом на 14 вересня 2008 р. мав боргові зобов'язання на 155 млрд. дол. США, тоді як номінальна вартість CDS, виписаних на борги фінустанови, перевищила \$400 млрд.[40, 82].

CDS на вітчизняні єврооблігації емітуються з 2004 р. (рис. 3.7). Їх, як правило, емітують крупні іноземні банки, незалежно від того, хто є андеррайтером єврооблігацій України. Під час президентських виборів 2004 року котирування цих похідних паперів впритул наближалися до 400 б.п. Потім вони знизилися удвічі і впродовж трьох років вагалися в діапазоні 200-250 б.п. Зростання котувань протягом вересня 2008 р. – квітня 2009 р. збіглося із загостренням світової кризи, кризових явищ в економіці країни, системній банківській кризі, труднощах у проведенні переговорів щодо постачання газу на територію України. Після досягнення вершини в 2800 б.п. сталося зниження котирувань до 1700 б.п. на початку листопада 2008 р., коли МВФ прийняв рішення про виділення Україні \$16,5 млрд. Згодом зростання CDS поновилося і ціна досягла 5250 б.п. Це були найдорожчі дефолтні свопи на ринку (проте вартість CDS на Україну залишається в першій десятці країн світу) [42, 49, 196, 198].

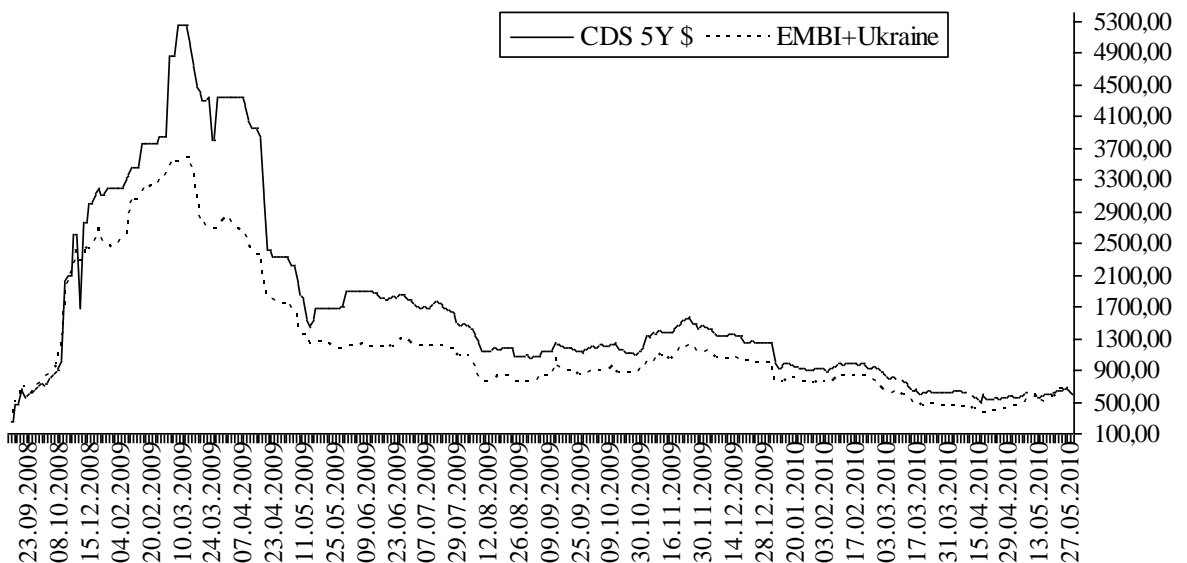

Рисунок 3.7 – Динаміка котувань CDS на українські облігації та індексу EMBI+Ukraine за 2008-2010 рр., базових пунктів

За думкою експертів через котирування на ринку CDS можна маніпулювати ціною самого базового активу, наприклад, облігацій. (Варто зазначити, що індекс CDS прямо залежить від доходності єврооблігацій України, рівень якої характеризує індекс EMBI+Ukraine (коефіцієнт кореляції дорівнює 0,97-1) (рис. 3.7)). Так, змовившись, декілька продавців CDS на певні цінні папери можуть виставити завищені котирування своїв. Як реакція на такий індикатор держателі базових цінних паперів можуть почати масово позбавлятися від нібито «переддефолтних» паперів. В результаті їх прибутковість різко збільшиться (за рахунок дисконту при продажі). Що стане для ринку ще одним підтвердженням того, що емітенту дійсно загрожує дефолт. Тоді як насправді емітент може не мати ніяких проблем із платоспроможністю.

Отже, за даними DTCC (The Depository Trust & Clearing Corporation) загальна номінальна вартість відкритих позицій по CDS суверенних країн значно перевищує сукупний обсяг облігацій, що лягли в основу цих контрактів (рис. 3.8, таблиці АД.1-АД.4 додатку АД) [206].

Загальний обсяг контрактів по українським CDS на початок травня 2010 р. склав біля 50 млрд. дол. США у порівнянні з 1,68 млрд. дол. США базових активів, що свідчить про значний рівень спекулятивних операцій. За коефіцієнтом спекуляції на початок травня 2010 р.

Україна вийшла на друге місце у світі серед 57 суверенних CDS і дев'яте місце серед 1000 найбільших за обсягами CDS суб'єктів, зобов'язання яких лягли в основу контрактів (табл. 3.8) [206].

Таким чином протягом 2008-2010 років Україна посідає визначальні місця у рейтингу країн – претендентів на дефолт. При цьому кількість спекулятивних операцій по CDS України є найбільшою у світі по відношенню до чистих активів. Дані обставини вимагають обґрунтованих змін фінансової політики держави для забезпечення фінансової безпеки країни та запобігання можливого дефолту в майбутньому.

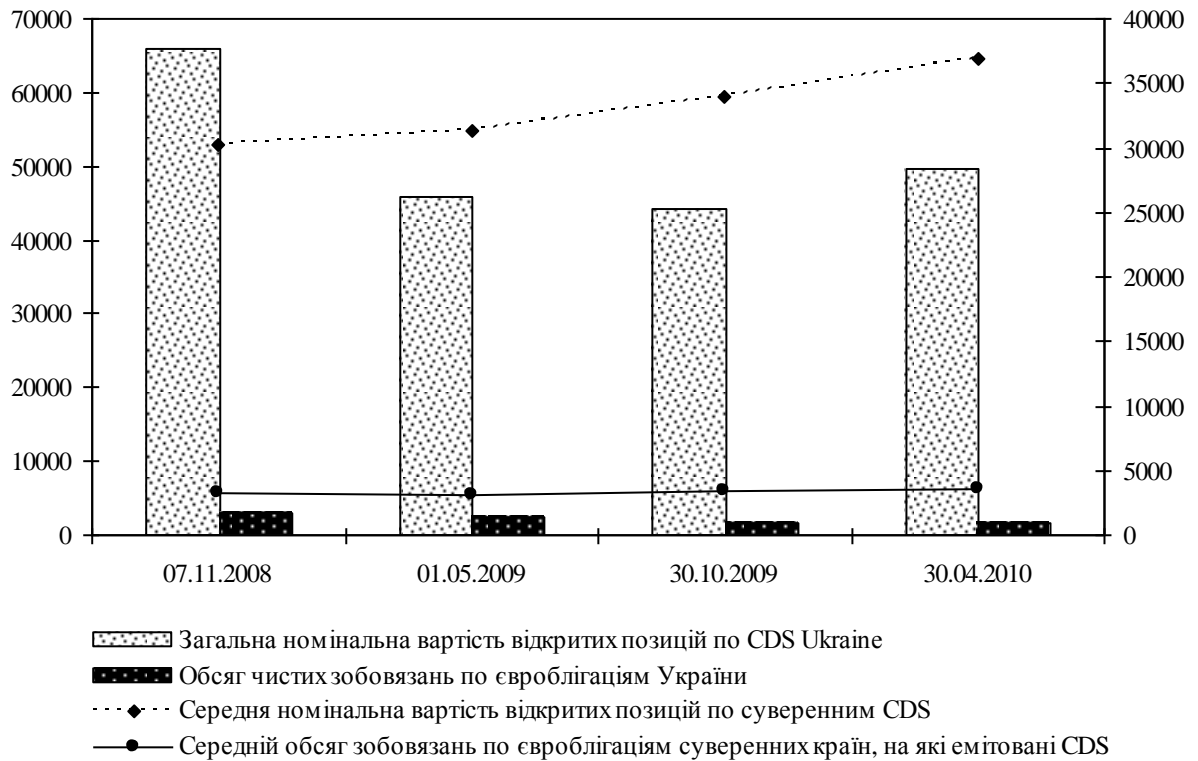

Рисунок 3.8 – Номінальна вартість відкритих позицій по CDS України та обсяг базових активів у порівнянні із середніми суверенними показниками за 2008-2010 рр.

Загрози для фінансової безпеки країни виникають як через заміщення податкових надходжень борговими зобов'язаннями, що веде до погіршення індикаторів стійкості фінансової системи, так і внаслідок надмірного податкового навантаження і погіршення макроекономічних індикаторів.

Таблиця 3.8 – Перша десятка країн світу та інших суб'єктів, зобов'язання яких лягли в основу контрактів CDS за рівнем співвідношення номінальної вартості відкритих позицій по CDS та обсягу базових активів станом на 30.04.2010 р.

№ з/п	Країна (Sovereign)	Коефіцієнт спекуляції	Боржник за зобов'язаннями (reference entity)	Коефіцієнт спекуляції
1	Туреччина	31	Scandinavian Airlines System Denmark-Norway-Sweden	48
2	Україна	30	Rexel Developpement SAS	44
3	Венесуела	29	The Nielsen Company B.V.	40

Продовження таблиці 3.8

№ з/п	Країна (Sovereign)	Коефіцієнт спекуляції	Боржник за зобов'язаннями (reference entity)	Коефіцієнт спекуляції
4	Казахстан	28	Grohe Holding GMBH	34
5	Аргентина	28	Unitymedia GMBH	34
6	Росія	28	BSM Ireland Finance Limited	34
7	Філіппіни	26	UPC Holding B.V.	32
8	Південна Африка	21	Туреччина	31
9	Малайзія	19	Україна	30
10	Таїланд	19	Ineos Group Holdings PLC	29
	Середня за суверенними CDS	10	Середня за CDS Top-1000	13

Розглядаючи фінансову безпеку держави, важливо враховувати вплив податкових важелів фінансової безпеки на індикатори, що визначають спроможність держави виконувати свої внутрішні та зовнішні зобов'язання: відношення суми державного боргу до ВВП, відношення суми державного боргу до доходів бюджету, відношення доходів бюджету до ВВП. Ці показники є взаємопов'язаними, що виражається такими рівнянням:

$$\frac{\text{ДБ}}{\text{ВВП}} = \frac{\text{ДБ}}{\text{НБ}} \times \frac{\text{НБ}}{\text{ВВП}} \quad (3.1)$$

де ДБ – державний борг;

НБ – доходи бюджету.

Розкладення коефіцієнта державного боргу на дві складові показує нам наскільки спроможність держави виконати зобов'язання за рахунок доходів бюджету (ДБ / НБ) залежить від фіскального коефіцієнта (НБ / ВВП). Якщо виразити ДБ / НБ через b як кутовий коефіцієнт регресії; НБ / ВВП як незалежну змінну – x , а ДБ / ВВП як функцію y від x , формула (3.1) матиме вигляд:

$$y = bx \quad (3.2)$$

де y – відношення суми державного боргу до ВВП;
 x – фіскальний коефіцієнт (відношення доходів бюджету до ВВП);
 b – коефіцієнт відношення боргових зобов'язань до доходів бюджету (показник, обернений спроможності держави виконувати зобов'язання за рахунок бюджетних надходжень).

У табл. 3.9 наведено індикатори спроможності України виконувати зобов'язання. Загострення фінансової нестабільності і посилення ризиків мало місце у зв'язку з кризовим станом податкових надходжень в 1999 р., коли фіскальний коефіцієнт становив лише 0,15 (1999 р.), а обсяги державного боргу перевищували бюджетні доходи в 3,15 рази. Протягом наступних років (2000-2007) в умовах економічного зростання підвищується рівень фіскального коефіцієнта та зростає спроможність виконання державою своїх зобов'язань (унаслідок посилення фіскальної результативності – відношення суми державних доходів до ВВП, а також у зв'язку зі скороченням державного боргу. Враховуючи вплив кризисних явищ протягом 2008-2009 рр., у зв'язку із значним збільшенням державного боргу другий індикатор збільшився майже на 100 %, що не може не викликати занепокоєння. Проте внаслідок значної централізації перерозподілу ВВП фіскальний коефіцієнт продовжив своє зростання.

Таблиця 3.9 – Спроможність України виконувати боргові зобов'язання і фіскальний коефіцієнт в 1997-2009 рр.

Показник	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Відношення доходів бюджету до ВВП	0,29	0,16	0,15	0,21	0,19	0,20	0,28	0,29	0,32	0,32	0,31	0,33	0,34
Відношення державного боргу до доходів бюджету	0,86	2,36	3,15	1,77	1,59	1,42	1,20	0,96	0,60	0,50	0,43	0,56	1,01

Спроможність збирати податки є важливою передумовою гарантування фінансової безпеки країни, що демонструє ефективність податкової системи і

податкових інститутів влади. Стабільність та передбачуваність податкових надходжень мають велике значення для забезпечення виконання державою своїх зобов'язань, позитивно впливаючи на групу індикаторів стійкості фінансової системи (дефіцит бюджету у відсотках до ВВП; загальний рівень видатків зведеного бюджету у відсотках до ВВП; обсяг, структура і вартість обслуговування сукупного державного боргу у відсотках до ВВП; співвідношення між виплатами з обслуговування й погашення державного боргу та загальними доходами державного бюджету і ВВП). Зарубіжний досвід (Перу, Туреччина, Індія) свідчить, що навіть за низького значення відношення суми державного боргу до ВВП недостатній рівень податкової спроможності держави, може спричинити серйозні проблеми з виконанням боргових зобов'язань. Тому створення справедливої та ефективно системи оподаткування є одним із найважливіших завдань у сфері фінансової безпеки.

В таблиці АЕ.1 додатку АЕ порівнюється спроможність різних країн виконувати свої боргові зобов'язання за рахунок державних доходів (відношення сукупного державного боргу до доходів зведеного бюджету) за останні 10 років. Основні тенденції показують можливі діапазони критеріїв фіскальної достатності для країн із різним ступенем економічного розвитку. Для розвинених країн нормальний рівень відношення сукупного державного боргу до доходів зведеного бюджету знаходиться на рівні 110-120 %. Такий достатньо високий рівень цього показника є прийнятним для країн з високими інвестиційними рейтингами і, відповідно, доступом до дешевих фінансових ресурсів на світовому ринку.

Країни Південно-Східної Азії проводять більш ризикову політику у цій сфері, і відповідний коефіцієнт значно перевищує рівень розвинених країн (у 2006 р. він становив від 130 % у В'єтнамі до 286 % у Сінгапурі). Це пояснюється низьким рівнем фіскальних коефіцієнтів у таких країнах. Очевидною є також політика низьких податків, що стимулює економічне зростання. Достатньо високі кредитні рейтинги країн Південно-Східної Азії

при невисокому рівні фіскальної спроможності, зумовленій ліберальною фінансовою політикою, можна пояснити урахуванням інших чинників фінансової безпеки, окрім податкових важелів.

Порівняно з іншими країнами можна помітити низьку фіскальну спроможність України щодо виконання боргових зобов'язань протягом 1997-2001 р., коли державний борг перевищував доходи (коефіцієнт перевищення > 100 %). У 2002 р. Україна виходить за цим показником на рівень розвинених країн, а в 2005 р. – на рівень 60 %, характерний для країн із середнім рівнем розвитку і кредитними рейтингами інвестиційного класу. Виходячи з проведених міжнародних порівнянь, такий рівень коефіцієнта можна вважати достатнім для гарантування фінансової безпеки. Розсудливою з позицій фінансової безпеки буде податкова політика, спрямована на підтримку зазначеного індикатора в межах граничного значення – темпи зростання податкових доходів держави не повинні перевищувати темпів зростання боргових зобов'язань у середньостроковій перспективі.

Другим важливим індикатором, який вимірює рівень фіскальної достатності системи оподаткування для виконання державних зобов'язань, є відношення суми державних витрат на погашення процентних зобов'язань до суми державних доходів. У додатку АЕ також порівнюється спроможність різних країн виконувати свої поточні зобов'язання по сплаті процентів за рахунок державних доходів за останні 10 років (табл. АЕ.2).

Динаміка показника відношення процентних витрат на обслуговування боргу до доходів зведеного бюджету в різних групах країн є схожою. У розвинених країнах забезпеченість виконання процентних зобов'язань за рахунок державних доходів зростає: якщо в 1997 р. майже 10 % державних доходів використовувалося для погашення процентів, то в 2006 р. – 4,3 %. Це зумовлюється суттєвим зниженням загального рівня процентних ставок. Для країн із середнім рівнем розвитку і високим кредитним рейтингом значення цього показника знизилося протягом 1997-2006 рр. із 4,7 до 3 %. Порівняно з іншими країнами протягом 1997-2001 рр. в Україні значно вища частка

доходів держави використовувалась на сплату процентів (від 8,5 до 13,3 %), що було зумовлено високим рівнем процентних ставок по запозиченнях. Із їх зниженням та зростанням доходів зведеного бюджету в 2002-2006 рр. цей показник зменшується до рівня 3,0 %, що відповідає його значенню для країн із середнім рівнем розвитку. Для підтримання надійного рівня фінансової безпеки динаміка податкових доходів в Україні у середньостроковій перспективі не повинна бути меншою від динаміки процентних виплат.

Можна стверджувати, що в 2005-2007 рр. індикатори фінансової безпеки України, що відображають спроможність держави виконувати свої внутрішні та зовнішні зобов'язання, встановилися на рівні, який гарантує фінансову стабільність. З цих позицій застосування податкових важелів фінансової безпеки в перспективі полягатиме у забезпеченні достатніх доходів держави для збереження досягнутого рівня індикаторів. Разом з тим необхідно забезпечити реалізацію принципу фіскальної достатності в широкому розумінні, а саме забезпечення у бюджеті ресурсів в обсягах, достатніх не лише для виконання боргових зобов'язань, але й для фінансування суспільно необхідних функцій держави. Непомірні боргові та процентні виплати значно звужують бюджетний потенціал держави і її спроможність виконувати законодавчо закріплені за нею функції.

Таким чином, гарантування дієвої системи фінансової безпеки передбачає з'ясування і систематизацію явищ, подій, дій, настання або здійснення яких прямо чи опосередковано може становити загрозу для такої безпеки. Запропонована вище класифікація індикаторів фінансової безпеки дає можливість системно оцінити ризики та загрози у цій сфері та визначити цілі державної політики у сфері фінансової безпеки України.

Така політика повинна включати єдиний збалансований комплекс заходів, спрямованих на забезпечення стабільності фінансової системи, запобігання відпливу капіталів, раціональне використання фінансових ресурсів. Закон України "Про основи національної безпеки України" до основних завдань у сфері фінансової безпеки відносить подолання «тінізації»

економіки через реформування податкової системи, оздоровлення фінансово-кредитної сфери та припинення відпливу капіталів за кордон, зменшення позабанківського обігу грошової маси; забезпечення збалансованого розвитку бюджетної сфери, внутрішньої і зовнішньої захищеності національної валюти, її стабільності, захисту інтересів вкладників, фінансового ринку; здійснення виваженої політики внутрішніх та зовнішніх запозичень.

Довгострокова державна політика у сфері фінансової безпеки потребує чітко визначених концептуальних засад та стратегічних цілей. Стратегія фінансової безпеки має включати: визначення критеріїв і параметрів фінансової безпеки України, про які детально йшлося вище; розробку механізмів і заходів ідентифікації загроз фінансовій безпеці, форм їх прояву і локалізації; встановлення основних суб'єктів загроз, механізмів їх функціонування і впливу на національну фінансову систему; розробку методології прогнозування, виявлення і запобігання виникненню чинників, що визначають виникнення загроз фінансовій безпеці, проведення досліджень з виявлення тенденцій і можливостей розвитку таких загроз.

Для реалізації політики у сфері фінансової безпеки важливим є питання координації дій податкової, бюджетної та монетарної політики з метою запобігання їх можливого негативному впливу на таку безпеку. Для формування ефективної системи запобігання загрозам комплексна система забезпечення фінансової безпеки України має формуватися на таких принципах:

- сфера відповідальності кожного органу має бути чіткою, недвозначною й законодавчо затвердженою;
- орган державного регулювання й контролю повинен бути операційно незалежним, але в той же час підзвітним у виконанні своїх обов'язків і повноважень;
- орган фінансового регулювання повинен мати адекватні повноваження, включаючи інспектування, розслідування, нагляд і

примусове, якщо буде потреба, виконання регулятивних норм, а також належні ресурси для їхнього виконання.

Незважаючи на відносно сприятливі економічні показники розвитку України протягом останніх років, ризики погіршення економічної ситуації, зовнішні і внутрішні загрози фінансовій безпеці України залишаються значними. Відповідно до наведеного вище переліку індикаторів можуть бути ідентифіковані основні загрози для фінансової безпеки на сучасному етапі розвитку.

Джерелом загроз для фінансової безпеки країни є вірогідне погіршення індикаторів стійкості державних фінансів. Низька ефективність та корумпованість у сфері податкового адміністрування, масштабне ухилення від сплати податків, бюджетно-регіональний сепаратизм підвищують вірогідність зростання дефіциту бюджету. Дефіцитний споживчо-орієнтований державний бюджет є каталізатором споживчої моделі економіки, зумовлює зростання інфляції та імпорту, погіршення стану поточного балансу.

Порівняно невисокі показники потужності національної фінансової системи свідчать про її вразливість, відсутність достатніх можливостей для подолання криз.

Про зростання зовнішньої залежності фінансової системи свідчать високий рівень її доларизації, значні обсяги відпливу капіталів за кордон, іноземна фінансова експансія, що здійснюється у пасивний (шляхом зростання сукупного зовнішнього боргу) та активний (шляхом приватизації, скупки корпоративних прав найбільших банків і підприємств) способи. Ризики для фінансової безпеки України, пов'язані з міжнародним рухом капіталу, полягають у підвищенні її залежності від зовнішнього фінансування.

Незадовільний фінансовий стан реального сектора створює потенційну загрозу виникнення платіжної кризи, що може негативно вплинути на стабільність фінансової системи в цілому. Серед основних загроз фінансовій

безпеці у цій сфері можна виділити низький рівень кредитоспроможності підприємств реального сектора економіки, зниження рівня платоспроможності та ліквідності підприємств, відставання темпів приросту капіталу від темпів зростання заборгованості.

Основною метою політики у сфері фінансової безпеки має бути стабільний розвиток фінансової системи країни в напрямі нагромадження фінансових ресурсів для економічного розвитку та забезпечення її стійкості до потенційно негативного впливу вищенаведених зовнішніх і внутрішніх ризиків та загроз. Завдання політики у сфері фінансової безпеки полягають у своєчасній оцінці та реагуванні на існуючі та потенційні загрози у цій сфері.

ВИСНОВКИ

Відомо, що фінансова політика держави є найважливішою складовою системи державного регулювання соціально-економічних процесів в країні, виступає інструментом реалізації політики держави в будь-якій сфері суспільної діяльності, визначає місце національної економіки у світовому економічному і політичному просторі, а отже, вимагає значної уваги економістів та політологів. Незважаючи на це аналіз відповідної літератури свідчить про відсутність узгодженої думки вчених щодо сутності та складових фінансової політики, недостатньо вивченими на наш погляд залишаються питання політичної спрямованості фінансової політики, що потребувало певного уточнення термінів внутрішньої та зовнішньої фінансової політики.

Узагальнюючи підходи вітчизняних та зарубіжних вчених при визначенні сутності, типів та складових фінансової політики, в дослідженні ця категорія розглядалася як складова частина фінансової науки, частина (підсистема) її економічної політики, імперативна, науково обґрунтована система планування, організації, регулювання й контролю фінансових відносин у процесі формування, раціонального розподілу між соціальними групами населення, галузями народного господарства і регіонами країни, і ефективного використання фінансових ресурсів держави з метою виконання державою своїх функцій. Проаналізувавши вплив різних економічних течій на формування та реалізацію фінансової політики, визначено, що окремі елементи класичної, кейнсіанської та неокласичної теорії покладені в основу фінансової політики більшості країн світу.

В дослідженні значної уваги було приділено визначенню місця внутрішньої та зовнішньої фінансової політики в системі економічної політики держави. Зважаючи на те, що будь-яка національна економіка в тому або іншому ступені залежить від певного елемента світового ринку та

міжнародних фінансово-економічних відносинах, особливого значення було надано зовнішній фінансовій політиці, під якою слід розуміти комплекс дій і заходів, що здійснюються державою в межах наданих їй функцій та повноважень, спрямованих на розвиток і регулювання фінансово-кредитних відносин з іншими країнами, що передбачає мобілізацію «зовнішніх» фінансових ресурсів, їх раціональний розподіл і ефективне використання суб'єктами господарювання даної країни, забезпечуючи при цьому реалізацію економічного потенціалу держави, національних фінансових інтересів і фінансової безпеки, макроекономічну і зовнішньоекономічну стабільність. Водночас було зазначено, що стратегічні і тактичні цілі внутрішньої та зовнішньої фінансової політики є тісно взаємопов'язаними, при цьому реальне співвідношення зовнішньої та внутрішньої фінансової політики більшою мірою залежить від конкретних обставин, фінансово-економічної ситуації в країні, ступені відкритості економіки країни та її інтегрованості у світове фінансове середовище, а отже внутрішня фінансова політика є визначальною для зовнішньої фінансової політики держави, перебуваючи водночас під впливом останньої.

За результатами проведеного дослідження складових фінансової політики було визначено, що в економічній літературі не було виявлено спільних поглядів щодо напрямків її реалізації, в т. ч. і залежно від її політичної спрямованості. При цьому найбільш дослідженими залишаються на сьогоднішній день фіскальна і монетарна політика, які більшість дослідників включають до складу фінансової політики. Водночас відсутні єдині підходи щодо визначення їх складових, включення їх до складу фінансової та економічної політики як відносно самостійних напрямків. Зважаючи на це в роботі було досліджено роль та значення бюджетної, податкової, соціальної, інвестиційної, амортизаційної, боргової, валютної, цінової, зовнішньоторговельної та міжнародної фінансової політики, в результаті чого було доведено їх тісний взаємозв'язок та взаємозалежність у внутрішньому та зовнішньому впливі на забезпечення національних

фінансово-економічних інтересів, фінансово-економічної безпеки країни, що, в свою чергу визначає соціально-економічний розвиток та зростання суспільного добробуту в країні.

Таким чином, фінансова політика виступає складовою внутрішньої і зовнішньої економічної політики, яка визначає зміст діяльності держави та її компетентних органів у сфері регулювання внутрішньо- та зовнішньоекономічних відносин й організації фінансової системи, а її головним функціональним завданням є забезпечення захисту національних фінансово-економічних інтересів і національної безпеки країни в економічній і, опосередковано, у політичній, соціальній, екологічній та інших сферах. В свою чергу ефективність реалізації фінансової політики залежить від узгодженості її окремих складових при максимально повній реалізації поставлених тактичних і стратегічних цілей.

За результатами аналізу фіскальної політики можна зробити висновки, що згідно визначених стратегічних пріоритетів, видатки державного бюджету спрямовувалися передусім на фінансування поточних соціальних статей бюджету. Випереджальне зростання соціальних видатків на першому етапі (2005-2006 рр.) видається виправданим, оскільки, як вже зазначалося, економічна модель 2001-2004 рр. характеризувалася надмірними капітальними видатками, ефективність яких була значно нівельована відсутністю дієвої системи контролю за конвертацією численних пільг в інвестиційної інноваційну модернізацію основних фондів, натомість соціальні стандарти України були нижчими, ніж це дозволяв рівень економічного розвитку.

Між тим, у 2007-2008 рр. соціальний вектор бюджетно-податкової політики почав надмірно домінувати в економіці. Під впливом чинників політичного циклу відбувалося штучне розширення соціальної складової за рахунок критичного зменшення капітальних видатків. Часта ротація складу Кабінету Міністрів змушувала новий уряд щоразу провадити більш «щедру» бюджетну політику, аніж його попередники, що, в кінцевому підсумку,

деформувало економічну структуру бюджету.

Головним недоліком податкової політики є відсутність послідовної позиції у Верховній Раді не дозволяє впродовж майже десяти останніх років визначити основні шляхи зниження загального рівня оподаткування та прийняти Податковий Кодекс, який має стати основою системної податкової реформи в Україні. Саме надмірна питома вага непрямих податків у структурі надходжень бюджету може розглядатися як підґрунтя пом'якшення впливу наслідків фінансово-економічної кризи на бюджетно-податкову сферу України. Разом з тим, така модель фінансування бюджетних витрат зумовлює значні ризики для економічного розвитку України в тривалій перспективі, оскільки ставить наповнення Державного бюджету в залежність від динаміки імпорту.

Здійснивши аналіз сучасного стану та тенденцій боргової політики України, можна зробити наступні висновки: внаслідок проведення українським урядом політики, зорієнтованої на неінфляційні механізми погашення дефіциту бюджету, абсолютна величина державного боргу перманентно зростає; особливістю державного боргу України є значне переважання у його структурі зовнішньої складової; у результаті закінчення пільгових періодів за раніше отриманими кредитами обсяги платежів за державним боргом зросли в абсолютній величині; на позичковому ринку простежується тенденція до збільшення строковості державних цінних паперів; середньозважена дохідність ОВДП характеризується спадною динамікою, що у підсумку сприяє зменшенню вартості державних запозичень; простежується тенденція до збільшення обсягів фінансування програм розвитку, про що свідчить зростання частки гарантованого боргу внаслідок залучення кредитних ресурсів для будівництва та реконструкції автомобільних доріг.

Динаміка монетарних агрегатів у 2005-2008 рр. підтримувалася Національним банком України на рівні, який давав змогу поступово підвищувати рівень задоволення потреб економічних суб'єктів у грошових

коштах. З метою забезпечення стабільності на грошово-кредитному ринку НБУ постійно проводив операції як з рефінансування, так і з мобілізації коштів, обсяги яких у окремі періоди були досить значними. За умов активного проведення операцій щодо підтримки ліквідності банківської системи головним монетарним важелем була процентна політика. Протягом 2002-2008 років НБУ також активно проводилася політика щодо відновлення і збільшення обсягів валютних резервів; з вересня 2008 року шляхом цільових інтервенцій НБУ забезпечував валютно-курсову стабільність.

Грошово-кредитна політика Національного банку України в 2005-2008 рр. характеризувалася недостатнім рівнем системності та чіткості методологічних підходів. Це позначилося на відсутності визначення основних завдань політики процентної ставки та її недостатній орієнтації на стан реального сектору, нерозвиненості методики оцінки попиту на гроші й концептуальних підходів до формування грошової пропозиції. За недосконалої структури емісійного механізму та деякої безсистемності у здійсненні НБУ операцій з регулювання ліквідності, постійного існування відносно надлишкових ресурсів у банківській системі загострюється потреба здійснення монетарних та пруденційних заходів, які б, з одного боку, впливали на причини, а не наслідки монетарних процесів, а з іншого – створювали б системні передумови для досягнення монетарної стабільності у середньо- та довгостроковій перспективі.

Фінансове забезпечення стійкого економічного зростання залежить від трьох основних чинників: по-перше, від загального обсягу фінансових ресурсів, і тому, враховуючи, що домінуючою проблемою залишається обмеженість ресурсів за обсягами і в часі, першочерговим завданням Уряду України та Нацбанку України є створення передумов та всебічне сприяння зростанню обсягів фінансових ресурсів і нарощуванню фінансового потенціалу країни; по-друге, від раціонального розміщення ресурсів, що забезпечує всім суб'єктам достатньо вільний доступ до них; по-третє, від підвищення ефективності використання фінансових ресурсів, що у свою

чергу значною мірою залежить від використання різноманітних інструментів податкової та монетарної політики в Україні. У зв'язку з цим основним завданням фіскальної політики має бути формування нової системи оподаткування, яка дозволить збільшити податкові надходження за рахунок розширення податкової бази (впровадження податку на землю та нерухомість), зміцнити фінансову основу місцевого самоврядування, зменшити навантаження на фонд заробітної плати та підтримати підприємства, що займаються впровадженням інновацій. У даному контексті важливим завданням є прийняття Податкового кодексу. Крім того, особливу увагу необхідно приділити формуванню автоматичного і оперативного механізму відшкодування ПДВ; впровадження ефективної та дієвої системи фіскального стимулювання розвитку економіки, яка б сприяла структурній перебудові національної економіки на засадах інвестиційно-інноваційної моделі. Зокрема, значний потенціал мають СЕЗ та ТПР.

Що стосується монетарної політики НБУ, основним завданням має стати розробка і реалізація концепції політики «оптимально доступних грошей» – з погляду задоволення потреб фінансування пріоритетних напрямів економічного розвитку, стимулювання внутрішнього попиту, підтримання конкурентоспроможності виробників і платоспроможності населення. Це потребуватиме перегляду орієнтирів збільшення грошової пропозиції, виходячи з суттєвого зменшення швидкості обороту грошей через економічний спад, збільшення готівки в обігу й доларизації, падіння грошового мультиплікатора.

Основною метою політики у сфері фінансової безпеки має бути стабільний розвиток фінансової системи країни в напрямі нагромадження фінансових ресурсів для економічного розвитку та забезпечення її стійкості до потенційно негативного впливу вищенаведених зовнішніх і внутрішніх ризиків та загроз. Завдання політики у сфері фінансової безпеки полягають у своєчасній оцінці та реагуванні на існуючі та потенційні загрози у цій сфері.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Авраменко, С. Новые формы инвестиций в условиях переходной экономики [Текст] / С. Авраменко // Экономист. – 1999. – № 3. – С.92-96.
2. Азаренкова, Г. М. Фінанси: практикум [Текст] : навчальний посібник / Г. М. Азаренкова, І. І. Борисенко – К. : Знання, 2008. – 279 с. – ISBN 978-966-346-401-5.
3. Азаров, М. Я. Державна фінансова політика та прогнозування доходів бюджету України [Текст] / та ін. – К.: НДФІ. – 2004. – 712с. : табл. – ISBN 966-7675-19-X.
4. Акчурина, А. И. Финансовая инвестиционная политика в России [Текст] : дис. ... канд. экон. наук : спец. 08.00.10 – Финансы, денежное обращение и кредит / А. И. Акчурина – Саратов, 2005. – 214 с.
5. Албегова, И. М. Государственная экономическая політика [Текст] / И. М. Албегова, Р. Г. Емцов, А. В. Холопов. – М. : Дело и Сервис, 1998. – 320 с. – ISBN 5-8018-0012-3.
6. Аткинсон, Э. Б. Лекции по экономической теории государственного сектора [Текст] / Э. Б. Аткинсон, Дж. Э. Стиглиц. – М. : Аспект Пресс, 1995. – 832 с. – (Обновление гуманитарного образования в России). – ISBN 5-7567-0040-4.
7. Баб`як, М. М. Економічна теорія [Текст] : навчальний посібник / М. М. Баб`як, Л. А. Пешенкова, А. В. Рибчук. – К. : Центр навчальної літератури, 2005. – 208 с. – ISBN 966-364-040-5.
8. Бабич, А. М. Государственные и муниципальные финансы [Текст] : учебник для вузов / А. М. Бабич, Л. Н. Павлова. – М : Финансы : ЮНИТИ, 1999. – 682 с. – ISBN 5-238-00081-2.
9. Базілінська, О. Деякі аспекти бюджетно-податкової політики в сучасних умовах [Текст] / О. Базілінська // Економіка України. – 2004. – №

12. – С.26-31.

10. Барановський, О. І. Залучення інвестицій: питання теорії і практики [Текст] : монографія / О. І. Барановський, М. М. Туріянська. – Донецьк : [б. и.], 1999. – ISBN 966-95733-0-0.

11. Башнянин, Г. І. Політична економія: Ч. 1. Загальна економічна теорія; Ч. 2. Спеціальна економічна теорія [Текст] : підручник / Г. І. Башнянин, П. Ю. Лазур, В. С. Медведєв. – К. : Ніка-Центр; Ельга, 2000. – 526 с. – ISBN 966-521-089-0.

12. Бебик, В. М. Політологія для політика і громадянина [Текст] : монографія / В. М. Бебик. – К. : МАУП, 2003. – 422 с. – ISBN 966-608-366-3.

13. Безуглова М. Аналіз економічних показателів в системі національної економічної безпеки [Текст] / М. Безуглова // Вестник МГТУ. – 2005. – Т. 8. – № 2. – С. 208– 210.

14. Белінська, Я. В. Проблеми і напрями узгодження фіскальної та монетарної політики [Текст] / Я. В. Белінська // Фінанси України. – 2005. – № 10. – С.124-131.

15. Благун, І. Г. Фінанси [Текст] : навчальний посібник / І.Г. Благун, Р.С. Сорока, І.В. Єлейко. – Львів : Магнолія 2006, 2007. – 314 с. – (Вища освіта в Україні).– ISBN 966-2025-17-0.

16. Бодюк, А. В. Податкова політика: шляхи її реалізації [Текст] / А. В. Бодюк // Фінанси України. – 2002. – № 2. – С.82-88.

17. Большаков, С. В. Основы управления финансами [Текст] : учебное пособие / С. В. Большаков. – М. : НД-ФБК-Пресс, 2000. – 365 с. – ISBN 5-88103-019-2.

18. Большаков, С. В. Финансовая политика государства и предприятия [Текст] : курс лекцій / С. В. Большаков. – Пермь : Книжный мир, 2004. – 210 с. – 5-8041-0099-8.

19. Большой экономический словарь. 25000 терминов [Текст] / ред. А. Н. Азрилиян. – 6-е изд., доп. – М. : Институт новой экономики, 2004. – 1376 с. – ISBN 5-89378-012-4.

20. Бондарук Т. Г. Зовнішній державний борг України та механізм його обслуговування [Текст] /Т. Г. Бондарук // Фінанси України. – 1999. – №5. – С. 94-102.
21. Борщевський, В. В. Перспективи функціонування вільних (спеціальних) економічних зон у контексті розвитку українсько-польського співробітництва [Текст] / В. В. Борщевський, В. В. Засадко // Стратегічні пріоритети. – 2008. – № 4. – С. 201-206.
22. Буковинський, С. А. До питання здійснення бюджетної політики в Україні [Текст] / С. А. Буковинський // Фінанси України. – 2007. – № 11. – С.3-31.
23. Булгакова, С. О. Державні фінанси : Фінанси. Бюджетна система України [Текст] : Інтегрований навчально-атестаційний комплекс : навчальний підручник для студентів вищих навч. закладів : У 5-ти т. / За ред. А.А. Мазаракі. – Т. 1 : Фінанси. Бюджетна система України / С. О. Булгакова, Л. І. Василенко, Л. В. Єрмошенко та ін.; За заг. ред.: А.А. Мазаракі. – 2004, 389 с. – ISBN 966-8298-08-X.
24. Бункина, М. К. Экономическая політика [Текст] : учебное пособие / М. К. Бункина., А. М. Семенов. – М. : Бизнес-школа "Интел-Синтез", 1999. – 336 с. – ISBN 5-87057-165-0.
25. Бюджетна система України [Текст] : навчальний посібник / ред. С. О. Булгакова. – К. : КНТЕУ, 2003. – 288 с. – ISBN 966-629-068-5.
26. Б'юкенен Дж. М. Суспільні фінанси і суспільний вибір: Два протилежних бачення держави [Текст] / Дж. М. Б'юкенен, Р. А. Масгрейв. – К. : Київ-Могілянська академія, 2004. – 180 с. – ISBN 25565.
27. Василевська, Г. В. Податкова політика у регулюванні економічного зростання [Текст] / Г. В. Василевська // Фінанси України. – 2003. – № 2. – С.39-44.
28. Василенко, Л. І. Фінанси [Текст] : навчальний посібник / Л. І. Василенко, А. В. Василенко. – К. : КНТЕУ, 2004. – 199 с. – ISBN 966-629-182-2.

29. Василик, О. Д. Бюджетна система України [Текст] : підручник для ВНЗ / О. Д. Василик, К. В. Павлюк. – К. : Центр навчальної літератури, 2004. – 544 с. – ISBN 966-8365-43-7.
30. Василик, О. Д. Теорія фінансів [Текст] : підручник / О. Д. Василик. – 4-е вид., доп. – К. : Ніос, 2003. – 416 с. – ISBN 966-95321-5-9.
31. Вахненко Т. Державний борг України та його економічні наслідки [Текст] / Т. Вахненко. – К. : Альтернрес, 2000. – 152 с. – ISBN 833-84520-4-2
32. Вахненко Т. П. Теоретичні засади формування зовнішнього національного боргу [Текст] / Т. П. Вахненко // Вісник Національного банку України. – 2006. – № 9. – С. 16– 25.
33. Вейсман, А. Д. Греческо-русский словарь [Електронний ресурс] / А. Д. Вейсман. Спб., 1899. – 1370 с.
34. Войтенко, В. В. Вплив податково-бюджетної політики на розвиток економіки [Текст] / В. В. Войтенко // Формування ринкових відносин в Україні. – 2003. – № 2. – С.28-34.
35. Гладков, В. П. Международное общество: утопия или реальная перспектива [Текст] / В. П. Гладков // Мировая экономика и международные отношения. – 1989. – № 6. – С. 59-63.
36. Глазьев С. Ю. Геноцид. Россия и новый мировой порядок. Стратегия экономического роста на пороге XXI века [Текст] / С. Ю. Глазьев. – М. ЮНИТИ, 1997. – 247 с. – ISBN 459-345-957-1
37. Господарський кодекс : закон України від 16 січня 2003 р. № 436-IV // Відомості Верховної Ради, 2003, № 18, № 19-20, № 21-22.
38. Государственное регулирование рыночной экономики [Текст] : учебное пособие. / МГУ им. М.В. Ломоносова, Ф-т гос. Управления ; И. И. Столяров, И. Н. Мысляева, О. В. Катихин, М. А. Пивоварова / ред. И. И. Столяров. – 2-е изд. – М. : Дело, 2002. – 280с. – (Наука управления). – ISBN 5-7749-0222-6.
39. Гребельник, О. П. Основи зовнішньоекономічної діяльності

[Текст] : підручник / О. П. Гребельник. – 3-е вид., перероб. та доп. – К. : ЦУЛ, 2008. – 432 с. – ISBN 978-966-364-581-0.

40. Гриньков Дмитрий СВОПственной персоной [Текст] / Дмитрий Гриньков // Бизнес. – 2009. – № 5. – С. 28-30.

41. Грицюк, Т. В. Налогово-бюджетная политика как инструмент макроэкономического регулирования [Текст] / Т. В. Грицюк // Финансы и кредит. – 2004. – № 13. – С.42-54.

42. Группа индексов CDS CMA Ukraine [Електронне джерело] / Cbonds Group. – Режим доступа : http://www.cbonds.info/ua/rus/index/index_detail/group_id/38/ – 28.07.2009. – Загол. з екрану.

43. Даль, В. И. Толковый словарь русского языка. Современное написание [Текст] / В. И. Даль. – М. : АСТ, 2005. – 992 с. – 978-5-17-018759-1.

44. Дєєва, Н. М. Державні фінанси і бюджетний процес [Текст] : навчальний посібник для ВНЗ / Н. М. Дєєва. – Дніпропетровськ : ДРІДУ, 2006. – 259 с. – ISBN 966-7800-21-0.

45. Дзюблюк, О. В. Валютна політика [Текст] : підручник / О. В. Дзюблюк. – К.: Знання, 2007. – 422с. – (Вища освіта ХХІ століття) – ISBN 966-346-289-2.

46. Дідківська, Л. І. Державне регулювання економіки [Текст] : навчальний посібник / Л. І. Дідківська, Л. С. Головка. – 6-те вид., виправ. і допов. – К. : Знання, 2007. – 214 с. – ISBN: 966-346-271-X.

47. Дорошенко, Я. П. Зміст та основні напрями державної політики цін [Текст] / Я. П. Дорошенко // Формування ринкових відносин в Україні. – 2003. – № 4. – С.33-37.

48. Дудченко, В. Боргова політика в Україні: особливості та перспективи розбудови [Текст] / В. Дудченко // Розвиток фінансово-кредитної системи України: здобутки, проблеми, перспективи : тези доповідей IV Всеукраїнської науково-практичної конференції аспірантів та

молодих вчених, 23-24 жовтня 2008 року / Львівський ін-т банківської справи, Ун-т банківської справи НБУ. – Львів : ЛІБС УБС НБУ, 2008. – С. 16-18.

49. Ежедневные котировки CDS от CMA (www.cmavision.com) [Електронне джерело] / Cbonds Group. – Режим доступа : <http://www.cbonds.info/ru/rus/news/index.phtml/params/id/463984> – 17.06.2010. – Загол. з екрану.

50. Економічна енциклопедія. В 3 т. Т. 2. К-П [Текст] / ред. С. В. Мочерний. – К.-Тернопіль : Видавничий центр «Академія», 2001. – 848 с. – ISBN 966-580-101-5.

51. Економічна політика [Текст] : навчальний посібник / О. О. Беляєв, А. С. Бебело, М. І. Диба та ін. / ред. О. О. Беляєв. – Вид. 3-тє, без змін. – К. : КНЕУ, 2007. – 288 с. – ISBN 966-574-579-4.

52. Економічна теорія. Політекономія [Текст] : підручник / В. Д. Базилевич, В. М. Попов, К. С. Базилевич, Н. І. Гражевська та ін. / ред. В. Д. Базилевич. – 7-ме вид., стер. – К. : Знання-Прес, 2008. – 719 с. – ISBN 966-311-058-9.

53. Єрмошенко, М. М. Національні економічні інтереси: реалізація і захист [Текст] / М. М. Єрмошенко // Актуальні проблеми економіки. – 2001. – № 1. – С.18-25.

54. Жак, О. П. Координація грошово-кредитної та податково-бюджетної політики на стадії їх розробки [Текст] / О. П. Жак // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. Т. 14. – С.172-180.

55. Жибер, Т. В. Бюджетна політика України [Текст] / Т. В. Жибер // Фінанси України. – 2005. – № 8. – С.7-12.

56. Жук, И. Н. Международные финансы [Текст] : учебное пособие / И. Н. Жук, Е. Ф. Киреева, В. В. Кравченко / ред. И. Н. Жук. – Мн. : БГЭУ, 2001. – 149 с. – ISBN 985-426-648-6.

57. Забавная импирика [Електронне джерело] / Alphamotion. – Режим доступа : http://alphamotion-ru.blogspot.com/2010/01/blog-post_06.html.

– 05.02.2010. – Загол. з екрану.

58. Загородній, А. Г. Фінансовий словник [Текст] / А. Г. Загородній, Г. Л. Вознюк, Т. С. Смовженко. – 2-ге вид., випр. та доп. – К. : Центр Європи, 1997. – 576 с. – ISBN 966 7022-03-X.

59. Зазвонова, Л. А. Налоги и налогообложение [Текст] : учебное пособие / Л. А. Зазвонова, Ф. Ф. Фомин. – К. : Изд-во Европ. Университета, 2003. – 265 с. – ISBN 966-301-030-4.

60. Зазимко, А. З. Політична економія: Структурно-логічний навчальний посібник [Текст] / А. З. Зазимко. – К. : КНЕУ, 2005. – 358 с. – ISBN 966-574-751-7.

61. Запатріна, І. В. Бюджетна політика стимулювання економічного зростання та механізми її реалізації [Текст] / І. В. Запатріна, Т. Б. Лебеда // Фінанси України. – 2006. – № 4. – С.38-46.

62. Заріцький, О. Аналіз бюджетно-податкової та грошово-кредитної політики, її вплив на економічне зростання у 2003 році [Текст] / О. Заріцький, Ю. Харазішвілі // Банківська справа. – 2003. – № 1. – С.15-22.

63. Затонацька, Т. Г. Підходи до аналізу фіскальної політики України (1998-2004 роки) [Текст] / Т. Г. Затонацька, А. В. Ставицький // Фінанси України. – 2006. – № 2. – С.91-101.

64. Иванов, Ю. Б. Современные проблемы налоговой политики [Текст] : учебное пособие / Ю. Б. Иванов, А. Н. Тищенко. – Х. : ИД «ИНЖЭК», 2006. – 328 с. – ISBN 966-392-041-6.

65. Карпінський, Б. А. Фінансова система [Текст] : навчальний посібник / Б. А. Карпінський, О. В. Герасименко ; Мін-во освіти і науки України, Львівський держ. фінансово-економ. ін-т. – К. : Центр навчальної літератури, 2003. – 184 с. – ISBN 966-8253-81-7.

66. Касич, А. О. Вплив бюджетно-податкової політики на інноваційно-інвестиційну активність підприємств [Текст] / А. О. Касич // Актуальні проблеми економіки. – 2006. – № 11. – С.144-152.

67. Кириленко, О. П. Фінанси (Теорія та вітчизняна практика)

[Текст] : навчальний посібник для студентів економічних спеціальностей / О. П. Кириленко. – Тернопіль : Астон, 2002. – 212 с. – ISBN 966-7995-91-7.

68. Ковалева, Т. М. Бюджет и бюджетная политика в Российской Федерации [Текст] : учебное пособие / Т. М. Ковалева, С. В. Барулин. – М. : КноРус, 2005. – 208 с. – ISBN 585-971-038-0.

69. Ковалюк, О. М. Роль податкової політики у фінансовому оздоровленні національної економіки [Текст] / О. М. Ковалюк // Фінанси України. – 2002. – № 5. – С.118-129.

70. Ковалев, А. П. Кредитные деривативы: купля – продажа кредитных рисков в Украине [Текст] / А. П. Ковалев // Банковская практика за рубежом. – 2006. – № 4. – С.58-65.

71. Ковальчук, С. В. Фінанси [Текст] : навчальний посібник / С. В. Ковальчук, І. В. Форкун. – Львів : «Новий світ-2000», 2006. – 568 с. – (Вища освіта в Україні). – ISBN 966-7827-77-1.

72. Ковтун, О. І. Державне регулювання економіки [Текст] : навчальний посібник / О. І. Ковтун. – Львів : Новий Світ-2000, 2006. – 432 с – (Вища освіта в Україні). – ISBN 966-7827-89-5.

73. Козюк В. В. Державний борг в умовах ринкової трансформації економіки України [Текст] / В. В. Козюк. – Тернопіль : Карт-бланш, 2002. – 356 с. – ISBN 45-3987-2851

74. Козюк, В. В. Координація фіскальної та монетарної політики в умовах глобалізації: інтеграція старих і нових ідей [Текст] / В. В. Козюк // Економічна теорія. – 2007. – № 4. – С.59-71.

75. Колесов, А. С. Финансовая политика: цели и задачи [Текст] / А. С. Колесов // Финансы. – 2002. – №10. – С. 8-11.

76. Концепція економічної безпеки України / Ін-т екон. прогнозування; Кер. проекту В.М. Гесць. – К.: Логос, 1999. – 56 с.

77. Копич, Р. І. Фіскальна політика в Україні: сучасний стан та перспективи [Текст] / Р. І. Копич // Регіональна економіка. – 2006. – № 1. – С.140-148.

78. Корчагин, Ю. А. Региональная финансовая политика и экономика [Текст] / Ю. А. Корчагин. – Ростов на Дону : Феникс, 2006. – 284с. – ISBN 5-222-08661-5.
79. Коуз, Р. Фирма, рынок и право [Текст] / Р. Коуз. – М : "Дело ЛТД», 1993. – 192 с. – ISBN 5-86461-133-6.
80. Коюда, В. О. Фінанси [Текст] : конспект лекцій / В. О. Коюда, Т. І. Лепейко, К. А. Заславська. – Х. : ХНЕУ, 2004. – 223 с.
81. Крайніков, І. М. Проблема відшкодування ПДВ експортерам і напрямки її розв'язання [Текст] / І. М. Крайніков // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : Збірник наукових праць. Т. 20. – Суми : УАБС НБУ, 2007. – С. 206-215.
82. Кредитные дефолтные свопы. Инструмент краха. [Електронне джерело]. – Режим доступа : <http://www.znaki.chebnet.com/s11.php?id=144>. 06.05.2010. – Загол. з екрану.
83. Крисоватий, А. І. Податкова система [Текст] : навчальний посібник / А. І. Крисоватий, О. М. Десятнюк. – Тернопіль : Карт-бланш, 2004. – 331 с. – ISBN 966-7952-30-4.
84. Крупка, М. І. Фінансові методи активної соціальної політики [Текст] / М. І. Крупка // Фінанси України. – 2002. – № 7. – С.3-14.
85. Кубах Т.Г. Сутність фінансової безпеки як складової економічної безпеки держави [Текст] /Т. Г. Кубах // Вісник Української академії банківської справи (укр.). – 2007. – № 2. – С.46-51.
86. Кудряшов, В. П. Фінанси [Текст] : навчальний посібник / В. П. Кудряшов. – Херсон : Олді-плюс, 2002. – 352 с. – ISBN 966-7914-44-7.
87. Лаврушин, О. И. Взаимодействие денежно-кредитной и финансовой политики [Текст] / О. И. Лаврушин // Финансы и кредит. – 2006. – № 1. – С.2-8.
88. Лагутін, В. Д. Монетарна і фіскальна політика у стратегії економічного зростання [Текст] / В. Д. Лагутін // Фінанси України. – 2002. – № 8. – С.11-19.

89. Лазебник, Л. Л. Сутність та компоненти фінансової політики [Текст] / Л. Л. Лазебник // Фінанси України. – 2006. – № 1. – С. 66-73.
90. Лазебник, Л. Л. Щодо теорії фінансової політики: дослідження в координатах організаційно-економічних відносин [Текст] / Л. Л. Лазебник // Актуальні проблеми економіки. – 2006. – № 9. – С.51-65.
91. Леонтьев, В. Е. Финансы, деньги, кредит и банки [Текст] : учебное пособие / В. Е. Леонтьев, Н. П. Радковская. – СПб : ИВЭСЭП. – 2003. – 384 с. – ISBN: 5-7320-0598-6.
92. Лисяк, Л. В. Бюджетна політика держави в умовах фінансової глобалізації [Текст] / Л. В. Лисяк// Вісник Української академії банківської справи. – 2008. – № 1. – С.15-21.
93. Лібанова, Е. М. Трансформація державної соціальної політики в контексті забезпечення конкурентоспроможності української економіки [Текст] / Е. М. Лібанова // Фінанси України. – 2007. – № 9. – С.34-42.
94. Лісовенко В. Державний зовнішній борг України: етапи формування та розвитку [Текст] / В. Лісовенко // Вісник Національного банку України. – 2000. – №9. – С. 35-36
95. Лук`янченко, О. О. Амортизаційна політика в Україні [Текст] / О. О. Лук`янченко // Фінанси України. – 2000. – № 10. – С.46-51.
96. Любицкая, Т. В. Финансовая политика государства [Текст] : текст лекций / Т. В. Любицкая. – Красноярск, 1995. – 62 с. – ISBN 5-7638-0021-4.
97. Лютий, І. О. Бюджетна політика і стабільність соціально-економічного розвитку України [Текст] / І. О. Лютий, Л. М. Демиденко, Ю. Л. Субботович // Фінанси України. – 2006. – № 10. – С.3-13.
98. Львовчкін, С. В. Макрофінансова стабілізація в Україні у контексті економічного зростання [Текст] : сборник научных трудов / С. В. Львовчкін. – К : Наша культура і наука, 2003. – 432 с. – ISBN 966-7821-17-X.
99. Макконнелл, К. Р. Экономикс: Принципы, проблемы и политика: В 2 т. Т. 2 [Текст] : / К. Р. Макконнелл, С. Л. Брю. – М. : Туран,

1996. – 400 с. – ISBN 5-7261-0012-3.

100. Мандибура, В. Сутність, концептуальні принципи та особливості функціонування ССЗ [Текст] / Ю.В. Мандибура, В. Опанасик // Економіст. – 2006. – № 3. – С. 92 – 95.

101. Мисак, С. О. Фінансова політика [Текст] / С. О. Мисак. – К. : ІАЕ 2002. – 139 с. – ISBN 966-669-059-4.

102. Міжнародні фінанси [Текст] : навчальний посібник / ред. Ю.Г. Козак. – 3-е вид. перероб. та доп. – К. : ЦУЛ, 2007. – 640 с. – ISBN 966-364-402-8.

103. Міняйло, О. І. Фіскальна політика у системі важелів стимулювання національної економіки [Текст] / О. І. Міняйло // Банківська справа. – 2008. – № 4. – С.81-95.

104. Міщенко, В. І. Вплив чинників бюджетно-боргової політики на дію трансмісійного механізму в Україні [Текст] / В. І. Міщенко, Р. С. Лисенко // Фінанси України. – 2007. – № 5. – С.12-24.

105. Мозговий, О. М. Фондовий ринок [Текст] : навчальний посібник / О. М. Мозговий. – К. : КНЕУ, 1999. – 316 с. ISBN 966-574-142-X.

106. Налоги и налогообложение [Текст] : учебник для вузов / ред. М. В. Романовский, О. В. Врублевская. – СПб. : ПИТЕР, 2007. – 496 с. – ISBN 978-5-91180-431-2.

107. Никифоров, А. Є. Вплив державної амортизаційної політики на оновлення основного капіталу інноваційних підприємств [Текст] / А. Є. Никифоров, В. М. Диба // Фінанси України. – 2007. – № 1. – С.67-75.

108. Нікитенко, Д. В. Сутність фіскальної політики як інструмента державного регулювання економіки [Текст] / Д. В. Нікитенко // Формування ринкових відносин в Україні. – 2004. – № 6. – С.35-42.

109. Оболенський, А. Державне регулювання інвестиційної діяльності [Текст] / А. Оболенський // Вісник Національного банку України. –1997. – № 9. – С.37-39.

110. Общая и прикладная политология [Текст] : учебное пособие /

[Краснов Б.И., Андреев Э.М., Анохин М.Г. и др.] ; под ред. В. И. Жукова, Б. И. Краснова. – М. : МГСУ; Изд-во “Союз”, 1997. – 992 с. – ISBN 5-7139-0084-3.

111. Общая теория права и государства [Текст] : учебник / В. С. Афанасьев [и др.] ; ред. В. В. Лазарев. – М. : Юристъ, 1996. – 472 с. – ISBN 5-7357-0123-1.

112. Озеров, И. Х. Основы финансовой науки. Вып. 1. Учение об обычных доходах. [Текст] / И. Х. Озеров. – М. : Тип-я И. Д. Сытина, 1908. – 530 с.

113. Ойкен В. Основные принципы экономической политики [Текст] / В. Ойкен; Пер. с нем. Л. А. Козлова, Ю. И. Куколева ; Общ. ред. Л. И. Цедилина, К. Херрманн-Пиллата; Вст. ст. О. Р. Лациса. – Москва : Прогресс, 1995. – 496с. – ISBN 5-01-004045-X.

114. Онишко, С. В. Особливості реформування амортизаційної політики в Україні [Текст] / С. В. Онишко, Д. М. Серебрянський // Фінанси України. – 2007. – № 4. – С.13-20.

115. Опарін, В. М. Фінанси (загальна теорія) [Текст] : навчальний посібник / В. М. Опарін ; Мін-во освіти України, КНЕУ. 2-ге вид., доп. і перероб. – К. : КНЕУ, 1999. – 164 с. – ISBN 966-574-022-9.

116. Орешин, В. П. Государственное регулирование национальной экономики [Текст] : учебное пособие / В. П. Орешин. – М. : ИНФРА-М, 2000. – 123 с. – ISBN 5-16-000414-9.

117. Основи держави і права України [Текст] : навчальний посібник / ред. В. В. Сухонос ; НБУ, УАБС НБУ, Юр. ф-т. – Суми : Університетська книга, 2003. – 388 с. – ISBN 966-680-078-0.

118. Оспіщев, В. І. Міжнародні фінанси [Текст] : навчальний посібник / В. І. Оспіщев, О. П. Близнюк, В. В. Кривошей. – К. : Знання, 2006. – 335 с. – ISBN 966-346-127-6.

119. Отрошко, О. В. Фіскальна політика як засіб стабілізації економіки [Текст] / О. В. Отрошко // Фінанси України. – 2005. – № 6. – С.69-

76.

120. Офіційний сайт Асоціації українських банків [Електронний ресурс] / Режим доступу : [http:// www.aub.com.ua](http://www.aub.com.ua)

121. Офіційний сайт Міністерства статистики України [Електронний ресурс] / Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>

122. Офіційний сайт Міністерства фінансів України [Електронний ресурс] / Режим доступу : <http://www.minfin.gov.ua>

123. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс] / Режим доступу : [http:// www.bank.gov.ua](http://www.bank.gov.ua).

124. Парнюк, В. О. Про головні напрями реформування амортизаційної політики [Текст] / В. О. Парнюк // Фінанси України. – 2006. – № 9. – С.93-105.

125. Парыгина, В. А. Государственные и муниципальные финансы [Текст] : учебное пособие в схемах и таблицах / В. А. Парыгина, А. А. Тедеев ; под ред. Д-ра экономических наук, проф. А. Ю. Коваленко. – М. : Изд-во Эксмо, 2005. – 304с. – ISBN 5-699-12530-2.

126. Пасічник, Ю. В. Бюджетна система [Текст] : навчальний посібник / Ю. В. Пасічник. – К. : Знання-Прес, 2006. – 607 с. – (Вища освіта XXI століття). – ISBN 966-311-044-9.

127. Пашко, П. В. Митна політика та митна безпека України [Текст] / П. В. Пашко, П. Я. Пісной // Фінанси України. – 2006. – № 1. – С.74-86.

128. Петровська, І. О. Фінанси (з елементами статистики фінансів) [Текст] : навчальний посібник / І. О. Петровська, Д. В. Клиновий. – Вид. 2-е, перероб. й доп. – К. : ЦУЛ, 2002. – 300 с. – ISBN 966-7938-83-2.

129. Пила, В. І. Спеціальні (вільні) економічні зони: теорія і практика [Текст] / В. І. Пила, О. С. Чмир. – К : Київ. держ. торг.-екон. ун-т, 1998. – 328 с. – ISBN 966-613-310-5.

130. Підвищення ефективності боргової політики держави [Текст] / М. Я. Азаров, Ф. О. Ярошенко, О. І. Барановський та ін. // Бюджетна політика у контексті стратегії соціально-економічного розвитку України: у 6-ти т : Т6 /

Редкол. М. Я. Азаров. – К : НДФІ. – 2004. – 348 с. – ISBN 966-7675-157.

131. Податковий кодекс України [електронне джерело] : проект Закону України від 15 червня 2010 № 6509. – Режим доступа : http://gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511=37984. –

24.06.2010. – Загол. з екрану.

132. Политология [Текст] : курс лекций / В. А. Бобков, И. Н. Браим, А. Н. Егоров и др. ; Под ред. В. А. Бобкова и И. Н. Браима. – Мн. : НКФ “Экоперспектива”, 1995. – 319 с. – ISBN 985-6102-05-7.

133. Политология [Текст] : курс лекций / Н. П. Денисюк, Т. Г. Соловей, Л. В. Старовойтова и др. ; Под ред. Н. П. Денисюка. – 2-е изд., испр. и доп. – Мн. : НТООО “ТетраСистемс”, 1997. – 384 с. – ISBN 985-6317-37-1.

134. Політична економія [Текст] : навчальний посібник / К. Т. Кривенко, В. С. Савчук, О. О. Беляєв та ін. ; За ред. Д-ра екон. Наук, проф. К. Т. Кривенка. – К. : КНЕУ, 2005. – 508 с. – ISBN 966-574-293-0.

135. Політична економія [Текст] : навчальний посібник / М. А. Сіроштан, Г. М. Григорян, І. В. Калініченко, А. Б. Тененбаум та ін. ; Під ред. М. А. Сіроштан. – Х. : ХДЕУ, 1998. – 344 с. – ISBN 5-7763-8559-8.

136. Політологія [Текст] : підручник для студентів вищих навчальних закладів / За ред. О. В. Бабкіної, В. П. Горбатенька. – К. : Видавничий центр «Академія»), 2003. – 528 с. – (Альма-матер). – ISBN 966-580-097-3.

137. Поспорим о дефолте России [Електронне джерело] / finansmag.ru. – Режим доступа : <http://www.finansmag.ru/busines/skip/year/2009/26.01>. – 10.02.2009. – Загол. з екрану.

138. Про випуск облігацій внутрішньої державної позики для відшкодування сум податку на додану вартість [електронне джерело] : постанова Кабінету міністрів України від 12 травня 2010 р. № 368. – Режим доступа : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=368-2010-%EF>. 24.06.2010. – Загол. з екрану.

139. Про випуск облігацій внутрішньої державної позики для погашення простроченої бюджетної заборгованості з податку на додану вартість [електронне джерело] : постанова Кабінету міністрів України від 25 грудня 2003 р. № 2014. – Режим доступа : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2014-2003-%EF>. 24.06.2010. – Загол. з екрану.

140. Проблемы теории государства и права [Текст] : учебное пособие / [М. Н. Марченко, О. Э. Лейст, В. Д. Попков и др.] ; Под ред. М. Н. Марченко. ; Московский государственный университет им. М. В. Ломоносова. Юридический факультет. – М. : Проспект, 1999. – 504 с. – ISBN 5-8369-0007-8.

141. Пушкарева, В. М. История финансовой мысли и политика налогов [Текст] : учебное пособие / В. М. Пушкарева. – М. : Инфра-М, 1996. – 192 с. – ISBN 5-86225-303-3.

142. Радіонова, І. Ф. Макроекономіка та економічна політика: підручник [Текст] : підручник для студ. екон. спец. вищ. навч. закладів / І. Ф. Радіонова. – К. : Таксон, 1996. – 240 с. – ISBN 5-7707-8736-8.

143. Романенко, О. Р. Фінанси [Текст] : підручник / О. Р. Романенко ; Мін-во освіти і науки України, Укр. фінансово-економічний ін-т. – 3-е вид. стереот. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 312 с. – ISBN 966-364-164-9.

144. Романова, О. С. Роль таможенной политики России в развитии международных экономических отношений [Текст] / О. С. Романова // Финансы и кредит. – 2007. – № 14. – С.71-75.

145. Рязанова, Н. С. Міжнародні фінанси [Текст] : навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц / Н. С. Рязанова. – К.: КНЕУ, 2001. – 119 с. – ISBN 966-574-174-8.

146. Савченко, И. И. Анализ функционирования украинских СЭЗ и ТПР [Текст] / И. И. Савченко, В. М. Московкин // Бизнесинформ. – 2008. – №12. – С. 23-30.

147. Сакс, Д. Д. Макроэкономика. Глобальный поход [Текст] : пер. с

англ. / Д. Д. Сакс, Ф. Б. Ларрен. – М. : Дело, 1996. – 848 с. – ISBN 5-7749-0004-5.

148. Синельников, Б. В. Податкова політика як фактор виходу з економічної кризи [Текст] / Б. В. Синельников, Н. А. Хорошилова // Фінанси України. – 2001. – № 2. – С.12-19.

149. Система оподаткування та податкова політика [Текст] : навчальний посібник / Мін-во освіти і науки України ; Мін-во освіти і науки України / В. Б. Захожай, Я. В. Литвиненко, К. В. Захожай, Р. Я. Литвиненко. – К. : ЦНЛ, 2006. – 468 с. – ISBN 966-364-193-2.

150. Словарь современной экономической теории Макмиллана [Текст] : пер. с. англ. / ред. Д. У. Пирс. – М. : Инфра-М, 1997.– 608 с. – (Библиотека словарей "ИНФРА-М"). – ISBN 5-86225-453-6.

151. Советский энциклопедический словарь [Текст] / ред. А. М. Прохоров. – 4-е изд., испр. и доп. – М. : Советская энциклопедия, 1989. – 1632 с. – ISBN 5-85270-001-0.

152. Современный финансово-кредитный словарь [Текст] / ред. М. Г. Лапусты, П. С. Никольского. – 2-е изд., доп. – М. : Инфра-М, 2002. – 567 с. – (Библиотека словарей "ИНФРА-М"). – ISBN 5-16-000861-6.

153. Соколовська, А. М. Податкова політика в Україні у контексті її впливу на розвиток економіки [Текст] / А. М. Соколовська // Фінанси України. – 2006. – № 9. – С.65-82.

154. Соколовська, А. М. Податкова система держави: теорія і практика становлення [Текст] / А. М. Соколовська. – К: Знання-Прес, 2004. — 454 с. ISBN: 966-311-018-X.

155. Сошников, И. В. Структура деловой активности и эффективность бюджетно-налоговой политики [Текст] / И. В. Сошников // Финансы и кредит. – 2005. – № 25. – С.63-68.

156. Стельмащук, А. М. Державне регулювання економіки [Текст] : навчальний посібник / А. М. Стельмащук ; Мін-во освіти і науки України, Тернопільська академія н/г. – Тернопіль : Астон, 2001. – 362 с. – ISBN 966-

7995-43-7.

157. Стеців, Л. П. Фінанси [Текст] : навчальний посібник / Л. П. Стеців, О. І. Копилюк. – К. : Знання, 2007. – 235 с. – ISBN 966-346-302-3.

158. Стратегія розвитку фінансового сектора України : проект, розроблений робочою групою в складі представників Держфінпослуг, НБУ та ДКЦПФР // Цінні папери України. – 2009. – № 1.

159. Стрельбицька Л. М. Основи безпеки банківської системи України та банківської діяльності [Текст] : монографія / Л. М. Стрельбицька, М. П. Стрельбицький. – К. : Кондор, 2004. – 600 с. – ISBN 244-456-763-4.

160. Стеля, В. В. Кредитные деривативы – перспективный инструментарий компенсации кредитных рисков [Текст] / В. В. Стеля // Банковские услуги. – 2006. – № 3. – С.16-26

161. Сухоруков А. І. Фінансова безпека держави [Текст] : навчальний посібник / А. І. Сухоруков, О. Д. Ладюк. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 192 с. – ISBN 2474-46-455-4

162. Тарангул, Л. Л. Оподаткування та регіональний розвиток (теорія і практика) [Текст] : монографія / Л. Л. Тарангул. – Ірпінь: Академія ДПС України, 2003. – 286 с. – ISBN 966-8071-56-5.

163. Теория государства и права [Текст] : курс лекций / ред. Н. И. Матузов. – М. : Юристъ, 1997. – 672 с. – (Institutiones). – ISBN 5-7357-0196-7.

164. Теория государства и права [Текст] : учебник / С. С. Алексеев, С. И. Архипов ; ред. В. М. Корельский. – М. : НОРМА : Инфра-М, 1997. – 570 с. – ISBN 5-89123-095-X.

165. Теорія фінансів [Текст] : навчальний посібник / П. М. Леоненко, П. І. Юхименко, А. А. Ільєнко та ін. / ред. О. Д. Василик. – К. : Центр навчальної літератури, 2005. – 480 с. – ISBN 966-364-065-0.

166. Ткаченко, К. Л. Формування державної інвестиційної політики [Текст] / К. Л. Ткаченко // Фінанси України. – 2002. – № 1. – С.86-92.

167. Третьяк, Владислав Белый код [Текст] / Владислав Третьяк // Бизнес. – 2010. – №23. – С. 10-13.

168. Тропіна, В. Б. Бюджетне забезпечення соціальної функції держави в Україні [Текст] / В. Б. Тропіна // Фінанси України. – 2008. – № 5. – С.15-32.
169. Україна. Конституція: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року [Текст]. – К. : Преса України, 1997. – 80 с. – ISBN 966-7084-06-Х.
170. Умлауфф Уве Україна та вартість грошей [Текст] / Уве Умлауфф // Український тиждень. – 2010. – № 16. – С. 32-33.
171. Умлауфф Уве Дефолтоманія [Текст] / Уве Умлауфф // Український тиждень. – 2010. – № 23. – С. 31.
172. Фаткуллин, Ф. Н. Проблемы теории государства и права [Текст] : учебное пособие / Ф. Н. Фаткуллин. – Казань: КЮИ МВД России, 2003. – 351 с.
173. Федосов, В. Фінансова реструктуризація в Україні: проблеми і напрями [Текст] : монографія / В. Федосов, В. Опарін, С. Львовчкін ; ред. В. М. Федосов ; Мін-во освіти і науки України, КНЕУ. – К. : КНЕУ, 2002. – 387 с. – ISBN 966-574-443-7.
174. Фельдгольц, М. Інфляція і фіскальна політика в Україні [Текст] / М. Фельдгольц // Ринок цінних паперів. Вісник Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку. – 2006. – № 1. – С.11-19.
175. Фетисов, В. Д. Финансы [Текст] : учеб. пособие для вузов по специальностям 060400 "Финансы и кредит", 060500 "Бухгалт. учет и аудит" / В. Д. Фетисов. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2003. – 335 с. – ISBN 5-238-00619-5.
176. Финансовая политика России [Текст] : учебное пособие / [Р. А. Набиев, Г. А. Тактаров, Р. К. Арыкбаев и др.] ; под ред. Р. А. Набиева, Г. А. Тактарова. – М. : Финансы и статистика, 2007. – 336с. – ISBN 978-5-279-03212-9.
177. Финансы [Текст] : учеб. для студентов по спец.: 060400 "Финансы и кредит", 060500 "Бухгалт. учет, анализ и аудит", 060600 "Мировая экономика" / [С.А. Белозеров, С.Г. Горбушина, В.В. Иванов и др.] ;

ред. В. В. Ковалев. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Проспект, 2003. – 511 с. – ISBN 5-98032-033-4.

178. Фишер, С. Экономика [Текст] / С. Фишер, Р. Дорнбуш, Р. Шмалензи. – М. : Дело. – 1997, 864 с. – (Зарубежный экономический учебник). – ISBN 5-7749-0032-0.

179. Фінанси (теоретичні основи) [Текст] : підручник / [М. В. Грідчіна, В. Б. Захожай, Л. Л. Осіпчук та ін.] ; ред. М. В. Грідчіної, В. Б. Захожая. – 2-ге вид., випр. і допов. – К. : МАУП, 2004. – 312 с. – ISBN 966-608-448-1.

180. Фінанси [Текст] : навчальний посібник / [О. П. Близнюк, Л. І. Лачкова, В. І. Оспіщев та ін.] ; ред. В. І. Оспіщева. – К. : Знання, 2006. – 415 с. – ISBN 966-346-095-4.

181. Фінанси [Текст] : навчальний посібник / В. С. Загорський, О. Д. Вовчак, І. Г. Благун, І. Р. Чуй. – 2-ге вид., стер. – К. : Знання, 2008. – 247с. – ISBN 978-966-346-416-9.

182. Фінанси [Текст] : підручник / за ред. С. І. Юрія, В. М. Федосова. – К. : Знання, 2008. – 611 с. – ISBN 978-966-346-477-0.

183. Фінансово-монетарні важелі економічного розвитку [Текст] : у 3 т. / Ін-т економіки та прогнозування Нац. акад. наук України ; за ред. : А. І. Даниленко Т. 1:Фінансова політика та податково-бюджетні важелі її реалізації / [А. І. Даниленко, О. М. Алимов, О. І. Барановський та ін.]. – К. : Фенікс, 2008. – 468 с. – ISBN 978-966-651-626-1

184. Холод, В. В. Лекції з політології [Текст] : навчальний посібник / В. В. Холод. – 2-ге вид., стер. – Суми : ВТД «Університетська книга», 2003. – 408с. – (Бібліотека гуманітарних наук). – ISBN 966-680-084-5.

185. Худолій, Л. М. Теорія фінансів [Текст] / Л. М. Худолій. – К. : Видавництво Європейського ун-ту, 2003. – 167 с. – ISBN 966-7942-97-X.

186. Цыганков, П. А. Международные отношения [Текст] : учебное пособие / П. А. Цыганков. – М. : Новая школа, 1996. – 320 с. – ISBN 5-7301-0281-10.

187. Шаблиста, Л. М. Податкова політика у трансформаційний період [Текст] / Л. М. Шаблиста // Актуальні проблеми економіки. – 2001. – №3-4. – С. 26-28.
188. Шаповалова, М. М. Становлення монетарної та фіскальної політики в Україні [Текст] / М. М. Шаповалова, Т. Єрліна // Вісник Національного банку України. – 2004. – № 10. – С.8-11.
189. Шкарпова, Елена Гусары молчат. Дефолта не будет [Електронне джерело] / Елена Шкарпова, Константин Дружерученко / Контракты. – Режим доступа : <http://kontrakty.ua/2009-10-22-11-16-42/7584---->-. – 10.02.2009. – Загол. з екрану.
190. Шуляк, П. Н. Финансы [Текст] : учебное пособие. – 3-е изд., испр. и доп. / П. Н. Шуляк, Н. П. Белотелова – М. : Изд.-торговая корпорация "Дашков и Ко", 2002. – 456 с. – ISBN 5-8316-0052-1.
191. Шумилов, В. М. Международное публичное экономическое право [Текст] : учебное пособие / В. М. Шумилов. – М. : НИМП, 2001. – 288 с. – ISBN 5-88720-031-6.
192. Юридична енциклопедія : у 6 т. Т. 1 : А-Г [Текст] : енциклопедія / Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України ; ред. Ю. С. Шемшученко. – К. : Укр. енциклопедія ім. М.П.Бажана, 1998. – 672 с. – ISBN 966-7492-01-X.
193. Юрій, С. І. Бюджетна система України: навчальний посібник [Текст] / С. І. Юрій, Й. М. Бескид. – К. : НІОС, 2000. – 400 с. – ISBN 966-95321-3-2.
194. Юсифов, Ф. Г. Финансовая политика в системе экономической политики (на примере Азербайджанской Республики) [Текст] / Под научной редакцией д-ра экон. наук, проф. М.В. Романовского: Препринт. – СПб. : Изд-во СПбГУЭФ, 2000. – 30 с.
195. Юхименко, П. І. Сучасні тенденції та стратегія фінансової політики України [Текст] / П. І. Юхименко // Фінанси України. – 2005. – № 10. – С. 101-111.

196. CDS 5Y \$ Ukraine [Електронне джерело]/ Astrum Investment Management. – Режим доступа : <http://www.astrum-invest.com/Analitics/IndexDetails.aspx?IndexId=77>. – 11.05.2010. – Загол. з екрану.

197. Country Default Risk Plummets [Electronic resource] / Bespoke Investment Group. – Режим доступа : <http://www.bespokeinvest.com/thinkbig/2010/5/11/country-default-risk-plummets.html>. – 11.05.2010. – Загол. з екрану.

198. EMBI+Ukraine [Електронне джерело]/ Astrum Investment Management. – Режим доступа : <http://www.astrum-invest.com/Analitics/IndexDetails.aspx?IndexId=76>. – 11.05.2010. – Загол. з екрану.

199. Global country risk table [Electronic resource] / Credit Suisse. – Режим доступа : <http://www.scribd.com/doc/27013315/Informe-Credit-Suisse>. 06.05.2010. – Загол. з екрану.

200. Global Sovereign Credit Risk Report 1st Quarter, 2010 [Electronic resource] / CME Group. – Режим доступа : <http://www.cmavision.com/news/view/cma-releases-sovereign-risk-report-for-q1-2010>. – Загол. з екрану.

201. Global Sovereign Credit Risk Report 3rd Quarter, 2009 [Electronic resource] / CME Group. – Режим доступа : http://www.cmavision.com/images/uploads/docs/CMA_Global_Sovereign_Credit_Risk_Report_Q3_2009.pdf. – Загол. з екрану.

202. Global Sovereign Credit Risk Report 4th Quarter, 2009 [Electronic resource] / CME Group. – Режим доступа : http://www.cmavision.com/images/uploads/docs/CMA_Global_Sovereign_Credit_Risk_Report_Q4_2009.pdf. – Загол. з екрану.

203. ISDA Market Survey historical data [Electronic resource] / International Swaps and Derivatives Association, Inc. – Режим доступа : <http://www.isda.org/statistics/pdf/ISDA-Market-Survey-results1987-present.xls>.

23.06.2010. – Загол. з екрану.

204. Sovereigns Ratings List [Electronic resource] / Standard & Poor's. – Режим доступа : <http://www.standardandpoors.com/ratings/sovereigns/ratings-list/en/us/?sectorName=Governments&subSectorCode=39&subSectorName=Sovereigns>. – 01.06.2010. – Загол. з екрану.

205. The CMA (Credit Market Analysis) Sovereign Risk Monitor [Electronic resource] / CME Group. – Режим доступа : <http://www.cmavision.com/market-data>. – Загол. з екрану.

206. Trade Information Warehouse Data (Section I) Table 6: Top 1000 Reference Entities (Gross and Net Notional) [Electronic resource] / The Depository Trust & Clearing Corporation. – Режим доступа : http://www.dtcc.com/products/derivserv/data_table_i.php?id=1.6.1 – 07.05.2010. – Загол. з екрану.

207. World GDP [Electronic resource] / International Monetary Fund. – Режим доступа : <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2010/01/weodata/weorept.aspx?sy=2000&ey=2009&scsm=1&ssd=1&sort=country&ds=.&br=1&c=001&s=PPPGDP&grp=1&a=1&pr.x=22&pr.y=5>. 23.06.2010. – Загол. з екрану.

ДОДАТКИ

Рисунок А.1 – Механізм реалізації фінансової політики

Додаток Б

Таблиця Б.1 – Підходи вчених-економістів до виділення певних складових фінансової політики

№ з/п	Складові фінансової політики	Джерело
1	бюджетна, податкова, митна, кредитна, грошова, валютна, інвестиційна, певні напрямки в галузі страхування, державного боргу, фондового ринку, співробітництва з міжнародними фінансовими організаціями	О.Д. Василик
2	бюджетна, податкова, політика державного соціального забезпечення та соціального захисту населення, інвестиційна, політика державного боргу, політика у сферах фондового та страхового ринків, міжнародна фінансова політика	Л.І. Василенко, А.В. Василенко
3	податкова, бюджетна, грошово-кредитна, митна	О.Р. Романенко, Л.П. Стеців, О.І. Копилюк
4	політика державних видатків, фіскальна політика	О.І. Ковтун
5	бюджетно-податкова, грошово-кредитна, інвестиційна, страхова, амортизаційна, валютна, митна	О.П. Близнюк, Л.І. Лачкова, В.І. Оспіщев
6	бюджетна, податкова, інвестиційна, соціальна, митна	С.А. Белозьоров, С.Г. Горбушина, В.В. Ковальов
7	бюджетна, податкова, грошово-кредитна, валютна	С.О. Мисак
8	грошово-кредитна (в т.ч. емісійна, цінова, валютна, кредитна, а в ній, в свою чергу, облікова та інвестиційна), бюджетна, цінова, страхова	В.Д. Фетісов
9	бюджетна, податкова, кредитно-грошова	Н.М. Деєва
10	монетарна (грошово-кредитна), фіскальна (податкова, бюджетна), фінансова політика у сферах фондового та страхового ринків, міжнародних фінансів, боргова	В.М. Федосов, В.М. Опарін, С.В. Львовчкін
11	бюджетна, грошово-кредитна, валютна, митна	І.І. Борисенко, Г.М. Азаренкова
12	бюджетна (податкова, інвестиційна, політика управління державним боргом), кредитна	Л.Л. Лазебник
13	податкова, бюджетна, грошово-кредитна, цінова, митна, соціальна, інвестиційна, зовнішньоторговельна	Р.А. Набієв, Г.О. Тактаров
14	бюджетна, податкова, кредитно-грошова, зовнішньоторговельна, валютна, антимонопольна, цінова, митна	В.А. Паригіна, А.А. Тедєєв
15	бюджетна, податкова грошово-кредитна, митна, боргова, інвестиційна, певні напрями державної діяльності у галузі страхування, соціальній сфері, сфері фінансового ринку, міжнародних фінансів	С.І. Юрій

Додаток В

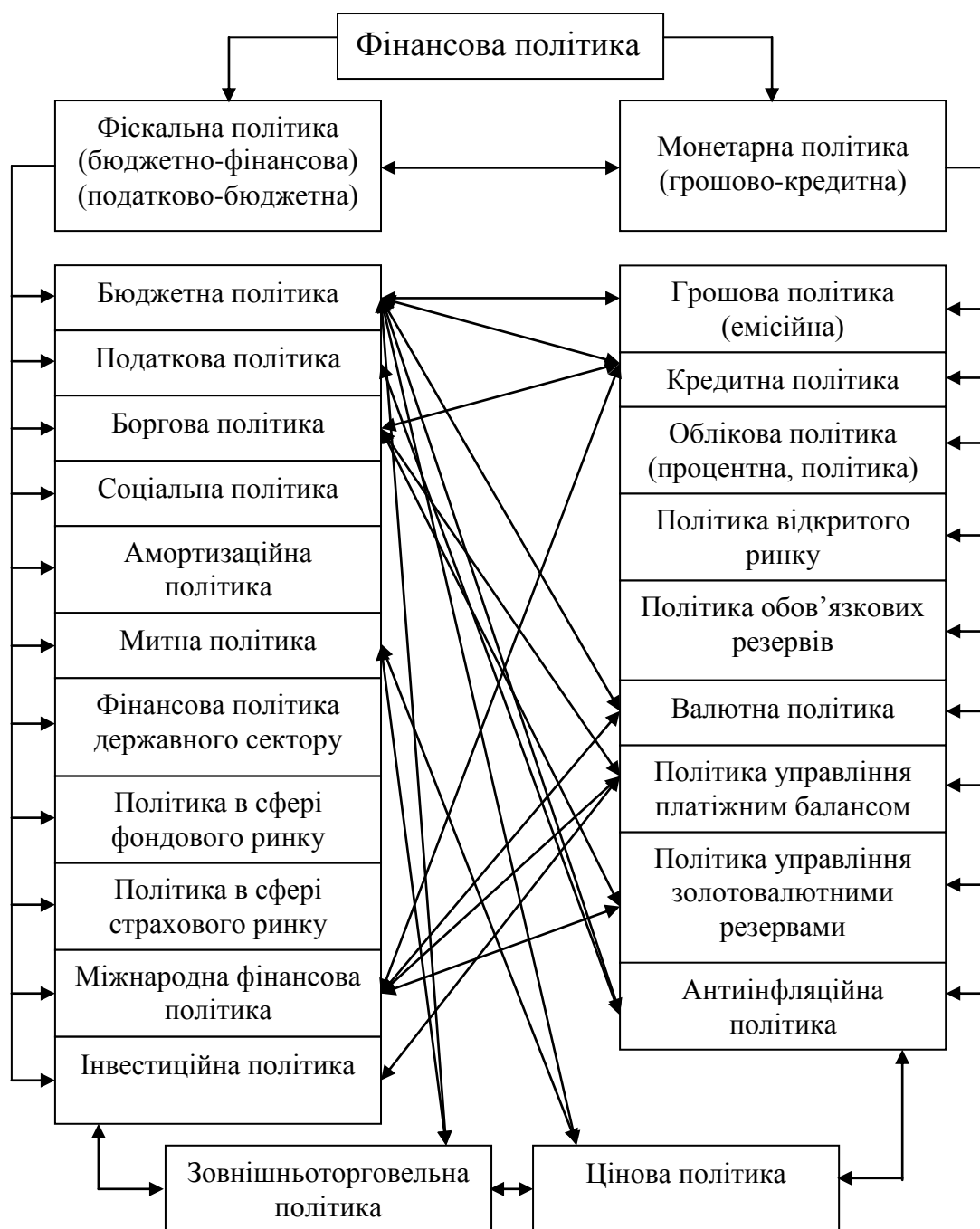

Рисунок В.1 – Взаємозв'язок окремих напрямків фінансової політики держави

Додаток Г

Таблиця Г.1 – Складові фінансової політики в залежності від сфери впливу та способу формування управлінського впливу на економічну систему

Зовнішня політика	Внутрішня політика
Бюджетна політика	
відносини, пов'язані з утворенням, управлінням та обслуговуванням зовнішнього державного боргу країни, регулювання зовнішніх фінансових відносин підприємств державного сектору	забезпечення збалансованості бюджетів різних рівнів, управління бюджетним дефіцитом за рахунок внутрішніх ресурсів (відносини, пов'язані з утворенням, управлінням та обслуговуванням внутрішнього державного боргу країни), регулювання внутрішніх фінансових відносин підприємств державного сектору, соціальна політика
Податкова політика	
пряме та непряме оподаткування суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, митна політика	забезпечення стабільності та ефективності функціонування системи оподаткування
Інвестиційна політика	
формування сприятливого інвестиційного клімату в країні, регулювання відносин, пов'язаних з функціонуванням ВЕЗ та ТПР	стимулювання нагромадження капіталу, інвестиційної діяльності національних суб'єктів господарювання, управління державними інвестиціями
Грошово-кредитна і валютна політика	
регулювання діяльності фінансово-кредитних установ інших держав на території країни, національних банківських та небанківських установ на світовому фінансовому ринку; встановлення правил обігу на території країни іноземних валют, забезпечення стабільності курсу національної валюти, формування золотовалютних резервів країни; регламентація емісії і розміщення державних цінних паперів на зовнішньому ринку, регулювання платіжного балансу країни	емісійна політика, забезпечення стабільності цін на товари і послуги, кредитні ресурси, регулювання інфляції, забезпечення своєчасності розрахунків у народному господарстві і в різних ланках фінансової системи; регламентація емісії і розміщення державних цінних паперів на внутрішньому ринку
Фінансова політика у сфері фінансового ринку	
забезпечення стійкості національного фінансового ринку в умовах світової фінансової кризи, сприяння інтеграції національного фінансового ринку в міжнародний	нормативно-правове та організаційне забезпечення функціонування фінансового ринку
Фінансова політика у сфері страхового ринку	
регулювання діяльності страхових компаній інших держав на території країни, національних страхових компаній на світовому фінансовому ринку	нормативно-правове та організаційне забезпечення функціонування страхового ринку

Таблиця Д.1 – Соціальні пріоритети бюджетної політики у 1996-2010 роках

Роки	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Забезпечення збалансованості бюджету					+	+	+	+					+	+	+
Спорудження соціального житла за рахунок бюджетних коштів з використанням іпотечного кредитування			+	+	+				+		+	+			
Реформування охорони здоров'я у напрямку переходу до системи медичного страхування		+	+	+	+						+		+	+	
Забезпечення збалансованості фондів соціальногостраховання													+		+
Реформування системи соціального захисту та підвищення якості соціальних послуг, соціальне спрямування бюджету	+	+		+	+	+	+	+	+	+	+		+	+	
Компенсація втрат від знецінення грошових заощаджень, вкладених в установи Ощадного банку СРСР	+	+	+	+	+	+	+	+		+	+			+	
Демографічна політика				+	+			+							
Освіта					+			+	+	+					
Охорона здоров'я					+			+	+	+					
Фізичне виховання					+			+							

Таблиця Д.2 – Економічні пріоритети бюджетної політики у 1996-2010 роках

Роки	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Забезпечення позитивної динаміки економічного зростання (макроекономічної збалансованості)	+	+	+		+	+					+		+		+
Державна підтримка інвестиційних та інноваційних проектів, науки				+	+			+				+	+	+	+
Підтримка вільних економічних зон												+	+		
Формування сприятливого інвестиційного клімату					+						+		+		
Зменшення фіскального навантаження	+	+		+	+	+	+	+			+	+	+	+	+
Модернізація озброєння ВПК											+		+	+	+
Виробництво альтернативних видів палива, забезпечення енергетичної безпеки держави									+		+		+	+	+
Реформування ЖКГ									+		+	+			+
Підтримка АПК	+	+	+	+	+				+	+	+		+		
Проблема відшкодування ПДВ експортерам				+	+		+		+	+	+				
Проблеми детінізації економіки		+							+					+	
Запрудження податку на нерухомість	+	+			+									+	+

Таблиця Е.1 – Структура зведеного бюджету за плановими видатками (функціональна класифікація), %

Роки	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	1-й квартал 2009	2-й квартал 2009
Загальнодержавні функції	15,28	13,52	12,1	10,83	11,46	11,12	11,77	17,99	16,52
Обслуговування боргу	5,68	3,79	3,09	2,27	1,89	2,08	1,34	4,68	4,63
<i>Обслуговування внутрішнього боргу</i>	1,39	0,51	0,97	0,71	0,53	0,63	0,34	3,04	3,01
<i>Обслуговування зовнішнього боргу</i>	4,29	3,28	2,12	1,56	1,36	1,45	1	1,64	1,62
Оборона	6,42	6,97	6,08	4,13	3,98	4,43	3,65	3,59	3,6
Громадський порядок, безпека та судова влада	8,42	7,6	7,65	7,01	7,16	7,84	8,34	6,99	7,12
Економічна діяльність	14,58	17,57	19,69	15,18	16,63	19,14	17,76	13,16	14,39
Сільське господарство, лісове господарство та мисливство, рибне господарство	2,71	3,88	3,18	3,51	3,96	3,5	3,37	1,73	1,73
Паливно-енергетичний комплекс	3,82	4,54	4,3	2,98	2,97	3,82	4,88	2,36	3,15
Інша промисловість та будівництво	0,66	0,42	0,37	0,31	0,49	0,51	0,29	0,26	0,29
Транспорт	2,69	3,46	6,19	3,8	5,06	6,33	4,88	6,32	6,34
Зв'язок, телекомунікації та інформатика	0,08	0,08	0,07	0,06	0,07	0,06	0,07	0,06	0,06
Інші галузі економіки	0,23	0,27	0,86	0,3	0,45	0,61	0,36	0,09	0,39
Охорона навколишнього природного середовища	1,33	1,26	1,29	0,97	1,02	1,07	0,94	0,65	0,69
Житлово-комунальне господарство	2,29	2,34	2,78	2,65	4,39	2,72	3,09	1,76	1,94
Охорона здоров'я	11,95	12,37	11,52	10,41	10,77	11,07	10,25	9,96	9,95
Духовний та фізичний розвиток	2,4	2,65	2,69	2,37	2,44	2,37	2,46	2,14	2,21
Освіта	18,41	19,4	17,72	18,33	18,78	18,81	18,68	19,78	19,77
Соціальний захист та соціальне забезпечення	18,92	16,33	18,49	28,1	23,36	21,44	23,06	23,97	23,8
Разом	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Таблиця Е.2 – Структура зведеного бюджету за фактичними видатками (функціональна класифікація), %

Роки	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	1-й квартал 2009	2-й квартал 2009
Загальнодержавні функції	14,24	13,22	12,13	10,93	11,35	10,74	9,97	8,21	9,9
Обслуговування боргу	4,9	3,49	3,17	2,34	1,96	1,63	1,38	1,65	2,4
<i>Обслуговування внутрішнього боргу</i>	1,18	0,44	1,01	0,71	0,55	0,36	0,3	0,61	1,02
<i>Обслуговування зовнішнього боргу</i>	3,71	3,05	2,16	1,62	1,41	1,27	1,08	1,04	1,38
Оборона	5,86	6,97	6,1	4,26	3,65	4,17	3,79	2,8	2,88
Громадський порядок, безпека та судова влада	8,36	7,71	7,77	7,22	7,26	8,16	8,76	7,42	7,57
Економічна діяльність	11,94	16,12	18,44	13,49	15,6	17,93	16,6	15,54	13,91
Сільське господарство, лісове господарство та мисливство, рибне господарство	2,28	3,7	2,93	3,47	3,82	3,56	3,11	1,42	1,8
Паливно-енергетичний комплекс	3,62	4,31	4,4	2,72	3	3,25	5,01	5,04	4,79
Інша промисловість та будівництво	0,48	0,44	0,38	0,27	0,34	0,49	0,24	0,12	0,27
Транспорт	2,96	3,61	6,41	3,8	5,11	6,44	4,53	7,76	5,43
Зв'язок, телекомунікації та інформатика	0,06	0,06	0,06	0,05	0,06	0,06	0,05	0,04	0,04
Інші галузі економіки	0,13	0,26	0,8	0,29	0,41	0,61	0,36	0,07	0,16
Охорона навколишнього природного середовища	1,1	1,22	1,17	0,88	0,93	0,99	0,89	0,39	0,52
Житлово-комунальне господарство	2,33	2,41	2,63	2,76	4,58	2,61	2,9	1,29	2,05
Охорона здоров'я	12,5	12,81	11,99	10,92	11,26	11,82	10,85	11,52	11,21
Духовний та фізичний розвиток	2,35	2,71	2,66	2,43	2,47	2,52	2,56	2,25	2,34
Освіта	20,34	19,76	18,08	18,91	19,27	19,61	19,71	23,46	23,36
Соціальний захист та соціальне забезпечення	20,96	17,09	19,04	28,19	23,63	21,46	23,95	27,12	26,27
Разом	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Таблиця Е.3 – Співвідношення планових видатків зведеного бюджету (функціональна класифікація) до ВВП, %

Роки	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Загальнодержавні функції	4,82	4,05	3,73	3,67	3,89	3,7	4,14
Обслуговування боргу	1,79	1,13	0,95	0,77	0,64	0,69	0,47
<i>Обслуговування внутрішнього боргу</i>	0,44	0,15	0,3	0,24	0,18	0,21	0,12
<i>Обслуговування зовнішнього боргу</i>	1,35	0,98	0,65	0,53	0,46	0,48	0,35
Оборона	2,02	2,09	1,87	1,4	1,35	1,47	1,29
Громадський порядок, безпека та судова влада	2,66	2,27	2,36	2,37	2,43	2,61	2,94
Економічна діяльність	4,6	5,26	6,06	5,14	5,64	6,36	6,25
Сільське господарство, лісове господарство та мисливство, рибне господарство	0,86	1,16	0,98	1,19	1,34	1,16	1,19
Паливно-енергетичний комплекс	1,2	1,36	1,32	1,01	1,01	1,27	1,72
Інша промисловість та будівництво	0,21	0,12	0,12	0,11	0,17	0,17	0,1
Транспорт	0,85	1,04	1,91	1,29	1,71	2,1	1,72
Зв'язок, телекомунікації та інформатика	0,03	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02	0,03
Інші галузі економіки	0,07	0,08	0,26	0,1	0,15	0,2	0,13
Охорона навколишнього природного середовища	0,42	0,38	0,4	0,33	0,35	0,35	0,33
Житлово-комунальне господарство	0,72	0,7	0,86	0,9	1,49	0,9	1,09
Охорона здоров'я	3,77	3,7	3,55	3,52	3,65	3,68	3,61
Духовний та фізичний розвиток	0,76	0,79	0,83	0,8	0,83	0,79	0,87
Освіта	5,8	5,81	5,46	6,2	6,37	6,25	6,58
Соціальний захист та соціальне забезпечення	5,96	4,89	5,7	9,51	7,92	7,13	8,12
Разом	31,52	29,93	30,8	33,85	33,91	33,25	35,22

Таблиця Е.4 – Співвідношення фактичних видатків зведеного бюджету (функціональна класифікація) до ВВП,

%

Роки	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	1-й квартал 2009	2-й квартал 2009
Загальнодержавні функції	3,8	3,75	3,56	3,51	3,66	3,37	3,25	2,91	6,85
Обслуговування боргу	1,31	0,99	0,93	0,75	0,63	0,51	0,45	0,59	1,66
<i>Обслуговування внутрішнього боргу</i>	0,32	0,12	0,3	0,23	0,18	0,11	0,1	0,22	0,7
<i>Обслуговування зовнішнього боргу</i>	0,99	0,87	0,63	0,52	0,46	0,4	0,35	0,37	0,96
Оборона	1,57	1,97	1,79	1,37	1,18	1,31	1,24	0,99	1,99
Громадський порядок, безпека та судова влада	2,23	2,19	2,28	2,32	2,34	2,56	2,85	2,63	5,24
Економічна діяльність	3,19	4,57	5,42	4,33	5,02	5,62	5,4	5,51	9,63
Сільське господарство, лісове господарство та мисливство, рибне господарство	0,61	1,05	0,86	1,11	1,23	1,12	1,01	0,5	1,25
Паливно-енергетичний комплекс	0,97	1,22	1,29	0,87	0,97	1,02	1,63	1,79	3,32
Інша промисловість та будівництво	0,13	0,12	0,11	0,09	0,11	0,15	0,08	0,04	0,19
Транспорт	0,79	1,02	1,88	1,22	1,65	2,02	1,47	2,75	3,76
Зв'язок, телекомунікації та інформатика	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02	0,01	0,03
Інші галузі економіки	0,03	0,07	0,24	0,09	0,13	0,19	0,12	0,02	0,11
Охорона навколишнього природного середовища	0,29	0,34	0,34	0,28	0,3	0,31	0,29	0,14	0,36
Житлово-комунальне господарство	0,62	0,68	0,77	0,89	1,47	0,82	0,94	0,46	1,42
Охорона здоров'я	3,34	3,63	3,52	3,51	3,63	3,71	3,53	4,09	7,76
Духовний та фізичний розвиток	0,63	0,77	0,78	0,78	0,8	0,79	0,83	0,8	1,62
Освіта	5,43	5,6	5,31	6,07	6,21	6,15	6,42	8,32	16,17
Соціальний захист та соціальне забезпечення	5,6	4,85	5,6	9,05	7,61	6,73	7,8	9,62	18,19
Разом	26,71	28,35	29,39	32,1	32,21	31,36	32,55	35,48	69,23

Таблиця Е.5 – Структура державного бюджету за плановими видатками (функціональна класифікація), %

Роки	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	1-й квартал 2009	2-й квартал 2009
Загальнодержавні функції	16,72	14,52	12,31	10,48	10,35	10,17	11,07	18,99	17,23
Обслуговування боргу	7,34	5,05	3,88	2,67	2,17	2,5	1,51	5,49	5,46
Обслуговування внутрішнього боргу	1,67	0,6	1,23	0,86	0,63	0,77	0,4	3,67	3,65
Обслуговування зовнішнього боргу	5,66	4,45	2,66	1,82	1,54	1,73	1,11	1,82	1,81
Оборона	8,47	9,5	7,91	5,17	5,06	5,7	4,64	4,48	4,52
Громадський порядок, безпека та судова влада	10,41	10,11	9,77	8,7	9	10,02	9,76	8,67	8,89
Економічна діяльність	15,53	17,32	18,48	12,79	15,11	17,41	16,3	13,11	14,6
Сільське господарство, лісове господарство та мисливство, рибне господарство	3,57	5,22	4,1	4,37	4,99	4,45	4,21	2,12	2,13
Паливно-енергетичний комплекс	5,05	6,18	5,6	3,55	3,6	4,82	6,16	2,94	3,95
Інша промисловість та будівництво	0,86	0,55	0,47	0,38	0,61	0,64	0,35	0,31	0,36
Транспорт	2,24	3,3	6,66	3,26	4,68	6,37	4,47	6,98	7,03
Зв'язок, телекомунікації та інформатика	0,08	0,08	0,06	0,04	0,06	0,05	0,04	0,03	0,03
Інші галузі економіки	0,29	0,36	0,33	0,19	0,22	0,16	0,2	0,09	0,46
Охорона навколишнього природного середовища	1,46	1,31	1,24	0,91	1	1,05	0,93	0,55	0,57
Житлово-комунальне господарство	0,26	0,18	0,37	0,1	0,14	0,79	0,42	0,04	0,04
Охорона здоров'я	4,52	4,35	4,43	3,13	3,04	3,47	3,03	2,42	2,48
Духовний та фізичний розвиток	1,25	1,16	1,38	1,14	1,11	1,11	1,21	0,89	0,97
Освіта	10,45	10,53	9,42	8,8	8,91	8,6	8,6	9,3	9,35
Соціальний захист та соціальне забезпечення	14,15	11,67	15,11	27,3	21,88	16,24	19,92	19,35	19,27
Міжбюджетні трансферти	16,77	19,35	19,57	21,47	24,39	25,44	24,12	22,21	22,09
Разом	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Таблиця Е.6 – Структура державного бюджету за фактичними видатками (функціональна класифікація), %

Роки	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	1-й квартал 2009	2-й квартал 2009
Загальнодержавні функції	15,5	14,01	12,15	10,6	10,33	9,7	9,01	7,4	9,56
Обслуговування боргу	6,47	4,6	3,9	2,75	2,27	1,92	1,56	1,91	2,83
<i>Обслуговування внутрішнього боргу</i>	1,42	0,5	1,25	0,86	0,65	0,43	0,35	0,74	1,26
<i>Обслуговування зовнішнього боргу</i>	5,05	4,1	2,65	1,89	1,62	1,5	1,21	1,17	1,57
Оборона	7,97	9,41	7,78	5,35	4,67	5,4	4,86	3,57	3,72
Громадський порядок, безпека та судова влада	10,55	10,17	9,72	8,98	9,18	10,51	10,3	9,41	9,74
Економічна діяльність	12,59	16,37	17,93	12,43	14,9	17,07	16,02	18,46	16,06
Сільське господарство, лісове господарство та мисливство, рибне господарство	3,08	4,94	3,7	4,33	4,84	4,57	3,93	1,79	2,31
Паливно-енергетичний комплекс	4,92	5,81	5,61	3,35	3,68	4,12	6,37	6,43	6,2
Інша промисловість та будівництво	0,65	0,58	0,47	0,33	0,42	0,63	0,29	0,15	0,35
Транспорт	2,48	3,43	6,79	3,25	4,87	6,62	4,33	9,44	6,39
Зв'язок, телекомунікації та інформатика	0,05	0,05	0,04	0,04	0,04	0,05	0,04	0,03	0,03
Інші галузі економіки	0,17	0,34	0,28	0,2	0,18	0,17	0,19	0,08	0,19
Охорона навколишнього природного середовища	1,19	1,29	1,13	0,87	0,95	1,04	0,92	0,42	0,53
Житлово-комунальне господарство	0,12	0,15	0,13	0,1	0,13	0,42	0,18	0,01	0,02
Охорона здоров'я	3,57	4,19	4,34	3,11	2,99	3,63	3,05	2,25	2,53
Духовний та фізичний розвиток	0,96	1,15	1,27	1,13	1,01	1,14	1,21	0,79	0,94
Освіта	11,25	10,22	9,06	8,79	8,84	8,69	8,93	10,47	10,66
Соціальний захист та соціальне забезпечення	16,4	12,14	15,32	27,97	22,09	16,77	21,04	22,11	22,21
Міжбюджетні трансферти	19,88	20,9	21,16	20,68	24,91	25,63	24,48	25,1	24,02
Разом	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Таблиця Е.7 – Співвідношення планових видатків державного бюджету (функціональна класифікація) до ВВП,

%

Роки	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Загальнодержавні функції	3,99	3,19	2,91	2,84	2,76	2,63	3,07
Обслуговування боргу	1,75	1,11	0,92	0,72	0,58	0,65	0,42
<i>Обслуговування внутрішнього боргу</i>	0,4	0,13	0,29	0,23	0,17	0,2	0,11
<i>Обслуговування зовнішнього боргу</i>	1,35	0,98	0,63	0,49	0,41	0,45	0,31
Оборона	2,02	2,09	1,87	1,4	1,35	1,47	1,29
Громадський порядок, безпека та судова влада	2,48	2,22	2,31	2,35	2,4	2,59	2,71
Економічна діяльність	3,71	3,8	4,37	3,46	4,03	4,5	4,52
Сільське господарство, лісове господарство та мисливство, рибне господарство	0,85	1,15	0,97	1,18	1,33	1,15	1,17
Паливно-енергетичний комплекс	1,2	1,36	1,32	0,96	0,96	1,24	1,71
Інша промисловість та будівництво	0,2	0,12	0,11	0,1	0,16	0,17	0,1
Транспорт	0,53	0,73	1,58	0,88	1,25	1,64	1,24
Зв'язок, телекомунікації та інформатика	0,02	0,02	0,01	0,01	0,02	0,01	0,01
Інші галузі економіки	0,07	0,08	0,08	0,05	0,06	0,04	0,05
Охорона навколишнього природного середовища	0,35	0,29	0,29	0,25	0,27	0,27	0,26
Житлово-комунальне господарство	0,06	0,04	0,09	0,03	0,04	0,2	0,12
Охорона здоров'я	1,08	0,96	1,05	0,85	0,81	0,9	0,84
Духовний та фізичний розвиток	0,3	0,25	0,33	0,31	0,3	0,29	0,33
Освіта	2,49	2,31	2,23	2,38	2,38	2,22	2,38
Соціальний захист та соціальне забезпечення	3,38	2,56	3,58	7,38	5,84	4,19	5,52
Міжбюджетні трансферти	4	4,25	4,63	5,81	6,51	6,57	6,69
Разом	23,87	21,95	23,66	27,05	26,7	25,83	27,73

Таблиця Е.8 – Співвідношення фактичних видатків державного бюджету (функціональна класифікація) до ВВП, %

Роки	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	1-й квартал 2009	2-й квартал 2009
Загальнодержавні функції	3,04	2,94	2,8	2,71	2,6	2,35	2,29	2,06	5,11
Обслуговування боргу	1,27	0,97	0,9	0,7	0,57	0,46	0,4	0,53	1,51
<i>Обслуговування внутрішнього боргу</i>	0,28	0,1	0,29	0,22	0,16	0,1	0,09	0,21	0,67
<i>Обслуговування зовнішнього боргу</i>	0,99	0,86	0,61	0,48	0,41	0,36	0,31	0,33	0,84
Оборона	1,57	1,97	1,79	1,37	1,18	1,31	1,24	0,99	1,99
Громадський порядок, безпека та судова влада	2,07	2,13	2,24	2,3	2,31	2,54	2,62	2,62	5,21
Економічна діяльність	2,47	3,44	4,13	3,18	3,75	4,13	4,07	5,14	8,59
Сільське господарство, лісове господарство та мисливство, рибне господарство	0,61	1,04	0,85	1,11	1,22	1,1	1	0,5	1,24
Паливно-енергетичний комплекс	0,97	1,22	1,29	0,86	0,93	1	1,62	1,79	3,32
Інша промисловість та будівництво	0,13	0,12	0,11	0,08	0,11	0,15	0,07	0,04	0,19
Транспорт	0,49	0,72	1,56	0,83	1,23	1,6	1,1	2,63	3,42
Зв'язок, телекомунікації та інформатика	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,02
Інші галузі економіки	0,03	0,07	0,07	0,05	0,05	0,04	0,05	0,02	0,1
Охорона навколишнього природного середовища	0,23	0,27	0,26	0,22	0,24	0,25	0,23	0,12	0,28
Житлово-комунальне господарство	0,02	0,03	0,03	0,02	0,03	0,1	0,05	0	0,01
Охорона здоров'я	0,7	0,88	1	0,79	0,75	0,88	0,78	0,63	1,35
Духовний та фізичний розвиток	0,19	0,24	0,29	0,29	0,26	0,28	0,31	0,22	0,51
Освіта	2,21	2,15	2,09	2,25	2,23	2,1	2,27	2,91	5,7
Соціальний захист та соціальне забезпечення	3,22	2,55	3,53	7,16	5,57	4,05	5,35	6,15	11,88
Міжбюджетні трансферти	3,91	4,39	4,87	5,29	6,28	6,2	6,22	6,98	12,84
Разом	19,64	20,99	23,03	25,59	25,2	24,18	25,42	27,82	53,47

Додаток Ж

Таблиця Ж.1 – Доходи та видатки бюджетів розширеного уряду окремих країн у 2005 році, % до ВВП

Країна	Доходи	Податки	Соціальні внески	Гранти	Інші доходи	Видатки
США	32,91	20,48	7,07	–	5,36	36,42
Канада	41,76	29,15	5,45	-	7,16	39,91
Австралія	36,05	29,91	-	-	6,14	34,58
Японія *	31,37	16,69	10,52	-	4,16	36,94
Нова Зеландія	41,00	33,63	0,07	-	7,30	36,49
Австрія	48,27	27,29	16,07			49,89
Бельгія	49,97	31,00	16,09			49,99
Фінляндія	52,60	31,71	12,08	0,26	8,54	50,12
Франція	50,86	27,47	18,19	0,03	5,17	53,78
Німеччина	43,54	22,18	17,72	0,22	3,41	46,78
Італія	43,99	27,71	12,87			48,24
Данія *	56,33	47,52	2,09	0,15	6,56	55,22
Норвегія	58,74	36,12	9,08	-	13,54	42,58
Швеція	59,20	37,02	14,68	0,05	7,46	55,41
Білорусь	48,19	35,06	11,54	–	1,59	48,21
Болгарія	41,97	24,54	10,51	1,19	5,74	38,79
Угорщина	42,66	24,87	12,74	0,45	4,60	50,55
Казахстан	27,93	27,03	-	-	0,89	26,21
Молдова	39,53	23,89	8,02	1,25	6,36	38,07
Польща	40,53	20,56	13,66	0,70	5,61	42,97
Росія	42,00	26,64	5,14	-	10,22	31,78
Україна	43,18	23,16	13,06	0,05	6,92	45,23

*2004 рік

Джерело: 2006, International Monetary Fund: Government Finance Statistics Yearbook

Додаток И

Таблиця И.1. Темпи зростання ВВП та видатків зведеного бюджету України у 2004-2009 рр.

Роки	2004	2005	2006	2007	2008	1-й квартал 2009	1-е півріччя 2009
ВВП (у фактичних цінах), млн. грн.	345113	441452	544153	720731	949864	183217	390313
Темпи зростання до попереднього періоду, %	129,1	127,9	123,3	132,5	131,8	97,6	92,6
Видатки зведеного бюджету (без обслуговування боргу), млн. грн.	98205,3	138387,3	171844,6	222375,5	304939,0	63938,0	139934,0
Темпи зростання до попереднього періоду, %	134,3	140,9	124,2	129,4	137,1	115,7	109,3

Продовження додатку И

Таблиця И.2 – Видатки зведеного бюджету України у 2005-2008 роках за функціональною класифікацією, млн. грн.

Напрями видатків	2005	2006	2007	2008	У % до попереднього року				2008 до 2005, у %
					2005	2006	2007	2008	
Разом видатків	141989,5	175512,2	226054,4	309203,7	138,5	123,6	128,8	136,8	231,6
Загальнодержавні функції	15481,7	19891,9	24270,8	30829,2	125,7	128,5	122,0	127,0	198,6
Оборона	5908,9	6380,6	9416,5	11733	95,7	108,0	147,6	124,6	120,9
Громадський порядок, безпека та судова влада	10226,8	12718,8	18445,6	27081	129,8	124,4	145,0	146,8	217,6
Економічна діяльність	19336,0	27465,5	40523,4	51322,4	98,6	142,0	147,5	126,6	224,8
Охорона навколишнього природного середовища	1252,5	1636,6	2241,3	2764,7	105,8	130,7	136,9	123,4	177,7
Житлово-комунальне господарство	3930,9	8024,1	5900,3	8968,5	146,6	204,1	73,5	152,0	440,1
Охорона здоров'я	15476,5	19737,7	26717,5	33560	127,3	127,5	135,4	125,6	203,3
Духовний та фізичний розвиток	3449,8	4328,4	5687,7	7916,1	128,0	125,5	131,4	139,2	210,9
Освіта	26815,5	33792,8	44333,5	60959,4	146,2	126,0	131,2	137,5	225,6
Соціальний захист та соціальне забезпечення	40110,8	41535,8	48517,3	74069,7	205,8	103,6	116,8	152,7	320,7

Джерело: складено на підставі даних Комітету Верховної Ради України з питань бюджету

Таблиця К.1 – Показники, що характеризують потребу у бюджетних коштах згідно нормативно-правових актів України та кошти, що передбачені у законах України «Про державний бюджет на 2005, 2006, 2007 роки», млн. грн.

Нормативно-правові акти України	2005		2006		2007	
	Потреба	Передбачено	Потреба	Передбачено	Потреба	Передбачено
Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи	16678	1741	18067	1923	23560	3426
Про статус ветеранів війни, гарантії їхнього соціального захисту	14364	2767	16618	6160	21275	7650
Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні	612	26	753	30	875	32
Про соціальний статус дітей війни	X	X	11694	326	11538	1055
Про прожитковий мінімум	X	X	3039	0,00	3357	0,00
Про державну допомогу сім'ям з дітьми	3722	1835	5229	2701	6283	3677
Про державну соціальну допомогу інвалідам з дитинства та дітям-інвалідам	421	238	593	593	1602	1602
Про статус народного депутата України	33	23	41	32	145	95
Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні	3430	296	2229	379	5996	447
Про реабілітацію інвалідів в Україні	0,00	0,00	3356	308	4200	35
Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їхніх сімей	490	20	510	29	556	37
Про міліцію	232	0,00	229	0,00	331	0,00
Про прокуратуру	1,3	0,00	1,4	0,00	2,8	0,00
Про Службу безпеки України	11	0,00	21	0,00	17	0,00
Про Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України					51	1,5
Про музеї та музейну справу	12	0,00	12	0,00	12	0,00
Про бібліотеки та бібліотечну справу	29	29	66	0,00	77	0,00
Про донорство крові	20	0,2	22	0,2	23	0,3
Про боротьбу із захворюванням на туберкульоз	21	0,00	22	0,00	23	0,00
Про запобігання захворюванню на синдром набутого імунodefіциту (СНІД) та соціальний захист населення	402	27	428	22	457	46
Постанова Кабінету Міністрів України „Про додаткові соціальні гарантії для малозабезпечених сімей з хворими дітьми та з дітьми першого і другого року життя”	119	9	126	10	135	11

Таблиця Л.1 – Виконання видаткової частини Державного бюджету України за 1992–2000 рр.*

Рік	У тому числі							
	Видатки всього	народне господарство	соціальний захист населення	управління	національна оборона	наука	обслуговування зовнішнього державного боргу	інші
1992 р. (млрд крб.)								
план	683,80	133,80	108,20	13,00	118,30	34,50	×	276,00
фактично	1 513,10	599,90	125,70	14,00	107,80	39,80	×	625,90
% виконання	221,30	448,40	116,20	107,70	109,70	115,40	×	226,80
1993 р. (млрд крб.)								
план	43 137,00	11 286,80	16 412,40	894,90	3 179,00	650,00	×	10 713,90
фактично	37 306,00	10 064,60	12 545,40	701,50	2 743,80	510,60	×	10 740,10
% виконання	86,50	89,20	76,40	78,47	86,30	78,60	×	100,20
1994 р. (млрд крб.)								
план	468 103,60	157 170,20	23 360,40	7 084,80	21 976,00	7 016,60	8 500,00	24 995,60
фактично	468 214,40	180 975,30	28 696,80	6 561,50	23 142,50	5 979,00	20 651,60	202 207,60
% виконання	100,00	115,10	122,84	92,60	105,30	85,20	243,00	83,20
1995 р. (млрд крб.)								
план	1 772 693,60	185 496,60	74 978,50	24 555,80	106 200,00	34 720,10	273 183,30	1 073 559,30
фактично	1 595 179,00	165 314,60	55 577,90	25 222,90	102 210,30	23 786,20	229 709,20	993 357,90
% виконання	90,00	89,20	74,10	102,70	96,20	68,50	84,10	92,50
1996 р. (млн. грн.)								
план	28 526,10	3 550,40	1 336,50	539,30	1 379,60	722,40	2 758,70	18 239,20
фактично	23 608,10	2 551,40	805,90	472,70	1 226,60	491,30	2 033,80	16 026,40
% виконання	82,76	71,90	60,30	87,70	88,90	68,00	73,90	87,87
1997 р. (млн. грн.)								
план	27 411,50	5 316,30	2 198,10	951,10	1 472,20	737,00	2 510,00	14 226,90
фактично	23 099,50	3 701,80	1 823,20	897,10	1 739,00	582,90	2 066,20	12 289,30
% виконання	84,30	69,60	82,90	94,30	118,10	79,10	82,30	86,40
1998 р. (млн. грн.)								
план	24 481,80	3 262,60	1 985,00	1 188,30	1 678,30	541,10	818,40	15 008,10
фактично	17 912,50	3 207,50	1 636,40	1 011,20	1 328,30	313,70	761,10	9 654,30
% виконання	73,20	98,30	82,40	85,10	79,10	58,00	93,00	64,30
1999 р. (млн. грн.)								
план	25 135,30	5 630,90	2 210,50	1 195,70	1 700,30	511,20	2 009,10	11 877,60
фактично	21 947,50	4 820,60	1 980,70	1 090,90	1 549,50	288,30	1 836,60	10 380,90
% виконання	87,30	85,60	89,60	91,20	91,10	56,40	91,40	87,40

Продовження таблиці Л.1

Рік	У тому числі							
	Видатки всього	народне господарство	соціальний захист населення	управління	національна оборона	наука	обслуговування зовнішнього державного боргу	інші
2000 р. (млн. грн.)								
план	36 262,70	6 469,10	3 771,40	2 727,90	2 406,10	638,50	4 007,40	16 242,30
фактично (загальний і спеціальний фонди)	35 523,60	6 170,20	3 698,40	2 848,50	2 287,50	703,40	2 907,50	16 917,10
% виконання	98,00	95,40	98,10	104,40	95,10	110,20	72,60	104,20

*Розраховано за даними Міністерства фінансів України

Примітки:

До графи "управління" віднесені видатки на функціонування органів законодавчої, виконавчої, судової влади та податкової служби.

У 1994 р. до зовнішнього боргу віднесена також оплата ПАТ "Газпром"

Таблиця Л.2 – Виконання видаткової частини Державного бюджету України за 2002–2008 рр.¹

Рік	У тому числі							
	Видатки всього	Загальнодержавні функції	Оборона	Економічна діяльність	Освіта	Соціальний захист та соціальне забезпечення	Обслуговування зовнішнього державного боргу	Інші
2002 р. (млрд. грн.)								
план	53,89	9,01	4,57	8,37	5,63	7,62	3,05	9,65
фактично	44,35	6,87	3,54	5,58	4,99	7,27	2,24	7,26
% виконання	82,3	76,3	77,4	66,7	88,6	95,4	73,4	75,3
2003 р. (млрд. грн.)								
план	58,69	8,52	5,58	10,16	6,18	6,85	2,61	10,05
фактично	56,12	7,86	5,28	9,19	5,74	6,82	2,30	9,51
% виконання	95,6	92,3	94,7	90,4	92,8	99,5	88,1	94,7
2004 р. (млрд. грн.)								
план	81,65	10,05	6,46	15,09	7,69	12,34	2,17	14,03
фактично	79,47	9,65	6,19	14,25	7,20	12,17	2,11	13,19
% виконання	97,3	96,0	95,8	94,4	93,6	98,7	97,2	93,9

Продовження таблиці Л.2

Рік	У тому числі							
	Видатки всього	Загальнодержавні функції	Оборона	Економічна діяльність	Освіта	Соціальний захист та соціальне забезпечення	Обслуговування зовнішнього державного боргу	Інші
2005 р. (млрд. грн.)								
план	119,40	12,52	6,17	15,27	10,51	32,60	2,17	16,70
фактично	112,98	11,98	6,04	14,04	9,93	31,60	2,14	16,02
% виконання	94,6	95,7	97,8	91,9	94,5	97,0	98,5	95,9
2006 р. (млрд. грн.)								
план	145,29	15,04	7,35	21,95	12,94	31,79	2,24	20,78
фактично	137,11	14,17	6,40	20,43	12,12	30,28	2,22	19,56
% виконання	94,4	94,2	87,1	93,1	93,7	95,3	99,0	94,1
2007 р. (млрд. грн.)								
план	186,14	18,94	10,60	32,40	16,01	30,23	3,22	30,62
фактично	174,25	16,91	9,42	29,75	15,15	29,22	2,61	29,16
% виконання	93,6	89,3	88,8	91,8	94,7	96,7	80,9	95,2
2008 р. (млрд. грн.)								
план	263,36	29,16	12,23	42,93	22,64	52,47	2,93	40,41
фактично	241,49	21,77	11,73	38,69	21,55	50,80	2,92	37,83
% виконання	91,7	74,7	96,0	90,1	95,2	96,8	99,7	93,6

¹ Розраховано за даними Державного комітету з питань бюджету та бюджетної політики

Додаток М

Таблиця М.1 – Граничний рівень дефіциту бюджету, що визначений в бюджетних резолюціях 1996-2010 року

Рік	Граничний рівень дефіциту бюджету
1996	6 % ВВП
1997	5% ВВП
1998	5 % ВВП і не більше видатків бюджету розвитку
1999	Не визначено
2000	Не визначено, без профіциту
2001	Без дефіциту
2002	Без дефіциту
2003	Без дефіциту
2004	Не визначено
2005	Не визначено
2006	Не визначено
2007	Не визначено
2008	Не визначено
2009	2 % ВВП + 1 % ВВП для підготовки до Євро-2012
2010	Без дефіциту поточний бюджет, до 3 % ВВП бюджет розвитку

Продовження додатку М

Таблиця М.2 – Показники дефіциту Державного бюджету України у 1992–2009 рр.

Рік	Доходи		Видатки		Дефіцит (+) / профіцит (-)	
	млн. грн.	у % до ВВП	млн. грн.	у % до ВВП	млн. грн.	у % до ВВП
1992	6	12,8	15	30,1	9	17,3
1993	271	18,3	373	25,2	102	6,9
1994	3559	29,6	4682	38,9	1123	9,3
1995	12244	22,5	15952	29,3	3708	6,5
1996	19632	24,1	23608	29	3976	1,9
1997	16796	18	23099	24,7	6303	6,7
1998	16266	15,9	18380	17,9	2114	2,1
1999	19982	15,3	21947	16,8	1965	1,5
2000	36230	21,3	35533	20,9	-697	-0,4
2001	39726	19,5	40407	19,8	681	0,3
2002	45467	20,1	44348	19,6	-1119	-0,5
2003	55077	20,8	56120	21,2	1043	0,4
2004	70337,80	20,38	79471,50	23,03	9133,7	2,65
2005	105330,20	23,86	112975,90	25,59	7645,7	1,73
2006	133521,70	24,54	137108,10	25,20	3586,4	0,66
2007	165939,18	23,02	174254,30	24,18	8315,12	1,15
2008	231722,88	24,40	241490,07	25,42	9767,19	1,03
1 квартал 2009	51270,20	27,98	50976,60	27,82	-293,6	-0,16
2 квартал 2009	49871,6	24,08	59752,1	28,85	9880,5	4,77
1-е півріччя 2009	101141,80	25,91	110728,70	28,37	9586,9	2,46
2009 (план)*	239215,05	24,15	267677,4	27,02	31178,3	3,15

* Виходячи з показників доходів і витрат Державного бюджету, закладених у Законі України «Про Державний бюджет на 2009 рік» і прогнозів Світового банку номінального ВВП на рівні 990,6 млрд. грн.

Додаток Н

Таблиця Н.1 – Валовий внутрішній продукт та обсяги інвестицій в основний капітал протягом 2003-2008 років

Показники	Роки					
	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Валовий внутрішній продукт, млрд. грн.	267,3	345,1	441,5	544,1	720,7	949,9
темпи зростання до попереднього року, у порівнянних цінах, %	109,6	118,4	129,1	127,9	123,2	132,5
Інвестиції в основний капітал (капітальні вкладення), млн. грн.	51011	75714	93096	125254	188486	233081
темпи зростання до попереднього року, у порівнянних цінах, %	131,3	128	101,9	119	150,5	123,7
За джерелами фінансування:						
кошти державного бюджету	3570	7945	5077	6846	10458	11576
у % до загальної суми	7	10,5	5,5	5,5	5,5	5
кошти місцевих бюджетів	2095	3544	3915	5446	7324	9918,2
у % до загальної суми	4,1	4,7	4,2	4,3	3,9	4,3
власні кошти підприємств та організацій	31306	46685	53424	72337	106520	132138
у % до загальної суми	61,4	61,7	57,4	57,8	56,5	56,7
кошти іноземних інвесторів	2807	2695	4688	4583	6660	7591,4
у % до загальної суми	5,5	3,6	5	3,7	3,5	3,3
кошти населення на індивідуальне житлове будівництво	1822	2577	3091	5110	8549	11589
у % до загальної суми	3,6	3,4	3,3	4,1	4,5	5
кредити банків та інші позики	4196	5735	13740	19406	31182	40450,9
у % до загальної суми	8,2	7,6	14,8	15,5	16,5	17,4
інші джерела	5215	6533	9161	9354	17792	19818
у % до загальної суми	10,2	8,5	9,8	7,4	9,4	8,5

Джерело: розраховано за статистичними довідниками Держкомстату України.

Продовження додатку Н

Таблиця Н.2 – Капітальні видатки зведеного бюджету України у 2002-2008 роках, млн. грн.

Показники	Роки						
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Разом видатків	60318,9	75792,5	102538	141990	175512	226054	309204
Капітальні видатки	7073,1	11526,4	20770,2	18216,1	24535,8	38690	41152,8
у % до загальної суми	11,7	15,2	20,3	12,8	14	17,1	13,3
з них: придбання основного капіталу	5148	7428,2	9622,9	8282,3	11732,2	17888	21392,3
у % до загальної суми	8,5	9,8	9,4	5,8	6,7	7,9	6,9
придбання обладнання і предметів довгострокового користування	1508,8	2139,1	3368,4	2544,5	3113,6	5518,1	5599,3
капітальне будівництво (придбання)	2322,7	3520	3392,1	2679,2	3706,2	4531,5	4755,8
капітальний ремонт, реконструкція та реставрація	1316,4	1769,1	2862,3	3058,6	4912,4	7838,7	11037,1
капітальні трансферти	1635,3	3482,4	10311,4	9360,9	12410,7	19719	17704,4
у % до загальної суми	2,7	4,6	10,1	6,6	7,1	8,7	5,7
капітальні трансферти підприємствам (установам, організаціям)	1609,2	3388,6	10235,2	9268,9	12319	19577	17478,5

Джерело: складено на підставі статистичних збірників Мінфіну України та Комітету Верховної Ради України з питань бюджету

Додаток П

Таблиця П.1 – Дебіторська та кредиторська заборгованості установ, що утримуються за рахунок бюджету, 2004-2007 роки, млн. грн.

Показники	Дебіторська заборгованість на початок року:				Кредиторська заборгованість на початок року:			
	2004	2005	2006	2007	2004	2005	2006	2007
Разом	6298	8044	8451	8166	4319	4429	7276	7955
Доходи	305	354	344	343	198	257	324	542
Видатки	5993	7690	8107	7823	4121	4172	6952	7413
з них								
Видатки на товари і послуги	951	986	915	758	1717	1484	929	995
Оплата роботи працівників бюджетних установ	15	11	5	4	289	207	100	117
Придбання предметів, матеріалів і послуг	428	430	230	174	840	694	423	456
Видатки на відрядження	9	7	5	5	42	34	16	14
Оплата комунальних послуг та енергоносіїв	136	146	98	96	350	283	187	144
Дослідження і розробка, видатки державного (регіонального) значення	329	356	359	201	108	202	125	142
Субсидії і поточні витрати	125	128	136	110	1171	595	3228	3438
Капітальні видатки	1257	1647	5439	5138	868	763	986	917
Інша заборгованість	3661	4934	1677	1818	364	1330	1809	2065

Джерело: складено на підставі статистичних збірників Мінфіну України

Додаток Р

Таблиця Р.1 – Місцеві бюджети України у 2004-2008 роках, млн. грн.

Показники	Роки				
	2004	2005	2006	2007	2008
Доходи – разом	39604,2	53677,3	74010,7	107050,5	137455,3
Податкові надходження	18308,2	23588,7	30931,6	44593,38	59281,4
у % до загальної суми	46,2	43,9	41,8	41,7	43,1
із них: податок з доходів фізичних осіб	12578,8	16486,6	22791,1	34782,07	45895,76
податок на прибуток підприємств	136,4	191,8	309	443,2342	400,4799
плата за землю	2293,2	2718,2	3122,3	3889,297	6681,355
місцеві податки і збори	555,5	598,2	642,3	729,9036	819,9609
Неподаткові надходження	2190,5	3541,7	4795,7	6441,38	7689,383
у % до загальної суми	5,5	6,6	6,5	6,0	5,6
із них: власні надходження бюджетних установ	2296,6	2735,9	3449,5	4463,749	5167,909
Доходи від операцій з капіталом	1683,5	2078,8	2663,6	4603,526	4577,061
у % до загальної суми	4,3	3,9	3,6	4,3	3,3
Цільові фонди	602,7	1107	1474,7	2710,74	2324,249
у % до загальної суми	1,5	2,1	2		
Офіційні трансферти від органів державного управління	16819,4	23361,1	34150,3	44655,9	59112,72
у % до загальної суми	42,5	43,5	46,1	41,7	43,0
із них: дотації	9310,1	14448,8	18120,6	23306,43	30439,26
субвенції	7345,5	8912,3	16029,7	21348,57	28674,37
Видатки – разом	40396,7	53537,9	75819,3	104853,2	138998,8
Загальнодержавні функції	2659,1	3501,2	5726,7	7364,248	9059,676
у % до загальної суми	6,6	6,5	7,7	7,0	6,5
Громадський порядок, безпека та судова влада	147,7	84,7	135,6	129,9791	2209,785
у % до загальної суми	0,4	0,2	0,2	0,1	1,6
Економічна діяльність	4439,2	5021,9	6906,6	10774,65	12629,34
у % до загальної суми	11	9,4	9,1	10,3	9,1
Охорона навколишнього природного середовища	287,5	271,4	329,7	432,2438	534,5137
у % до загальної суми	0,7	0,5	0,5	0,4	0,4
Житлово-комунальне господарство	2558,8	3804,1	7843,5	5176,497	8524,524
у % до загальної суми	6,3	7,1	10,3	4,9	6,1
Охорона здоров'я	8711,6	11968,4	15638,1	20396,54	26194,39
у % до загальної суми	21,6	22,4	20,6	19,5	18,8
Духовний та фізичний розвиток	1689,2	2176,1	2938,8	3700,02	4998,524
у % до загальної суми	4,2	4,1	3,9	3,5	3,6
Освіта	11133,7	16869,4	21661,4	29183,9	39405,1
у % до загальної суми	27,6	31,5	28,6	27,8	28,3
Соціальний захист та соціальне забезпечення	7176,9	8377,5	11181,9	19296,99	23271,42
у % до загальної суми	17,8	15,6	14,7	18,4	16,7
Кошти, що передаються до Державного бюджету України	1593,2	1463,2	1575,7	4352,599	7701,072
у % до загальної суми	3,9	2,7	2,1	4,2	5,5

Продовження додатку Р

Таблиця Р.2 – Співвідношення видатків за окремими їх видами між державним та місцевими бюджетами у 2005-2008 роках, у %

Показники	2005		2006		2007		2008	
	держ.	місц.	держ.	місц.	держ.	місц.	держ.	місц.
Разом видатків	63,3	36,7	58,8	41,2	77,1	22,9	78,1	21,9
із них громадський порядок, безпека та судова влада	99,2	0,8	98,9	1,1	99,3	0,7	91,8	8,2
в тому числі протипожежний захист та рятування	94,3	5,7	92,3	7,7	95,4	4,6	64,9	35,1
Економічна діяльність	74	26	74,9	25,1	73,4	26,6	75,4	24,6
в т.ч. будівництво	22,1	77,9	6,5	93,5	51,7	48,3	73,5	26,5
транспорт	68,3	31,7	75,1	24,9	79,2	20,8	74,7	25,3
Охорона навколишнього середовища	78,3	21,7	79,9	20,1	80,7	19,3	80,7	19,3
Житлово-комунальне господарство	3,2	96,8	2,3	97,7	12,3	87,7	5,0	95,0
в т.ч. житлове господарство	6,6	93,4	5,7	94,3	16,7	83,3	2,2	97,8
комунальне господарство	3,4	96,6	3,6	96,4	3,1	96,9	4,1	95,9
Охорона здоров'я	22,7	77,3	20,8	79,2	23,7	76,3	21,9	78,1
Духовний та фізичний розвиток	36,9	63,1	32,1	67,9	34,9	65,1	36,9	63,1
в т.ч. культура та мистецтво	26,7	73,3	20,7	79,3	23,5	76,5	26,0	74,0
Освіта	37,1	62,9	35,9	64,1	34,2	65,8	35,4	64,6
в т.ч. дошкільна освіта	0,7	99,3	0,7	99,3	0,6	99,4	0,5	99,5
загальна середня освіта	0,5	99,5	0,5	99,5	0,6	99,4	0,7	99,3
професійно-технічна освіта	96	4	95,7	4,3	80,2	19,8	80,5	19,5
вища освіта	96	4	92,2	7,8	91,9	8,1	91,6	8,4
Соціальний захист та соціальне забезпечення	79,1	20,9	3,1	26,9	60,2	39,8	68,6	31,4
в т.ч. соціальний захист на випадок непрацевдатності	52,3	46,8	43,3	56,7	35,9	64,1	29,4	70,6
соціальний захист пенсіонерів	96,3	3,7	94,8	5,2	93,2	6,8	94,4	5,6
соціальний захист ветеранів війни та праці	19,9	80,1	13,3	83,7	9,7	90,3	10,5	89,5
соціальний захист сім'ї, дітей та молоді	3	97	19,8	80,2	0,6	99,4	0,7	99,3
допомога у вирішенні житлового питання	56,2	43,8	63,4	36,6	39,1	60,9	42,5	57,5
соціальний захист інших категорій	65,8	34,2	53,7	46,3	58,8	41,2	81,4	18,6

Джерело: розраховано за даними Комітету Верховної Ради України з питань бюджету

Продовження додатку Р

Таблиця Р.3 – Доходи та видатки місцевих бюджетів України (без міжбюджетних трансфертів) у 2004-2006 роках, млн. грн.

Регіон	2004			2005			2006		
	доходи	видатки	відхилення, %	доходи	видатки	відхилення, %	доходи	видатки	відхилення, %
Разом по Україні	22785	38804	70,3	30316	52075	71,8	39865	72364	81,5
АРК	1150	1885	63,9	1392	2337	67,9	1677	3209	91,4
Вінницька	459	1207	163,0	628	1655	163,5	848	2283	169,1
Волинська	283	790	179,2	392	1101	180,9	507	1495	194,8
Дніпропетровська	2008	2767	37,8	2770	3657	32,0	3345	5043	50,8
Донецька	2494	3516	41,0	3351	4577	36,6	4236	6792	60,4
Житомирська	379	1022	169,7	542	1370	152,8	720	1938	169,1
Закарпатська	319	912	185,9	467	1244	166,4	599	1755	193,2
Запорізька	1045	1392	33,2	1337	1987	48,6	1706	2723	59,6
Івано-Франківська	402	1002	149,3	551	1460	165,0	714	1929	170,1
Київська	785	1456	85,5	1097	1900	73,2	1492	2754	84,6
Кіровоградська	334	828	147,9	454	1083	138,5	577	1475	155,6
Луганська	920	1683	82,9	1244	2162	73,8	1619	3077	90,0
Львівська	978	1913	95,6	1264	2545	101,3	1658	3548	114,0
Миколаївська	509	903	77,4	628	1193	90,0	839	1732	106,3
Одеська	1258	1936	53,9	1566	2410	53,9	2218	3480	56,9
Полтавська	708	1189	67,9	947	1617	70,7	1192	2199	84,4
Рівненська	368	924	151,1	486	1213	149,6	671	1713	155,2
Сумська	423	852	101,4	558	1163	108,4	708	1603	126,5
Тернопільська	254	753	196,5	338	1057	212,7	415	1432	245,2
Харківська	1357	2216	63,3	1729	2804	62,2	2119	3911	84,5
Херсонська	347	790	127,7	462	1106	139,4	599	1554	159,5
Хмельницька	408	1034	153,4	539	1393	158,4	684	1917	180,2
Черкаська	457	1026	124,5	612	1403	129,2	799	2057	157,4
Чернівецька	268	641	139,2	378	920	143,4	518	1369	164,6
Чернігівська	361	888	146,0	512	1190	132,4	624	1592	155,1
м. Київ	4284	4901	14,4	5800	7058	21,7	8410	9121	8,5
м. Севастополь	228	379	66,2	273	470	72,2	371	663	78,8

Джерело: складено на підставі статистичних збірників Мінфіну України

Додаток С

Таблиця С.1 – Динаміка податкових і неподаткових надходжень у складі зведеного бюджету України за 2002-2009 рр., млрд. грн.

Роки	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	1-й квартал 2009	1-е півріччя 2009
Всього доходів	61,95	75,29	91,53	134,18	171,81	219,94	297,89	65,71	131,16
Податкові надходження	45,39	54,32	63,16	98,07	125,74	161,26	227,16	48,71	95,69
Неподаткові надходження	14,70	18,23	24,57	31,78	40,55	48,55	60,54	15,87	32,89

Таблиця С.2 – Динаміка податкових і неподаткових надходжень у структурі зведеного бюджету України за 2002-2009 рр., %

Роки	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	1-й квартал 2009	1-е півріччя 2009
Всього	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Податкові надходження	73,3	72,2	69,0	73,1	73,2	73,3	76,3	74,1	73,0
Неподаткові надходження	23,7	24,2	26,8	23,7	23,6	22,1	20,3	24,1	25,1

Таблиця Т.1 – Динаміка податкових надходжень і податкових платежів у складі доходів зведених бюджетів України за період із 2002 до 2009 року, млрд. грн.

Показники	Роки								
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	1-й квартал 2009	1-е півріччя 2009
Всього доходів	61,95	75,29	91,53	134,18	171,81	219,94	297,89	65,71	131,16
ПДВ	13,47	12,60	16,73	33,80	50,40	59,38	92,08	22,18	40,02
Акциз	4,10	5,25	6,70	7,95	8,61	10,57	12,78	3,70	8,72
Інші податки	3,43	3,89	2,99	6,09	7,28	8,20	9,56	2,12	4,21
Податок на прибуток	9,40	13,24	16,16	23,46	26,17	34,41	47,86	7,38	14,43
Прибутковий податок із громадян (ПДФО)	10,82	13,52	13,21	17,33	22,79	34,78	45,90	9,78	21,17
Плата (податок) за землю	1,81	2,03	2,29	2,72	3,12	3,89	6,68	1,92	3,93

Таблиця Т.2 – Структура податкових надходжень і податкових платежів у складі загальних доходів зведеного бюджету України за період із 2002 до 2009 року, %

Показники	Роки								
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	1-й квартал 2009	1-е півріччя 2009
Всього доходів	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
ПДВ	21,7	16,7	18,3	25,2	29,3	27,0	30,9	33,8	30,5
Акциз	6,6	7,0	7,3	5,9	5,0	4,8	4,3	5,6	6,7
Інші	5,5	5,2	3,3	4,5	4,2	3,7	3,2	3,2	3,2
Податок на прибуток	15,2	17,6	17,7	17,5	15,2	15,6	16,1	11,2	11,0
Прибутковий податок із громадян (ПДФО)	17,5	18,0	14,4	12,9	13,3	15,8	15,4	14,9	16,1
Плата (податок) за землю	2,9	2,7	2,5	2,0	1,8	1,8	2,2	2,9	3,0

Таблиця Т.3 – Структура податкових надходжень і податкових платежів у складі податкових надходжень зведених бюджетів України за період із 2002 до 2009 року, %

Показники	Роки								
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	1-й квартал 2009	1-е півріччя 2009
Всього податкових надходжень, млрд. грн.	45,4	54,3	63,2	98,1	125,7	161,3	227,2	48,7	95,7
Всього податкових надходжень, %	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
ПДВ	29,7	23,2	26,5	34,5	40,1	36,8	40,5	45,5	41,8
Акциз	9,0	9,7	10,6	8,1	6,8	6,6	5,6	7,6	9,1
Інші	12,8	14,1	12,8	13,1	14,1	11,3	9,6	7,7	7,7
Податок на прибуток	20,7	24,4	25,6	23,9	20,8	21,3	21,1	15,1	15,1
Прибутковий податок із громадян (ПДФО)	23,8	24,9	20,9	17,7	18,1	21,6	20,2	20,1	22,1
Плата (податок) за землю	4,0	3,7	3,6	2,8	2,5	2,4	2,9	3,9	4,1

Таблиця У.1 – Періодизація процесу формування державного боргу в Україні

Показники	Етапи формування державного боргу				
	I	II	III	IV	V
	1991-1994	1994-1998	1998-2000	2001-2008	2008-2010
Принципи формування державного боргу	Безсистемне утворення	Фрагментарне застосування окремих елементів системи управління державним боргом	Ручне управління у поєднанні і використання міжнародного досвіду врегулювання боргової кризи	Перехід від антикризового управління до виваженої боргової політики	Ручне управління у поєднанні і використання міжнародного досвіду врегулювання боргової кризи
Джерела формування державного боргу	Прямі кредити НБУ, урядові гарантії	Облігації державних позик, ресурси міжнародних фінансових організацій, зовнішні комерційні позики	Диверсифіковані джерела	Диверсифіковані джерела	Прямі кредити НБУ, облігації державних позик, ресурси міжнародних фінансових організацій
Застосовані методи управління державним боргом	Врегулювання боргових взаємовідносин з Російською Федерацією	Реструктуризація заборгованості перед окремими кредиторами; конверсія державних облігаційних позик	Масштабна реструктуризація	Зміни у методичному підході до обліковування боргу	Реструктуризація заборгованості перед окремими кредиторами
Вартість залучених ресурсів	Висока	Висока (стрибки дохідності за облігаціями спостерігались у 1997)	Деяке зниження вартості позик у результаті конверсії облігацій державної позики	Зниження вартості обслуговування боргу	Висока
Термін випущених боргових (переважно)	Короткостроковий	Короткостроковий	Середньостроковий	Середньо- та довгостроковий	Довгостроковий
Мета залучення	Фінансування бюджетного дефіциту	Фінансування бюджетного дефіциту та піраміди ОВДП	Фінансування бюджетного дефіциту, обслуговування боргу	Обслуговування і погашення боргу, поповнення резервів НБУ	Фінансування бюджетного дефіциту, обслуговування боргу

Додаток Ф

Таблиця Ф.1 – Класифікація фінансового потенціалу країни

Зміст процесу функціонування	Класифікаційна ознака	Групування та зміст відповідно до класифікаційних ознак
Формування фінансового потенціалу країни	За джерелами формування	<ul style="list-style-type: none"> – фінансовий потенціал, що формується за рахунок внутрішніх (національних) джерел; – фінансовий потенціал, що формується за рахунок зовнішніх джерел
	За суб'єктами формування	<ul style="list-style-type: none"> – фінансовий потенціал, що формується за рахунок ресурсів, які перебувають у розпорядженні органів державної влади й управління; – фінансовий потенціал суб'єктів господарювання нефінансового сектора економіки; – фінансовий потенціал, що формується за рахунок власних ресурсів інституцій фінансового сектора економіки; – фінансовим потенціал домогосподарств
Використання фінансового потенціалу країни	За характером використання	<ul style="list-style-type: none"> – діючий; – резервний
	За можливістю доступу	<ul style="list-style-type: none"> – наявний активний; – наявний резервний; – наявний тіньовий; – неактивним (незадіяний)
Формування та використання фінансового потенціалу країни	За цільовим призначенням	<ul style="list-style-type: none"> – фінансовим потенціал виробництва; – фінансовим потенціал споживання; – фінансовий інвестиційний потенціал

Додаток X

Таблиця X.1 – Наявний фінансовий потенціал України у 2001-2006 рр.,
млн. грн.

Показник	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Фінанси держави						
Зведений бюджет	37199	12525	52708,1	91529,1	134183,2	171811,5
Позабюджетні фонди	23420	31553	34554	46270	59841,3	69133,4
Залучення на внутрішньому ринку (фінансування дефіциту бюджету)*	213,3	232,8	280,9	9315,0	5595,6	-1105,9
Залучення на світовому фінансовому ринку (фінансування дефіциту бюджету)*	467,4	-1352,2	762,2	1663,9	2210,7	4806,6
Золотовалютні резерви НБУ	16367	23553	36985	50534	97925	112393
Всього	77666	96511	125290	199342	299755	357039
Фінансові ресурси підприємств						
Власні, залучені й позикові ресурси	876263,4	953898,6	1096854,5	1282783,2	1477862,0	1842382,7
Всього	876263	953899	1096855	1282783	1477862	1842383
Фінансові ресурси населення						
Доходи	119048	141618	162578	212033	298275	369047
Заощадження	6788	17058	16277	31077	45651	53730
Кредити банківської системи	1118	331,3	8986	14794	33523	78543
Всього	129077	151719	188622	243104	362875	493241
Ресурси фінансового та страхового ринків						
Статутний капітал банківської системи	1573	5998	8116	11605	16111	26372
Капітал сектора небанківських фінансових установ	1062	1576	3545	5534	19376	26975
Страхові резерви страхових компаній	1179,1	1896,1	3774,9	8272,2	5045,8	6014,1
Всього	6814	9470	15435	25411	40533	59361
Фінансовий потенціал	1089821	1211599	1426202	1750640	2181025	2752023
Фінансовий потенціал по відношенню до ВВП, %	5,34	5,37	5,33	5,07	4,94	5,12
Темп змін за період до попереднього року, %	118,4	111,2	117,7	122,7	124,6	126,2

*За 2001-2003 рр. використано дані щодо обсягів коштів, залучених для фінансування Державного бюджету, за 2004-2006 рр. – фінансування дефіциту Зведеного бюджету

Джерело: розраховано за даними НБУ. Держкомстату, Міністерства фінансів України. ДКРРФП ш відповідні ромі.

Додаток Ц

Таблиця Ц.1 – Джерела нарощування фінансового потенціалу (приріст внутрішніх фінансових ресурсів) за 2001-2006 рр., млн. грн.

Джерело приросту	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Ресурси бюджетів	3081	3228	5665	11489	8992	12292
Інвестиції в основний капітал за рахунок коштів державного бюджету	1749	1863	3570	7945	5077	6846
Інвестиції в основний капітал за рахунок місцевих бюджетів	1332	1365	2095	3544	3915	5446
Власні ресурси підприємств*	54364	52278	59570	87993	125109	264293
Чистий прибуток	12315	3473	4833	27669	41261	46421
Амортизація	33688	37039	34610	45388	47738	161084
Кредити (приріст)	8361	11766	20128	14936	36110	56788
Ресурси, мобілізовані на фінансовому ринку	22600	17100	22200	32400	37500	65610
Емісія акцій	21900	12800	18000	28300	2 і 800	43540
Випуск корпоративних облігацій	700	4300	4200	4100	12700	22070
Ресурси населення	4996	9859	18767	15023	50320	78533
Збільшення депозитних вкладів у комерційних банках	4558	7964	13094	9215	31591	33513
Приріст кредитів, наданих банками	438	1895	5673	5808	18729	45020
Обсяг приросту внутрішніх ресурсів за рік, усього	85040,9	82464,7	106202,4	146904,8	221920,5	420728,2
Приріст ресурсів по відношенню до фінансового потенціалу, %	7,8	6,8	7,4	8,4	10,2	15,3

*без банків.

Джерело: розраховано за даними НБУ, Держкомстату, Міністерства фінансів України, ДКРРФП за відповідні роки

Продовження додатку Ц

Таблиця Ц.2 – Динаміка приросту фінансових ресурсів зростання за 2001-2006 рр.

Показник	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Приріст ресурсів, млрд. грн.	89,8	86,6	115,1	170,5	265,2	460,1
за рахунок внутрішніх джерел, %	94,7	95,2	92,2	86,2	83,7	91,1
за рахунок коштів світової економіки, %	5,3	4,8	7,8	13,8	16,3	8,6
Приріст фінансових ресурсів/ приріст ФП, %	53,0	71,1	53,6	52,5	61,6	80,6
Приріст ресурсів / обсяг ФП, %	8,2	7,1	8,1	9,7	12,2	16,7
Частка в структурі приросту всіх коштів світової економіки, %	11,8	11,6	14,7	24,2	27,4	19,4

Джерело: розраховано за даними НБУ, Держкомстату, Міністерства фінансів України, ДКРРФП за відповідні роки

Додаток Ш

Таблиця Ш.1 – Очікувані та фактичні результати функціонування СЕЗ і ТПР та рівень їх досягнення станом на 01.04.08 р.

Назва СЕЗ та ТПР	Залучення інвестицій			Створення нових та збереження існуючих робочих місць		
	фактично, млн дол. США	очікувалось, млн дол. США	виконання, %	фактично, одиниць	очікувалось, одиниць	виконання, %
СПЕЦІАЛЬНІ ЕКОНОМІЧНІ ЗОНИ (СЕЗ)						
СЕЗ “Порт Крим”	0,05	4,9	1,0	2	179	1,1
СЕЗ “Азов”	10,9	25,3	43,1	1971	3879	50,8
СЕЗ “Донецьк”	6,2	9,7	63,9	690	395	174,7
СЕЗ “Рені”	5,5	1061,6	0,5	168	542	31,0
СЕЗ “Закарпаття”	97,7	212,1	46,1	3690	8184	45,1
СЕЗ “Миколаїв”	54	39,4	137,1	15263	15268	100,0
СЕЗ “Яворів”	94,3	248,8	37,9	6994	10183	68,7
СЕЗ “Порто- франко”	25,6	29,6	86,5	514	826	62,2
СЕЗ “Славутич”	37,1	72,9	50,9	880	655	134,4
СЕЗ “Курорттополіс Трускавець”	94,7	96,9	97,7	3717	6012	61,8
УСЬОГО ПО СЕЗ	426,05	1801,2	23,7	33889	46123	73,5
ТЕРИТОРІЇ ПРІОРИТЕТНОГО РОЗВИТКУ (ТПР)						
ТПР м. Шостка (Сумська обл.)	0,9	3,5	25,7	678	428	158,4
ТПР Чернігівської обл.	16,8	42,2	39,8	798	1780	44,8
ТПР Луганської обл.	15,1	34,9	43,3	1022	1505	67,9
ТПР м. Харків	201,4	268,1	75,1	11761	13416	87,7
ТПР Донецької обл.	2271,6	3716,3	61,1	55825	72424	77,1
ТПР АР Крим	207,2	306,2	67,7	12345	14115	87,5
ТПР Житомирської обл.	54,9	46,6	117,8	2876	3430	83,8
ТПР Закарпатської обл.	159,1	80	198,9	19413	8161	237,9
ТПР Волинської обл.	36,3	36,7	98,9	1988	2211	89,9
УСЬОГО ПО ТПР	2963,3	4534,5	65,4	106706	117470	90,8
РАЗОМ СЕЗ ТА ТПР	3389,35	6335,7	53,5	140595	163593	85,9

Продовження додатку Ш

Таблиця Ш.2 – Співвідношення податкових надходжень і пільг суб'єктів СЕЗ і ТПР станом на 01.04.08 р.

Назва СЕЗ та ТПР	Надходження до бюджету		Податкові пільги		Показник бюджетної ефективності, грн./грн.
	тис. грн.	частка, %	тис. грн.	частка, %	
1	2	3	4	5	6 = 2 / 4
СПЕЦІАЛЬНІ ЕКОНОМІЧНІ ЗОНИ					
СЕЗ "Донецьк"	147 931,3	8,0	2 389 819,1	76,0	0,06
СЕЗ "Славутич"	6 953,1	0,4	29 362,4	0,9	0,24
СЕЗ "Порто-франко"	21 604,1	1,2	18 986,6	0,6	1,14
СЕЗ "Курортополіс Трускавець"	35 801,3	1,9	14 478,2	0,5	2,47
СЕЗ "Закарпаття"	1 143 715,1	61,9	521 084,9	16,6	2,19
СЕЗ "Рені"	0,0	0,0	1 081,2	0,0	0,00
СЕЗ "Яворів"	215 463,8	11,7	83 054,3	2,6	2,59
СЕЗ "Миколаїв"	199 362,7	10,8	83 114,8	2,6	2,40
СЕЗ "Азов"	77 046,0	4,2	4 966,9	0,2	15,51
СЕЗ "Порт Крим"	7,0	0,0	0,0	0,0	-
Усього по СЕЗ	1 848 965,0	100,0	3 144 867,0	100,0	0,59
ТЕРИТОРІЇ ПРІОРИТЕТНОГО РОЗВИТКУ					
ТПР Волинської обл.	94 281,4	1,5	195 479,4	2,7	0,48
ТПР Житомирської обл.	94 725,6	1,5	22 948,0	0,3	4,13
ТПР Донецької обл.	4 627 593,9	73,6	6 611 281,2	90,7	0,70
ТПР Чернігівської обл.	8 139,7	0,1	9 275,7	0,1	0,88
ТПР АР Крим	585 690,8	9,3	111 057,4	1,5	5,27
ТПР Луганської обл.	23 680,9	0,4	15 143,8	0,2	1,56
ТПР м. Харків	622 627,5	9,9	203 126,9	2,8	3,07
ТПР Закарпатської обл.	217 472,6	3,5	117 271,1	1,6	1,85
ТПР м. Шостка (Сумська обл.)	14 371,0	0,2	289,3	0,0	49,68
УСЬОГО ПО ТПР	6 288 584,0	100,0	7 285 873,0	100,0	0,86
РАЗОМ СЕЗ І ТПР	8 137 549,0		10 430 740,0		0,78

Додаток Щ

Таблиця Щ.1 – Правове регламентування становлення та розвитку економічної безпеки в Україні за хронологією нормативних документів

Дата	Нормативний документ	Основні положення
28.06.1996	Конституція України	Запроваджено до нормативної лексики поняття "економічна безпека"; визначено, що забезпечення економічної безпеки (поряд із захистом суверенітету і територіальної цілісності України) є найважливішою функцією держави і справою всього українського народу
16.01.1997	Концепція («основи державної політики національної безпеки України»)	Зазначено, що самозбереження і прогресивний розвиток України як суверенної держави залежать від здійснення цілеспрямованої політики щодо захисту її національних інтересів. Визначено сутність поняття «національна безпека», основні об'єкти національної безпеки та принципи її забезпечення; окреслено сутність та пріоритетні національні інтереси України, визначено основні загрози національній безпеці України, в т.ч. в економічній сфері; окреслено основні напрями державної політики національної безпеки України
05.03.1998	Закон України «Про Раду національної безпеки і оборони України»	Визначено правові засади організації та діяльності Ради національної безпеки і оборони України, її склад, структуру, компетенцію і функції
19.06.2003	Закон України «Про основи національної безпеки України»	Визначено основні засади державної політики, спрямованої на захист національних інтересів і гарантування в Україні безпеки особи, суспільства і держави від зовнішніх і внутрішніх загроз в усіх сферах життєдіяльності. Подано визначення термінів «національна безпека», «національні інтереси», «загрози національній безпеці»; визначено правову основу національної безпеки, об'єкти національної безпеки, суб'єкти, їх функції та принципи забезпечення національної безпеки; окреслено пріоритетні національні інтереси та загрози національним інтересам і національній безпеці України; визначено основні напрями державної політики з питань національної безпеки

Продовження таблиці Щ.1

Дата	Нормативний документ	Основні положення
12.02.2007	Стратегія національної безпеки України	Зазначено, що подальший розвиток і захист найвагоміших здобутків України потребує чіткої визначеності держави у стратегічних пріоритетах і цілях, які мають відповідати викликам і загрозам XXI ст., її взаємодії з сучасними системами міжнародної і регіональної безпеки. Визначено принципи, пріоритетні цілі, завдання та механізми забезпечення життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави від зовнішніх і внутрішніх загроз; конкретизовано засади політики держави у сфері національної безпеки, у тому числі щодо забезпечення прийняттого рівня економічної безпеки
02.03.2007	Методика розрахунку рівня економічної безпеки України	Визначено специфічний понятійний апарат з використанням невластивих класичній економічній науці термінів: «економічна безпека», «загрози економічній безпеці», «критерії економічної безпеки», «індикатори економічної безпеки», «оптимальні значення індикаторів», «порогові значення індикаторів», «граничні значення індикаторів», «макроекономічна безпека», «фінансова безпека», «бюджетна безпека», «валютна безпека», «грошово-кредитна безпека», «боргова безпека», «безпека страхового ринку», «безпека фондового ринку», «зовнішньоекономічна безпека», «інвестиційна безпека», «соціальна безпека» та ін. Окреслено підходи до визначення інтегрального індексу економічної безпеки

Додаток Ю

Таблиця Ю.1 – Підходи до визначення поняття “фінансова безпека держави”

Сутність визначення фінансової безпеки	Автор/джерело
Такий стан фінансової, грошово-кредитної, валютної, банківської, бюджетної, податкової систем, який характеризується збалансованістю, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних впливів, здатністю забезпечити ефективне функціонування національної економічної системи та економічне зростання	Мунтіян В.І. Економічна безпека України. – К.: КВЦ, 1999. – 462 с.
Різновид безпеки, що має вплив на всі галузі економіки держави. Оскільки гроші еквівалентом вартості будь-яких товарів, вони (через ціну) є чинником, спроможним дестабілізувати економічне становище в країні. Гроші – не тільки паперові або монетні знаки обміну, купівлі або продажу, а ще й безготівкові перекази та цінні папери (акції, векселі, сертифікати, облигації тощо), що визначають фінансовий стан держави. Величезне значення має банківська система країни, яка реалізує всі операції, що стосуються обігу грошей та цінних паперів. Саме банки здатні стабілізувати або дестабілізувати фінансове становище держави	Пастернак-Таранушенко Г.А. Економічна безпека держави: Підручник для осіб, що навчаються за фахом “Службовець державного управління”. – К.: ІДУС при Кабміні України, 1994. – 140 с
Такий стан фінансової, грошово-кредитної, валютної, банківської, податкової систем, який характеризується збалансованістю, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних впливів, здатністю забезпечити ефективне функціонування національної економічної системи та економічне зростання	Шлемко В.Т. Бінько І.Ф. Економічна безпека України: сутність і напрямки забезпечення: Монографія. – К.: НІСД, 1997. – 144 с.
Захищеність фінансових інтересів суб’єктів господарювання на усіх рівнях фінансових відносин, забезпеченість домашніх господарств, підприємств, організацій і установ, регіонів, галузей, секторів економіки, держави фінансовими ресурсами, достатніми для задоволення їх потреб і виконання існуючих зобов’язань	Концепція економічної безпеки України / Ін-т. екон. прогнозування; Кер. проекту В.М. Геєць. – К.: Логос, 1999. – 56 с.
Система фінансової безпеки – створення таких умов функціонування фінансової системи, за яких, по-перше, гранично мала можливість переспрямування фінансових потоків до не закріплених законодавчими нормативними актами сфер їх використання і, по-друге, до мінімуму знижено можливість явного зловживання фінансовими коштами	Сенчагов В.К. Экономическая безопасность: Производство. Финансы. Банки. – М.: ЗАО “Финстатинформ”, 1998. – 622 с.
Такий стан фінансово-кредитної сфери держави, який характеризується збалансованістю і якістю системної сукупності фінансових інструментів, технологій і послуг, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних чинників (загроз), здатністю цієї сфери забезпечувати захист національних фінансових інтересів, достатні обсяги фінансових ресурсів для всіх суб’єктів господарювання і населення в цілому – ефективне функціонування національної економічної системи і соціальний розвиток	Єрмошенко М.М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення. – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2001. – 309 с.

Продовження таблиці Ю.1

Сутність визначення фінансової безпеки	Автор/джерело
<p>1. Ступінь захищеності фінансових інтересів на усіх рівнях фінансових відносин.</p> <p>2. Рівень забезпеченості громадянина, домашнього господарства, верств населення, підприємства, організації, установи, регіону, галузі, сектора економіки, ринку, держави, суспільства, міждержавних утворень, світового співтовариства фінансовими ресурсами, достатніми для задоволення їхніх потреб і виконання існуючих зобов'язань.</p> <p>3. Стан фінансової, грошово-кредитної, валютної, банківської, бюджетної, податкової, розрахункової, інвестиційної, митно-тарифної та фондової систем, а також системи ціноутворення, який характеризується збалансованістю, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних впливів, здатністю відвернути зовнішню фінансову експансію, забезпечити фінансову стійкість (стабільність), ефективне функціонування національної економічної системи та економічне зростання.</p> <p>4. Якість фінансових інструментів і послуг, що запобігає негативному впливу можливих прорахунків і прямих зловживань на фінансовий стан наявних і потенційних клієнтів, а також гарантує (у разі потреби) повернення вкладених коштів</p>	<p>Барановський О.І. Фінансова безпека / НАН України; Інститут економічного прогнозування. – К.: Фенікс, 1999. – 338 с.</p>
<p>Захищеність інтересів держави у фінансовій сфері, або такий стан бюджетної, податкової та грошово-кредитної систем, що гарантує спроможність держави ефективно формувати, зберегти від надмірного знецінення та раціонально використовувати фінансові ресурси країни для забезпечення її соціально-економічного розвитку і обслуговування фінансових зобов'язань</p>	<p>Сухоруков А.І., Ладюк О.Д. Фінансова безпека держави. Навчальний посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 192 с.</p>
<p>Стан фінансової, грошово-кредитної, валютної, банківської, бюджетної, податкової систем, який характеризується спроможністю держави забезпечити ефективне функціонування національної економічної системи, її структурну збалансованість, стійкість до внутрішніх і зовнішніх негативних впливів</p>	<p>Губський Б.В. Економічна безпека держави: методологія виміру, стан і стратегія забезпечення. – К.: ДП “Укрархбудінформ”, 2001. – 121 с.</p>

Таблиця Я.1 – Динаміка кредитних рейтингів України (боргових зобов'язань) з 2004 року по травень 2010 року

Рейтингове агентство	Рейтинг боргових зобов'язань в іноземній валюті				Рейтинг боргових зобов'язань в національній валюті				Рейтинг країни за національною шкалою	Прогноз	Дата присвоєння / підтвердження рейтингу
	Довгострокові зобов'язання		Короткострокові зобов'язання		Довгострокові зобов'язання		Короткострокові зобов'язання				
«Standard and Poor's» (S&P)	B +	↑	B		B +	↑	B			Стабільний	20 липня 2004 р.
									uaAA		14 квітня 2005 р.
	BB-	↑	B		BB		B		uaAA	Стабільний	11 травня 2005р.
	BB-		B		BB		B			Стабільний	3 жовтня 2005 р.
	BB-		B		BB		B			Стабільний	30 серпня 2006 р.
	BB-		B		BB		B			Негативний	↓ 05 квітня 2007 р.
	BB-		B		BB		B		uaAA	Негативний	2 серпня 2007 р.
	B +	↓	B		BB-	↓	B			Стабільний	↑ 12 червня 2008 р.
	B +		B		BB-		B		uaAA	CreditWatch*	15 жовтня 2008 р.
	B	↓	B		B +	↓	B		uaA+	↓ Негативний	24 жовтня 2008 р.
	B		B		B +		B			CreditWatch	16 лютого 2009 р.
	CCC+	↓	C	↓	B-	↓	C	↓	uaBBB	Негативний	25 лютого 2009 р.
	CCC+		C		B-		C			Позитивний	↑ 31 липня 2009 р.
	CCC+		C		B-		C		uaBBB	Стабільний	↓ 30 жовтня 2009 р.
	B-	↑	C		B	↑	B	↑		Позитивний	↑ 11 березня 2010 р.
									uaA	↑	17 березня 2010р.
B	↑	B	↑	B+	↑	B		uaA+	↑ Стабільний	↑ 17 травня 2010 р.	
“Fitch Ratings” (Fitch)	BB-	↑	B		BB-	↑	-			Стабільний	21 січня 2005 р.
	BB-		B		BB-		-			Позитивний	↑ 8 червня 2005 р.
	BB-		B		BB-		-			Стабільний	↓ 12 січня 2006 р.
									AA+(ukr)	Стабільний	26 червня 2006 р.
	BB-		B		BB-		-			Позитивний	↑ 25 жовтня 2006 р.
	BB-		B		BB-		-			Позитивний	18 березня 2008 р.
	BB-		B		BB-		-			Стабільний	↓ 14 травня 2008 р.
	BB-		B		BB-		-			Негативний	↓ 25 вересня 2008 р.
	B +	↓	B		B +	↓	-			Негативний	17 жовтня 2008 р.
	B	↓	B		B	↓	-			Негативний	12 лютого 2009 р.
									AA(ukr)	↓ Стабільний	13 лютого 2009 р.
	B		B		B		-			Негативний	14 жовтня 2009 р.
	B-	↓	B		B-	↓	-			Негативний	12 листопада 2 009р.
B-		B		B-					Стабільний	↑ 17 березня 2010 р.	

Продовження таблиці Я.1

“Rating and Investment Information, Inc.” (R&I)	BB-	↑	-		-		-			Стабільний		26 січня 2005р.
	BB-		-		-		-			Стабільний		22 грудня 2005 р.
	BB	↑	-		-		-			Стабільний		16 січня 2007 р.
	BB		-		-		-			Позитивний	↑	15 лютого 2008 р.
	BB		-		-		-			CreditWatch		14 жовтня 2008 р.
	BB-	↓	-		-		-	-		CreditWatch		30 жовтня 2008 р.
	BB-		-		-		-	-		Негативний		25 листопада 2008 р.
	B+	↓	-		-		-			Негативний		28 грудня 2009 р.
“Moody's Investors Service” (Moody's)	B1	-	-		B1		-			Позитивний	↑	8 вересня 2004 р.
	B1		-		B1		-			Той, що розвивається**		1 грудня 2004 р.
	B1		-		B1		-			Стабільний	↑	24 травня 2006 р.
	B1		-		B1		-			Позитивний	↑	10 листопада 2006 р.
	B1		-		B1		-			Позитивний		8 серпня 2008 р.
	B1		-		B1		-			Стабільний	↑	20 жовтня 2008 р.
	B1		-		B1		-			CreditWatch		24 лютого 2009 р.
	B2	↓	-		B2	↓	-			Негативний		12 травня 2009 р.

*Моніторинг рейтингу;

**Нова категорія прогнозу кредитних рейтингів «той, що розвивається» була використана агентством вперше і означає, що аналітики агентства приділяють велику увагу подіям, що мають місце в країні в даний момент;

↑↓ зміна рейтингу/прогнозу.

Додаток АА

Таблиця АА.1 – Суверенний рейтинг боргових зобов'язань Standard & Poor's станом на 22.06.2010 р.

Entity	Domestic Rating	Foreign Rating	T&C Assessment
Abu Dhabi (Emirate of)	AA	AA	AA+
Andorra (Principality of)	A	A	AAA
Argentina (Republic of)	B-	B-	B-
Aruba	A-	A-	A-
Australia (Commonwealth of)	AAA	AAA	AAA
Austria (Republic of)	AAA	AAA	AAA
Azerbaijan (Republic of)	BB+	BB+	BBB-
Bahamas (The Commonwealth of The)	BBB+	BBB+	A-
Bahrain (Kingdom of)	A	A	AA-
Bangladesh (People's Republic of)	BB-	BB-	BB-
Barbados	BBB+	BBB	BBB+
Belarus (Republic of)	BB	B+	B+
Belgium (Kingdom of)	AA+	AA+	AAA
Belize	B	B	B+
Benin (Republic of)	B	B	BBB-
Bermuda	AA	AA	AAA
Bolivia (Plurinational State of)	B	B	B
Bosnia and Herzegovina	B+	B+	BB+
Botswana (Republic of)	A	A-	A+
Brazil (Federative Republic of)	BBB+	BBB-	BBB+
Bulgaria (Republic of)	BBB	BBB	A
Burkina Faso	B	B	BBB-
Cambodia (Kingdom of)	B+	B+	BB-
Cameroon (Republic of)	B	B	BBB-
Canada	AAA	AAA	AAA
Cape Verde (Republic of)	B+	B+	BB
Chile (Republic of)	AA	A+	AA
China (People's Republic of)	A+	A+	A+
Colombia (Republic of)	BBB+	BB+	BBB
Cook Islands	BB	BB	AAA
Costa Rica (Republic of)	BB+	BB	BBB-
Croatia (Republic of)	BBB	BBB	A-
Cyprus (Republic of)	A+	A+	AAA
Czech Republic	A+	A	AA
Denmark (Kingdom of)	AAA	AAA	AAA
Dominican Republic	B	B	BB-
Ecuador (Republic of)	CCC+	CCC+	CCC+
Egypt (Arab Republic of)	BBB-	BB+	BBB-
El Salvador (Republic of)	BB	BB	AAA
Emirate of Ras Al Khaimah	A	A	AA+
Estonia (Republic of)	A	A	AAA
Fiji Islands (Republic of)	B	B-	B-
Finland (Republic of)	AAA	AAA	AAA

Продовження таблиці АА.1

Entity	Domestic Rating	Foreign Rating	T&C Assessment
France (Republic of)	AAA	AAA	AAA
Gabonese Republic	BB-	BB-	BBB-
Georgia (Government of)	B+	B+	BB
Germany (Federal Republic of)	AAA	AAA	AAA
Ghana (Republic of)	B+	B+	BB-
Grenada	B-	B-	BBB-
Guatemala (Republic of)	BB+	BB	BBB-
Guernsey	AAA	AAA	AAA
Hellenic Republic	BB+	BB+	AAA
Honduras (Republic of)	B	B	BB-
Hong Kong (Special Administrative Region)	AA+	AA+	AAA
Hungary (Republic of)	BBB-	BBB-	A-
Iceland (Republic of)	BBB	BBB-	BBB-
India (Republic of)	BBB-	BBB-	BBB+
Indonesia (Republic of)	BB+	BB	BBB-
Ireland (Republic of)	AA	AA	AAA
Isle of Man	AAA	AAA	AAA
Israel (State of)	AA-	A	AA
Italy (Republic of)	A+	A+	AAA
Jamaica	B-	B-	B
Japan	AA	AA	AAA
Jordan (Hashemite Kingdom of)	BBB-	BB	BBB-
Kazakhstan (Republic of)	BBB	BBB-	BBB
Kenya (Republic of)	B	B	BB-
Korea (Republic of)	A+	A	AA-
Kuwait (State of)	AA-	AA-	AA+
Latvia (Republic of)	BB	BB	BBB
Lebanon (Republic of)	B	B	BB-
Liechtenstein (Principality of)	AAA	AAA	AAA
Lithuania (Republic of)	BBB	BBB	A
Luxembourg (Grand Duchy of)	AAA	AAA	AAA
Macedonia (Republic of)	BB+	BB	BB+
Malaysia	A+	A-	A+
Malta (Republic of)	A	A	AAA
Mongolia	BB-	BB-	BB
Montenegro (Republic of)	BB	BB	AAA
Montserrat	BBB-	BBB-	BBB-
Morocco (Kingdom of)	BBB+	BBB-	BBB+
Mozambique (Republic of)	B+	B+	B+
Netherlands (State of The)	AAA	AAA	AAA
New Zealand	AAA	AA+	AAA
Nigeria (Federal Republic of)	B+	B+	B+
Norway (Kingdom of)	AAA	AAA	AAA
Oman (Sultanate of)	A	A	AA-
Pakistan (Islamic Republic of)	B-	B-	B-
Panama (Republic of)	BBB-	BBB-	AAA
Papua New Guinea (Independent State of)	BB-	B+	BB

Продовження таблиці АА.1

Entity	Domestic Rating	Foreign Rating	T&C Assessment
Paraguay (Republic of)	B	B	BB-
Peru (Republic of)	BBB+	BBB-	BBB+
Philippines (Republic of)	BB+	BB-	BB+
Poland (Republic of)	A	A-	A+
Portugal (Republic of)	A-	A-	AAA
Qatar (State of)	AA-	AA-	AA+
Republic of Albania	B+	B+	BB-
Republic of Angola	B+	B+	B+
Romania	BBB-	BB+	BBB+
Russian Federation	BBB+	BBB	BBB
Saudi Arabia (Kingdom of)	AA-	AA-	AA+
Senegal (Republic of)	B+	B+	BBB-
Serbia (Republic of)	BB-	BB-	BB-
Seychelles (Republic of)	NR	NR	NR
Singapore (Republic of)	AAA	AAA	AAA
Slovak Republic	A+	A+	AAA
Slovenia (Republic of)	AA	AA	AAA
South Africa (Republic of)	A+	BBB+	A
Spain (Kingdom of)	AA	AA	AAA
Sri Lanka (Democratic Socialist Republic of)	B+	B	B+
Suriname (The Republic of)	BB-	B+	BB-
Sweden (Kingdom of)	AAA	AAA	AAA
Swiss Confederation	AAA	AAA	AAA
Taiwan (Republic of China)	AA-	AA-	AA+
Thailand (Kingdom of)	A-	BBB+	A
Trinidad and Tobago (Republic of)	A+	A	AA
Tunisia (Republic of)	A-	BBB	A-
Turkey (Republic of)	BB+	BB	BBB-
Uganda (Republic of)	B+	B+	BB
Ukraine	B+	B	B
United Kingdom	AAA	AAA	AAA
United Mexican States	A	BBB	A
United States of America	AAA	AAA	AAA
Uruguay (Oriental Republic of)	BB-	BB-	BB+
Venezuela (Bolivarian Republic of)	BB-	BB-	BB-
Vietnam (Socialist Republic of)	BB+	BB	BB+

Таблиця АБ.1 – Динаміка вартості CDS 5Y (USD) за 2008-2010 рр., базисних пунктів (за даними Bespoke Investment Group та Astrum Investment Management)

Країна	Станом на									
	11.05.2010	07.05.2010	03.03.2010	05.02.2010	12.31.2009	19.10.2009	14.07.2009	31.12.2008	07.11.2008	01.01.2008
Венесуела	1023	1050,3	1001	1051,2	1107	1018,3	1496,5	3229,3	2016,7	451,5
Аргентина	921,1	1025,1	1067,9	1064,8	915,9	1016,8	2130,8	3905	4453	460,7
Україна	568,40	628,20	799,00	946,1	1242,3	1166,28	1686,4	3100	2800	250
Греція	533	938,7	321	410	283,4	123	149,5	232,1	122,5	22,1
Дубай	443,3	464,8	647	647	447			645		
Ліван	313,9	327,8	255,1	261,7	274,8	279,2	375	545	800	333,3
Ісландія	271	342,7	466,1	636,1	411,9	397,6	653,2	976,8	613,8	64,7
В'єтнам	252	270,9	262,8	252,2	231,1	210	319,7	497,7	529,6	126,2
Болгарія	239	293,9	227,5	267	229,6	187,6	391,7	499,4	435,7	78,6
Португалія	229,8	460,2	134,7	225	91,7	53,9	73,1	96,3	71,2	17,7
Казахстан	192,3	242,4	185,2	238,3	222,1	247,1	498	670,8	508,3	201,8
Єгипет	188,6	209,2	249,3	248,7	249,5	211,6	306,2	600	662,8	101,6
Ірландія	179,2	263	127	167,7	158	124,8	195,7	181	105,5	н/д
Індонезія	178	211,6	175,5	196	188	163,2	307,6	638,3	638,3	153,5
Туреччина	177	220,6	178,8	212,7	182,8	170,9	274	411,1	445	166,5
Філіппіни	168,9	203,8	173,3	202,7	167,6	152,9	232,1	383,6	418,3	153
Росія	166,8	216,9	165	212,1	184,6	165	373,2	743,5	523,3	87,5
Іспанія	165,6	251,2	110,7	162,7	113,5	68,5	92,9	100,7	73,1	18,2
ПАР	153	191,6	144,1	188,3	143,3	119,7	226,5	395,7	397,3	78,3
Колумбія	152,9	180,6	152,2	176,2	142,8	147,4	226,1	307,5	339,2	130
Італія	145,3	229,6	108,9	152	109,2	68,2	98	156,9	100,4	20,3
Польща	132,1	173	120,8	149,8	132,2	111,3	170,4	244,7	185	26,3
Бразилія	127,4	151,7	126,9	149	122,6	118	188,3	298,5	331,4	103
Перу	126,4	150,7	127,4	150,4	123,6	122,5	202,2	302,5	332,1	115,7
Мексика	125,7	151	122,1	151,8	133,3	147,7	237,3	291,8	322,7	70
Таїланд	120,1	138,4	115,4	122,7	96,3	93,5	117,5	255,8	220	55

Продовження таблиці АБ.1

Країна	Станом на									
	11.05.2010	07.05.2010	03.03.2010	05.02.2010	12.31.2009	19.10.2009	14.07.2009	31.12.2008	07.11.2008	01.01.2008
Ізраїль	117,8	122,8	111,7	132,4	124,5	99,1	176,8	161,4	161,3	33,5
Південна Корея	101,3	129,8	97,7	122,7	85,5	86,5	199,6	318,7	335	46,5
Малайзія	90,9	109,5	97,1	121,5	89,6	81,5	114,3	225,1	228,3	43,5
Бельгія	88,7	105,5	60,8	72,2	53,9	34,1	60	79,5	48,8	10,6
Чилі	87	98,6	75,9	77,6	69,3	59,2	123	203	185	30,1
Великобританія	85,1	99,8	82,1	93,7	82,5	44,3	78,5	106,9	57,3	8,9
Японія	80,1	89,4	67,8	89	68,1	45	58,6	44,2	39,5	8,5
Словаччина	73,6	101,1	79	89,4	79,3	59	83,4	155	118,3	18,2
Китай	72,2	86,1	72,6	93,2	73,4	66,8	87,4	188,4	166,7	н/д
Австрія	71,2	85,3	60,1	97,7	84	59,6	104	132,8	72,7	8,1
Франція	60,1	77,9	44	60,2	32,1	22,4	39,2	54,1	36,7	9,7
Німеччина	46,2	57,3	35,2	40,6	26,3	20	36,5	45,9	27,5	6,9
Австралія	41,3	54,1	43,3	61,7	40,2	26,5	63,1	117,8	74,8	н/д
США	39,2	42,6	40,1	56,2	37,6	21,5	40	67,4	35,7	8

Продовження додатку АБ

Таблиця АБ.2 – Динаміка вартості CDS 5Y (EUR) з 19.10.2009 по 28.05.2010 рр., базисних пунктів (за даними Cbonds Group)

Дата	Країна			
	Україна	Латвія	Литва	Естонія
28.05.2010	599,37	359,35	268,085	114,725
27.05.2010	666,195	365,68	279,99	122,105
26.05.2010	682,935	382,205	297,855	131,875
25.05.2010	660,695	359,7	267,68	122,105
24.05.2010	692,205	368,23	271,385	123,685
21.05.2010	643,505	364,27	264,51	117,195
20.05.2010	610,07	354,22	247,435	109,815
19.05.2010	591,76	345,355	236,91	100,975
18.05.2010	594,565	343,535	237,165	104,43
17.05.2010	583,01	336,05	239,09	98,285
14.05.2010	568,065	333,045	227,175	96,29
13.05.2010	552,465	335,935	229,575	97,915
12.05.2010	584,56	355,645	248,855	109
11.05.2010	557,2	341,715	244,945	103,63
10.05.2010	637,515	411,635	304,585	131,07
07.05.2010	615,12	377,41	282,445	115,985
05.05.2010	555,84	342,955	236,875	98,755
04.05.2010	550,6	332,4	239,9	96,8
03.05.2010	549,005	331,93	228,885	95,055
30.04.2010	570,735	341,53	238,865	99,575
29.04.2010	588,035	349,09	248,2	104,915
28.04.2010	559,785	351,945	246,41	104,66
27.04.2010	547,84	335,16	229,565	97,345
26.04.2010	535,485	328,57	228,27	95,055
23.04.2010	551,665	332,31	229,99	96,26
22.04.2010	544,17	323,545	218,905	93,455
21.04.2010	522,185	316,815	214,855	92,135
20.04.2010	515,245	324,045	218,525	93,73
19.04.2010	487,16	313,14	209,825	91,545
16.04.2010	504,795	319,31	212,485	90,11
15.04.2010	543,69	311,83	207,83	90,06
14.04.2010	550,885	328,26	212,99	89,515
13.04.2010	590,985	338,965	217,505	89,355
12.04.2010	616,78	353,95	222,56	93,86
09.04.2010	632,6	353,95	226,64	92,035
08.04.2010	626,535	343,86	219,32	90,43
07.04.2010	629,965	334,155	217,04	88,44
06.04.2010	635,4	338,8	216,6	92,6
05.04.2010	635,4	341,6	218,5	91,7
02.04.2010	627,55	339,895	219,37	91,755
01.04.2010	629,46	368,855	226,83	93,59
31.03.2010	625,665	365,98	225,43	91,425
30.03.2010	619,32	371,205	222,75	91,645
29.03.2010	624,08	362,19	224,5	94,3
26.03.2010	631,35	367,965	225,54	95,055
25.03.2010	631,06	380,82	224,92	96,035
24.03.2010	628,49	382,645	222,36	95,785
23.03.2010	638,705	398,625	226,68	98,82
22.03.2010	609	385,265	215,31	94,925
19.03.2010	607,29	380,265	221,045	95,045
18.03.2010	611,785	382,33	215,33	92,845
17.03.2010	654,105	401,005	222,32	100,08

Продовження таблиці АБ.2

Дата	Країна			
	Україна	Латвія	Литва	Естонія
16.03.2010	653,43	405,385	221,495	98,265
15.03.2010	666,46	402,175	221,33	97,36
12.03.2010	722,35	419,97	234,955	99,99
11.03.2010	778,455	446,705	245,165	104,43
10.03.2010	794,14	461,35	264,77	111,055
09.03.2010	796,51	465,955	266,165	111,965
08.03.2010	809,22	470,78	270,86	114,755
05.03.2010	793,555	472,3	270,845	116,19
04.03.2010	820,225	493,445	275,65	122,05
03.03.2010	838,495	503,405	280,63	128,415
02.03.2010	884,915	512,82	285,865	132,76
01.03.2010	898,435	520,285	293,75	137,27
26.02.2010	933,16	531,87	299,57	140,77
25.02.2010	940,795	531,23	297,65	140,595
24.02.2010	930,79	527,465	294,925	138,515
23.02.2010	929,85	525,185	289,625	134,465
22.02.2010	978,095	533,34	294,585	142,34
19.02.2010	987,44	536,315	294,75	144,225
18.02.2010	976,275	536,365	294,94	143,12
17.02.2010	985,21	527,98	294,92	144,48
16.02.2010	982,96	526,23	294,76	146,4
15.02.2010	979,785	514,555	295,83	147,625
12.02.2010	980,5	510,58	289,625	147,63
11.02.2010	948,41	519,315	293,465	153,985
10.02.2010	979,035	523,715	303,63	163,725
09.02.2010	954,025	508,385	301,73	160,505
08.02.2010	961,715	512,775	305,965	168,44
05.02.2010	893,705	484,64	285,95	146,665
04.02.2010	862,305	474,51	266,605	140,3
03.02.2010	872,675	482,28	270,935	144,18
02.02.2010	904,905	481,87	273,42	145,405
01.02.2010	917,055	478,11	274,5	145,685
29.01.2010	912,71	482,9	267,43	141,855
28.01.2010	906,415	485,305	274,135	142,825
27.01.2010	908,765	488,035	279,01	144,05
26.01.2010	903,185	489,61	280,68	144,19
25.01.2010	910,085	497,845	281,98	144,245
22.01.2010	920,09	494,285	282,04	143,54
21.01.2010	941,9	499,715	284,605	142,245
20.01.2010	933,045	503,305	285,355	144,235
19.01.2010	947,75	505,905	285,345	144,475
18.01.2010	969,14	506,88	284,185	145,905
15.01.2010	986,38	509,745	286,075	144,685
14.01.2010	989,46	503,815	282,335	144,545
13.01.2010	936,52	502,385	284,41	144,635
12.01.2010	921,42	502,375	283,255	144,38
11.01.2010	942,02	506,84	285,675	150,715
08.01.2010	1006,825	510,455	287,13	154,195
07.01.2010	1032,985	531,83	293,91	169,29
06.01.2010	1063,97	533,815	293,705	173,92
05.01.2010	1100,06	560,34	314,74	186,395
04.01.2010	1232,1	548,3	307,1	186,3
01.01.2010	1232,065	548,345	307,12	186,3
31.12.2009	1247,58	556,265	318,16	192,28
30.12.2009	1242,3	548,1	311,1	191,3
29.12.2009	1243,4	550,8	311,8	190,7

Продовження таблиці АБ.2

Дата	Країна			
	Україна	Латвія	Литва	Естонія
28.12.2009	1243,4	550,8	311,8	191
25.12.2009	1243,4	550,775	311,83	191,02
24.12.2009	1242,485	553,165	313,81	193,44
23.12.2009	1244,255	554,12	314,19	193,44
22.12.2009	1236,97	556,535	317,27	192,725
21.12.2009	1262,1	556,13	318,66	193,54
18.12.2009	1251,825	551,295	321,365	192,695
17.12.2009	1255,665	546,935	313,695	187,06
16.12.2009	1334,725	534,32	313,495	182,67
15.12.2009	1329,59	538,205	314,49	183,765
14.12.2009	1340,325	543,53	323,98	193,53
11.12.2009	1340,325	543,53	323,98	193,53
10.12.2009	1351,63	545,91	324,405	198,425
09.12.2009	1346,68	552,925	322,22	199,045
08.12.2009	1342,085	531,07	318,46	191,13
07.12.2009	1326,66	529,085	309,03	183,78
04.12.2009	1336,56	529,39	309,64	183,83
03.12.2009	1340,79	545,175	314,38	187,31
02.12.2009	1375,76	549,76	323,235	201,87
01.12.2009	1411,145	564,7	329,03	210,765
30.11.2009	1422,82	579,74	342,68	222,09
27.11.2009	1438,43	615,26	361,91	231,555
26.11.2009	1457,705	573,985	343,01	218,17
25.11.2009	1428,085	549,08	323,95	213,875
24.11.2009	1493,525	548,415	323,965	214,99
23.11.2009	1490,37	547,535	324,945	217,9
20.11.2009	1572,09	552,635	328,7	220,655
19.11.2009	1556,645	554,585	327,585	222,015
18.11.2009	1533,38	548,735	323,785	222,335
17.11.2009	1486,335	548,615	324,12	217,9
16.11.2009	1462,045	550,24	325,27	223,6
13.11.2009	1401,145	545,455	323,505	222,76
12.11.2009	1384,915	541,095	319,445	222,75
11.11.2009	1370,01	544,26	319,055	222,73
10.11.2009	1366,41	548,56	326,925	230,005
09.11.2009	1372,095	548,4	323,09	228,415
06.11.2009	1363,46	553,2	328,665	230,94
05.11.2009	1406,345	546,125	326,38	229,23
04.11.2009	1351,52	548,385	323,28	228,985
03.11.2009	1366,405	550,055	323,895	228,86
02.11.2009	1320,605	540,785	321,49	227,59
30.10.2009	1335,585	540,81	319,825	224,48
29.10.2009	1188,66	550,635	322,68	227,075
28.10.2009	1174,095	542,295	319,105	225,345
27.10.2009	1142,975	536,98	314,085	219,955
26.10.2009	1126,805	535,45	315,06	218,69
23.10.2009	1104,895	533,25	314,31	217,7
22.10.2009	1118,895	558,075	320,81	222,55
21.10.2009	1112,09	556,45	318,925	221,58
20.10.2009	1111,385	554,08	310,38	213,33
19.10.2009	1168,115	566,57	318,95	217,535

Додаток АВ

Світові рейтинги країн за ймовірністю дефолту

Таблиця АВ.1 – Світовий рейтинг країн за кумулятивною ймовірністю дефолту (CPD) (за даними СМЕ Group) станом на 14.12.2009 року

Position	Country	5yr Mid (bps)	CPD (%)	CMA Implied Rating
1	Venezuela	1265,6	57,7	ccc
2	Ukraine	1344	54,6	ccc
3	Argentina	1033,1	49,1	ccc+
4	Latvia	538	30,1	b+
5	Iceland	436,4	25,4	bb-
6	Dubai	422,8	25,1	b+
7	Lithuania	316,8	19,3	bb-
8	Romania	276,3	17,2	bb
9	Lebanon	269,6	17	bb
10	Greece	215,9	16,8	bb+
11	Egypt	234,9	15,1	bbb-
12	Vietnam	231,3	14,8	bbb
13	Hungary	223,6	14,3	bbb
14	Kazakhstan	222,6	14,2	bbb
15	Croatia	217,1	13,9	bbb
16	Bulgaria	217,2	13,8	bbb
17	Bahrain	210,3	13,4	bbb
18	Ireland	154,2	12,4	bbb+
19	Indonesia	190,4	12,4	bbb+
20	Turkey	188,1	12,2	bbb+
21	Russia	188,7	12,2	bbb+
22	Estonia	183,8	11,7	bbb+
23	Philippines	165,5	10,8	a-
24	South Africa	147,4	9,7	a
25	Abu Dhabi	147,5	9,7	a-
26	Colombia	146,5	9,6	a
27	Mexico	139,8	9,2	a
28	Panama	133,5	8,8	a+
29	Peru	123,7	8,2	aa-
30	Israel	122,6	8,1	aa
31	Brazil	121,8	8,1	aa-
32	Morocco	118,5	7,8	aa
33	Poland	116,7	7,7	aa
34	Spain	91,3	7,7	aa
35	Italy	90,8	7,6	aa
36	Tunisia (Central Bank)	112,3	7,5	aa
37	South Korea	86,7	7,2	aa
38	Qatar	100	6,6	aa
39	UK	77,7	6,6	aa
40	Thailand	93,3	6,3	aa
41	Portugal	74	6,2	aa
42	Austria	72,2	6,1	aa

Продовження таблиці АВ.1

Position	Country	5yr Mid (bps)	CPD (%)	CMA Implied Rating
43	Saudi Arabia	90,1	6	aa
44	China	72,5	6	aa
45	Slovakia	72,3	6	aa+
46	Malaysia	87,6	5,9	aa+
47	Czech Republic	84,4	5,7	aa
48	Slovenia	65,5	5,5	aa+
49	Japan	64,1	5,4	aa+
50	Chile	69,6	4,7	aa+
51	Sweden	50,4	4,3	aa+
52	Hong Kong	48,6	4,1	aa+
53	New Zealand	47,6	4	aa+
54	Switzerland	45,7	3,9	aa+
55	Belgium	45,3	3,8	aa+
56	Australia	38,1	3,2	aaa
57	USA	34	2,9	aaa
58	Denmark	30,05	2,6	aaa
59	Netherlands	29,50	2,5	aaa
60	France	26,00	2,2	aaa
61	Finland	24,50	2,1	aaa
62	Germany	22,00	1,9	aaa
63	Norway	15,60	1,4	aaa

Таблиця АВ.2 – Світові найризикованіші суверенні борги (за даними Credit Market Analysis) за 2-е півріччя 2009 р.

Період, що досліджувався									
3-й квартал, 2009					4-й квартал, 2009				
№ з/п	Країна (Entity Name)	5 Yr CDS Mid (bps)	5 Yr CPD (%)	Попередній рейтинг	№ з/п	Країна (Entity Name)	5 Yr CDS Mid (bps)	5 Yr CPD (%)	Попередній рейтинг
1	Ukraine	1200,7	53,7	2 (Down 1)	1	Venezuela	1265	57,7	3 (Down 2)
2	Argentina	1125	52	1 (Up 1)	2	Ukraine	1344	54,6	1 (Up 1)
3	Venezuela	936,7	51	3 (No Change)	3	Argentina	1033	49,1	2 (Up 1)
4	Latvia	511,6	29,9	4 (No Change)	4	Latvia	538	30,1	4 (No Change)
5	Iceland	363	22,4	5 (No Change)	5	Iceland	538	25,4	5 (No Change)
6	Lithuania	305	19,3	7 (Down 1)	6	Dubai	422,8	25,1	8 (Down 2)
7	Dubai	300	19,2	6 (Up 1)	7	Lithuania	316,8	19,3	6 (Up1)
8	Kazakhstan	289,5	18,9	8 (No Change)	8	Greece	220	17,4	New Entry
9	Lebanon	285	18,5	New Entry	9	Romania	276,3	17,2	New Entry
10	Russia	215,6	14,5	New Entry	10	Lebanon	269,6	17	9 (Up 1)

Таблиця АВ.3 – Світові найризикованіші суверенні борги (за даними Credit Market Analysis) за 1-е півріччя 2010 р.

Період, що досліджувався									
1-й квартал, 2010					2-й квартал, 2010				
№ з/п	Країна (Entity Name)	5 Yr CDS Mid (bps)	5 Yr CPD (%)	Попередній рейтинг	№ з/п	Країна (Entity Name)	5 Yr CDS Mid (bps)	5 Yr CPD (%)	Попередній рейтинг
1	Venezuela	944,6	48,5	1 (No Change)	1	Venezuela	1182,2	54,98	1 (No Change)
2	Argentina	898,4	46	3 (Down 1)	2	Greece	838,99	51,25	9 (Down 7)
3	Pakistan	791,9	42,3	New Entry	3	Argentina	951,2	47,6	2 (Up 1)
4	Ukraine	624,2	35,4	2 (Up 2)	4	Pakistan	751,5	40,38	3 (Up 1)
5	Iraq	471,8	28,9	New Entry	5	Ukraine	598,16	34,63	4 (Up 1)
6	Dubai	436,1	26,6	6 (No Change)	6	Dubai	458,85	27,75	6 (No Change)
7	Iceland	386,5	23,3	5 (Up 2)	7	Illinois	316,3	24,54	New Entry
8	Latvia	365,6	22,8	4 (Up 1)	8	Iraq	385,6	24,3	5 (Up 3)
9	Greece	335,9	25,4	10 (Down 1)	9	California	294,9	23,49	New Entry
10	Egypt	251,5	16,5	New Entry	10	Latvia	359,03	22,53	8 (Up 2)

Таблиця АВ.4 – Котування CDS найбільш ризикових країн з економікою, що розвивається (Deutsche Bank) станом на 23.01.2009г.

Країна	Вартість CDS, % номінальної вартості державних облігацій	Ймовірність дефолту, %
Україна	31,94	17,6
Венесуела	27,23	16,7
Росія	7,96	8,2
Туреччина	4,65	5,3
Угорщина	4,5	5,2
Бразилія	3,45	4,1
Південна Корея	3,4	4,1
Мексика	3,4	4,1
Польща	3,16	3,8

Таблиця АВ.5 – Держави з найбільшою ймовірністю дефолту в 2009 році (ООН «World Economic Situation and Prospects 2009»), %

Країна	Ймовірність дефолту, %*
Україна	16,3
Венесуела	15,5
Росія	10,1
Туреччина	8,1
Південна Корея	6,8
Мексика	6,4
Угорщина	6,4
Бразилія	6,3

* – За 0 % приймається ймовірність дефолту США

Таблиця АВ.6 – Глобальний рейтинг суверенних ризиків (Credit Suisse) (більш ризикові країни йдуть попереду) в 2010 році

Country	Economic indicators						Ratings & CDS		Overall score	
	2009 Current account balance	2009 Government budzhet balance	2009 Government debt	Private sector credit	Net external assets	Potential GDP growth	CDS spreads	Credit Ratings		
	as % of GDP									
Weighting	11%	11%	11%	11%	21%	5%	11%	21%		
1	Iceland	-8%	-13%	106%	478%	-239%	4%	638	BBB+	46
2	Greece	-12%	-13%	107%	78%	-71%	1,90%	389	BBB+	42,3
3	Hungary	-2%	-4%	83%	61%	-97%	3,50%	249	BBB-	38,1
4	Portugal	-9%	-8%	77%	151%	-36%	1,30%	184	A+	36,7
5	Spain	-5%	-12%	58%	172%	-76%	2,10%	122	AA+	36,4
6	Latvia	8%	-8%	20%	98%	-75%	4,00%	475	BB	36
7	Ireland	-2%	-12%	64%	194%	-55%	2,60%	129	AA	35,4
8	Ukraine	-1%	-9%	25%	67%	-22%	5,80%	875	B-	34
9	Romania	-4%	-8%	14%	42%	-48%	5,00%	249	BBB-	33,5
10	Lithuania	2%	-9%	16%	69%	-50%	4,00%	273	BBB	33,3
11	Turkey	-2%	-6%	46%	29%	-27%	3,50%	191	BB	32,3
12	Bulgaria	-10%	-1%	14%	47%	-103%	5,00%	239	BBB	32,1
13	Egypt	-2%	-7%	67%	35%	-17%	6,00%	270	BBB-	30,7
14	India	-1%	-8%	77%	58%	-7%	8,10%	na	BBB-	30
15	Italy	-3%	-5%	123%	87%	-20%	1,90%	104	A+	29,9
16	United States	-3%	-10%	87%	226%	-24%	2,10%	30	AAA	29,5
17	Estonia	5%	1%	5%	109%	-72%	4,00%	140	A-	28,4
18	Poland	-2%	-2%	48%	48%	-46%	4,00%	135	A	26,7
19	Kazakhstan	-2%	-3%	9%	46%	-29%	7,50%	210	BBB	26,6
20	Indonesia	2%	-1%	30%	27%	-32%	6,30%	198	BB+	26,5
21	New Zealand	-3%	-5%	27%	164%	-73%	3,30%	62	AAA	26,3
22	Argentina	4%	-1%	64%	11%	18%	3,00%	995	B-	26,3
23	Philippines	5%	-4%	57%	27%	-16%	4,50%	196	BB+	26,3
24	Brazil	-1%	-3%	64%	58%	-17%	3,70%	137	BBB+	25,9
25	Czech Republic	-2%	-6%	36%	44%	-38%	4,00%	93	A+	25,7
26	Colombia	-2%	-3%	44%	30%	-22%	4,50%	166	BBB+	25,4
27	Australia		-4%	16%	253%	-48%	3,00%	50	AAA	25,1
28	Japan	3%	-7%	190%	146%	51%	2%	81	AA	24,6
29	United Kingdom	-2%	-14%	75%	222%	-3%	2,90%	79	AAA	24,5
30	South Africa	-5%	-6%	29%	84%	-4%	4,50%	157	A+	24,3
31	France	-2%	-8%	86%	90%	-18%	2,30%	45	AAA	24,1
32	Mexico	-1%	-3%	40%	35%	-34%	4,90%	143	A	23,8
33	Korea	5%	-4%	40%	178%	-12%	4,50%	109	A+	22,6
34	Canada	-3%	-3%	78%	131%	0%	2,10%	na	AAA	22,5
35	Thailand	7%	-6%	45%	90%	-5%	6,00%	113	A-	21,9
36	Russia	4%	-7%	7%	37%	15%	5,00%	191	BBB+	20,5
37	Malaysia	16%	-8%	50%	101%	17%	6,00%	105	A+	19,5
38	Chile	2%	-4%	5%	84%	-20%	5,40%	69	AA	17,8
39	Denmark	4%	-3%	47%	168%	-8%	2,30%	24	AAA	17,2
40	Germany	5%	-3%	78%	95%	25%	1,80%	26	AAA	15,6
41	China	6%	-4%	21%	106%	34%	9,50%	84	A+	15,4
42	Switzerland	8%	0%	46%	176%	121%	1,50%	na	AAA	13,9
43	Singapore	13%	-1%	115%	104%	105%	4,60%	na	AAA	13,4
44	Norway	16%	11%	63%	129%	52%	2,10%	17	AAA	11,4
45	Hong Kong	14%	-2%	2%		288%	4,30%	45	AA+	10,7
		1%	-5%	53%	107%	-16%	4%	197		

Data as of 5th Feb 10. Source: © Datastream International Limited, The Bloomberg professional service, Credit Suisse research, IMF, OECD

Таблиця АВ.7 – Контракти на ймовірність дефолту, що може відбутися до 31.12.2009 р. (торгувалися на віртуальному майданчику «Intrade.com» у січні 2009 р.)

Країна	Пропозиція (відображає ймовірність у %)	Попит	Вартість останньої угоди
Аргентина	12	88	15
Угорщина	15	35	25
Ісландія	15	35	25
Пакістан	11,5	75	15
Росія	-	38	39
Україна	13,5	85	25
США	3,7	5,9	5

Додаток АД

Таблиця АД.1 – Відкриті позиції по суверенним CDS (Gross), обсяг чистих зобов'язань, які лягли в основу контрактів CDS (Net) та кількість укладених угод (Contract) станом на 30.04.2010 р., дол. США

Reference Entities (sovereign)	Gross	Net	Contract
FEDERAL REPUBLIC OF GERMANY	70576330988	13524291976	2023
REPUBLIC OF FINLAND	11642625905	2407103100	449
FRENCH REPUBLIC	54563268568	10321931617	1933
KINGDOM OF DENMARK	10428251132	2404823314	481
UNITED STATES OF AMERICA	12967454843	2278518732	469
KINGDOM OF BELGIUM	28528716320	5787054094	1227
KINGDOM OF NORWAY	4992741800	934054300	202
REPUBLIC OF AUSTRIA	43599635871	8207270375	1811
REPUBLIC OF ITALY	223561825814	24520919945	5691
KINGDOM OF THE NETHERLANDS	17038822450	3290317778	782
KINGDOM OF SWEDEN	14479005042	3083952487	750
KINGDOM OF SPAIN	104889944423	14478600310	4360
UNITED KINGDOM OF GREAT BRITAIN AND NORTHERN IRELAND	42068544607	8758956447	2711
IRELAND	35190280651	5159984632	1614
PORTUGUESE REPUBLIC	62155255230	8701920141	2759
REPUBLIC OF SLOVENIA	4169624412	849496761	347
HELLENIC REPUBLIC	78566379695	8073862414	3827
NEW ZEALAND	2342640240	514636380	252
COMMONWEALTH OF AUSTRALIA	7144395380	1199065380	594
JAPAN	27019329450	4440987505	2467
LEBANESE REPUBLIC	1995950000	485200000	299
REPUBLIC OF CHILE	4023270048	553672979	422
SLOVAK REPUBLIC	9745944421	964206458	787
FEDERATIVE REPUBLIC OF BRAZIL	144595684407	13080634219	10836
CZECH REPUBLIC	10502776550	1001707982	903
REPUBLIC OF LITHUANIA	5393124400	696490612	640
PEOPLE'S REPUBLIC OF CHINA	34021219591	3498972440	3358
ARAB REPUBLIC OF EGYPT	2096745638	451801168	439
REPUBLIC OF ESTONIA	3519462370	455147390	476
GOVERNMENT OF DUBAI	5313624900	564690700	654
REPUBLIC OF PERU	19025382011	1623873773	1895
REPUBLIC OF POLAND	30725690782	2526565051	2953
STATE OF ISRAEL	7476113746	641847689	764
ABU DHABI	4024882120	688052100	819
UNITED MEXICAN STATES	102587545192	6552549462	8574
STATE OF QATAR	5273397429	455955526	615
REPUBLIC OF ICELAND	8197734332	813664209	1133
REPUBLIC OF PANAMA	6360618273	620752327	874
REPUBLIC OF HUNGARY	57868853147	3526533764	5054
REPUBLIC OF CROATIA	6875874339	668885661	967
ROMANIA	17360162660	1171705957	1784
REPUBLIC OF BULGARIA	18113909850	1171531420	1897
REPUBLIC OF LATVIA	9044912244	739500479	1198

Продовження таблиці АД.1

Reference Entities (sovereign)	Gross	Net	Contract
REPUBLIC OF KOREA	60499623677	3678283744	6487
REPUBLIC OF COLOMBIA	29259960209	1730139369	3073
RUSSIAN FEDERATION	113853257864	4116353409	8267
SOCIALIST REPUBLIC OF VIETNAM	7579615702	547875598	1117
REPUBLIC OF TURKEY	171417976585	5598716250	11467
REPUBLIC OF INDONESIA	34436121564	1900784096	4323
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA	38453436922	1855379736	4231
REPUBLIC OF KAZAKHSTAN	23967187961	857523000	2011
UKRAINE	49754671313	1683810747	3971
MALAYSIA	19197580120	991060847	2352
KINGDOM OF THAILAND	20008187499	1052996677	2578
BOLIVARIAN REPUBLIC OF VENEZUELA	50911197536	1763568475	5142
ARGENTINE REPUBLIC	50376979003	1816679849	5470
REPUBLIC OF THE PHILIPPINES	64848236379	2468701343	7599
TOTAL SOVEREIGN	2104631983605	201953562194	150178
TOTAL	14881136052145	1240797656415	2149883
AVERAGE SOVEREIGN	36923368133	3543044951	2635

Таблиця АД.2 – Перша десятка відкритих позицій по суверенним CDS (Gross) станом на 30.04.2010 р., дол. США

Reference Entities (sovereign)	Gross	% Total	% Sovereign
REPUBLIC OF ITALY	223561825814	1,50	10,62
REPUBLIC OF TURKEY	171417976585	1,15	8,14
FEDERATIVE REPUBLIC OF BRAZIL	144595684407	0,97	6,87
RUSSIAN FEDERATION	113853257864	0,77	5,41
KINGDOM OF SPAIN	104889944423	0,70	4,98
UNITED MEXICAN STATES	102587545192	0,69	4,87
HELLENIC REPUBLIC	78566379695	0,53	3,73
FEDERAL REPUBLIC OF GERMANY	70576330988	0,47	3,35
REPUBLIC OF THE PHILIPPINES	64848236379	0,44	3,08
PORTUGUESE REPUBLIC	62155255230	0,42	2,95
UKRAINE	49754671313	0,33	2,36
TOTAL SOVEREIGN	2104631983605	14,14	100,00
TOTAL	14881136052145	100,00	
AVERAGE SOVEREIGN	36923368133	0,25	1,75
FIRST SOVEREIGN 10, %		7,64	54,03
OTHERS SOVEREIGN, %		6,50	45,97

Таблиця АД.3 – Перша десятка суверенних CDS за обсягом чистих зобов'язань, які лягли в основу контрактів CDS (Net) станом на 30.04.2010 р., дол. США

Reference Entities (sovereign)	Net	% Total	% Sovereign
REPUBLIC OF ITALY	24520919945	1,98	12,14
KINGDOM OF SPAIN	14478600310	1,17	7,17
FEDERAL REPUBLIC OF GERMANY	13524291976	1,09	6,70
FEDERATIVE REPUBLIC OF BRAZIL	13080634219	1,05	6,48
FRENCH REPUBLIC	10321931617	0,83	5,11
UNITED KINGDOM OF GREAT BRITAIN AND NORTHERN IRELAND	8758956447	0,71	4,34
PORTUGUESE REPUBLIC	8701920141	0,70	4,31
REPUBLIC OF AUSTRIA	8207270375	0,66	4,06
HELLENIC REPUBLIC	8073862414	0,65	4,00
UNITED MEXICAN STATES	6552549462	0,53	3,24
UKRAINE	1683810747	0,14	0,83
TOTAL SOVEREIGN	201953562194	16,28	100,00
TOTAL	1240797656415	100,00	
AVERAGE SOVEREIGN	3543044951	0,29	1,75
FIRST SOVEREIGN 10, %		9,37	57,55
OTHERS SOVEREIGN, %		6,91	42,45

Таблиця АД.4 – Перша десятка суверенних CDS за кількістю укладених угод (Contract) станом на 30.04.2010 р., шт.

Reference Entities (sovereign)	Contracts	% Total	% Sovereign
REPUBLIC OF TURKEY	11467	0,53	7,64
FEDERATIVE REPUBLIC OF BRAZIL	10836	0,50	7,22
UNITED MEXICAN STATES	8574	0,40	5,71
RUSSIAN FEDERATION	8267	0,38	5,50
REPUBLIC OF THE PHILIPPINES	7599	0,35	5,06
REPUBLIC OF KOREA	6487	0,30	4,32
REPUBLIC OF ITALY	5691	0,26	3,79
ARGENTINE REPUBLIC	5470	0,25	3,64
BOLIVARIAN REPUBLIC OF VENEZUELA	5142	0,24	3,42
REPUBLIC OF HUNGARY	5054	0,24	3,37
UKRAINE	3971	0,18	2,64
TOTAL SOVEREIGN	150178	6,99	100,00
TOTAL	2149883	100,00	
AVERAGE SOVEREIGN	2635	0,12	1,75
FIRST SOVEREIGN 10 % 57		3,47	49,67
OTHERS SOVEREIGN %		3,52	50,33

Додаток АЕ

Таблиця АЕ.1 – Відношення сукупного державного боргу до доходів зведеного бюджету, %

Країни (рейтинг)	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Розвинені країни (Ааа), у т.ч.	130,6	128,7	128,8	121,0	121,3	124,6	127,3	124,7	123,6	115,3
Країни Євро зони (Ааа)	157,4	157,9	153,4	149,5	149,9	150,8	153,4	155,6	156,3	150,7
Країни, що розвиваються (Ааа-А3), у т.ч.	56,3	83,2	85,1	66,1	68,8	72,2	74,0	68,8	68,3	67,3
Угорщина	139,1	138,4	136,3	122,5	117,1	131,8	138,4	139,8	146,2	151,0
Латвія	29,5	24,0	34,2	36,9	45,8	40,3	43,5	41,9	34,0	26,8
Литва	39,1	43,9	61,2	66,1	68,8	67,4	66,2	61,1	56,3	54,7
Польща	112,5	105,9	97,3	94,5	92,8	101,3	114,3	113,3	107,7	107,6
Словаччина	78,3	82,9	118,5	127,1	132,8	121,5	116,6	114,0	100,6	92,8
Словенія	54,0	53,8	55,1	58,7	61,3	68,2	64,0	68,8	68,3	67,3
Чехія	33,2	39,3	12,5	18,6	64,9	72,2	74,0	74,0	75,2	77,0
Країни, що розвиваються (Ваа1 - Ваа3), у т.ч.	167,3	185,0	188,9	166,2	164,2	154,2	136,4	120,1	107,6	106,6
Румунія	71,6	69,0	87,1	91,4	83,7	85,5	74,1	55,6	56,1	36,1
Росія	124,2	350,2	235,3	160,3	131,2	110,2	76,1	58,1	35,6	26,1
Країни, що розвиваються (В1-С), у т.ч.	218,3	243,4	243,4	255,5	269,4	291,8	342,8	305,0	247,0	178,2
Україна	85,6	109,3	222,2	193,7	156,2	122,4	101,5	93,3	62,4	52,3
Країни ПСА, у т.ч.	96,3	120,4	134,9	139,7	157,8	172,9	173,6	178,2	182,3	182,4
Сінгапур (Ааа)	71,5	102,6	115,2	137,5	188,2	227,7	249,1	262,8	276,9	286
Корея (А3)	55,3	83,2	91,4	82	84,8	84,2	96,4	113,6	129,5	136,9
Тайвань (Аа3)	125,9	110,9	123,2	99,3	164,9	182,6	195,2	198,4	194,5	202
Таїланд (Ваа1)	38,7	96,9	138,7	153,2	163,1	199,1	164,7	155,9	143,4	143,7
В'єтнам (Ва3)	149,4	146,7	149,6	162,9	162,7	146,3	132,1	120,5	134,4	129,5
Малайзія (А3)	136,8	181,8	191,1	203,1	183,1	197,5	203,8	217,9	215,1	196,1

Джерело: Moody's Statistical Handbook. – Country Credit. – May 2007. – p. 84.

Продовження додатку АЕ

Таблиця АЕ.2 – Відношення процентних витрат на обслуговування боргу до доходів зведеного бюджету, %

Країни (рейтинг)	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Розвинені країни (Ааа), у т.ч	9,3	8,6	7,3	7,0	6,6	6,2	5,8	5,3	4,6	4,3
Країни Євросони (Ааа)	10,7	9,9	8,5	8,4	8,4	7,8	7,3	6,9	6,4	6,3
Країни, що розвиваються (Ааа - А3), у т.ч.	4,7	5,3	4,8	5,1	5,0	4,3	4,4	3,5	3,2	3,0
Угорщина	21,4	17,5	16,4	12,2	10,4	9,7	9,5	10,4	9,7	8,9
Латвія	2,4	1,8	1,8	2,8	2,8	2,2	2,1	2,1	1,6	1,2
Литва	1,8	2,9	4,0	5,0	4,5	4,0	4,1	2,8	2,4	1,5
Польща	10,8	10,0	7,9	12,1	11,4	7,4	7,6	7,6	7,7	6,1
Словаччина	5,6	6,0	8,5	10,4	10,9	9,8	6,8	6,0	5,0	5,1
Словенія	2,7	2,9	3,1	5,6	5,6	5,1	4,6	4,0	3,7	3,6
Чехія	2,8	2,9	2,6	2,1	2,6	3,3	2,7	2,9	3,0	3,0
Країни, що розвиваються (Ваа1-Ваа3), у т.ч.	14,2	12,3	13,0	13,1	12,8	11,7	11,7	11,0	9,1	7,6
Румунія	13,3	14,8	16,1	15,5	12,9	10,1	6,9	4,1	3,6	2,3
Росія	12,9	12,0	10,0	10,1	7,3	6,1	5,6	4,4	3,3	2,6
Країни, що розвиваються (В1-С), у т.ч.	10,6	12,0	11,2	12,6	12,2	12,1	12,6	9,9	8,1	7,1
Україна	10,0	9,1	14,0	13,3	8,5	4,8	3,5	4,4	3,0	2,5
Країни ПСА, у т.ч.	4,1	4,8	6,3	7,1	6,7	6,6	6,0	5,5	5,2	5,2
Сінгапур (Ааа)	3,2	3,5	2,7	1,7	1,8	1,8	1,5	1,1	0,7	0,5
Корея (А3)	0	3,5	5,5	5,1	5,0	4,3	3,8	4,6	4,5	4,7
Тайвань (Аа3)	6,8	5,6	7	9,7	9,0	9,6	8,6	7,1	7,0	7,2
Таїланд (Ваа1)	1,8	1,2	6,3	7,8	8,2	8,1	6,6	5,5	5,0	5,0
В'єтнам (Ва3)	2,9	2,9	2,9	3,9	4,3	4,4	4	3,6	3,2	3,4
Малайзія (А3)	9,8	12,2	13,5	14,6	12,1	11,6	11,4	11	10,9	10,1

Джерело: Moody's Statistical Handbook.– Country Credit– May 2007.– p.88.